

MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

Vedecký časopis pre medzinárodné
politické, ekonomické, kultúrne
a právne vzťahy

Scientific journal of international
political, economic, cultural
and legal relations

Ročník XIII. / Volume XIII.

3/2015

Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis
pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy
Fakulty medzinárodných vzťahov
Ekonomickej univerzity v Bratislave

Journal of International Relations

Scientific journal
of international political, economic, cultural and legal relations
published by the Faculty of International Relations
at the University of Economics in Bratislava

Indexovaný v / Indexed in:

Medzinárodné vzťahy 3/2015, ročník XIII.
Journal of International Relations 3/2015, Volume XIII.

Medzinárodné vzťahy

Journal of International Relations

Redakcia / Editorial office:

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, Slovak Republic

Tel.: 00421 2 6729 5471

E-mail: mv.fmv@euba.sk

Hlavná redaktorka / Editor-in-chief:

 Ludmila LIPKOVÁ

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Redakčná rada / Editorial board:

	Md. Nasrudin Bin Md. AKHIR	University of Malaya, Malaysia
	Doreen BEKKER	Rhodes University, South Africa
	Alexandru BURIAN	Moldavian Association of International Law, Moldova
	Eva CIHELKOVÁ	Pan-European University, Slovakia
	Alan V. DEARDORFF	University of Michigan-Ann Arbor, USA
	FÁBIÁN Attila	University of West Hungary, Hungary
	Tatiana FILOSOFOVA	NRU Higher School of Economics, Russia
	François GEMENNE	Sciences Po, France
	Otmar HÖLL	University of Vienna, Austria
	Edward H. HUIJBENS	University of Akureyri, Iceland
	María Teresa INFANTE Caffi	University of Chile, Chile
	Siti Rohaini Binti KASSIM	University of Malaya, Malaysia
	LI Hsi-Mei	Chinese Culture University, Taiwan
	Klavdij LOGOŽAR	University of Maribor, Slovenia
	Stanislav MRÁZ	College Danubius, Slovakia
	Julija NESTERENKO	Russian State University for the Humanities, Russia
	Rebecca NEUMANN	University of Wisconsin-Milwaukee, USA
	Jan OSTOJ	Bielsko-Biala School of Finance and Law, Poland
	Hakan G. SICAKKAN	University of Bergen, Norway
	Karol SORBY	University of Economics in Bratislava, Slovakia
	František ŠKVRNDA	University of Economics in Bratislava, Slovakia
	Pavel ŠTURMA	Charles University in Prague, Czech Republic
	Chong-Ko Peter TZOU	Tamkang University, Taiwan
	Harun UÇAK	Mugla Sitki Kocman University, Turkey
	Jolita VVEINHARDT	Vytautas Magnus University; Sports University, Lithuania

Výkonný redaktor / Managing editor:

 Martin GRANČAY

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Jazyková redaktorka / Language editor:

Slovenský jazyk / Slovak:

Katarína STRELKOVÁ

Iné jazyky / other languages:

bez korektúry / no language editing

Vydavateľ / Publisher: Vydavateľstvo EKONÓM, EU v Bratislave, IČO 00 399 957

Evidenčné číslo / Country registration number: EV 4785/13

ISSN 1336-1562 (tlačené vydanie / print edition)

ISSN 1339-2751 (online)

Obsah

Pôvodné vedecké články

 **RENESSANCE A OBNOVA KONKURENCESCHOPNOSTI
ZPRACOVATELSKÉHO PRŮMYSLU V USA: MÝTUS NEBO REALITA?**
DOC. PHDR. PAVEL NEUMANN, PH.D. _____ 201

 **ANALÝZA SILNEJÚCEJ ÚLOHY EURÓPSKEHO PARLAMENTU
PO PRIJATÍ LISABONSKEJ ZMLUVY Z HĽADISKA TEÓRIE
LIBERÁLNEHO INTERGOVERNMENTALIZMU**
BAIDER AL TAL, M.A. _____ 223

 **VARIABILITA EURÓPSKEJ IDENTITY: DISPARITY V PERCEPCII
IDENTITY EURÓPY NA ÚROVNI ČLENSKÝCH ŠTÁTOV EURÓPSKEJ
ÚNIE**
MGR. RICHARD NIKISCHER _____ 240

 DIALÓG AKO PODMIENKA PAR EXCELLENCE?
ING. SUZAN KODRAZI _____ 266

Recenzie

 ERIK PAJTINKA: SLOVNÍK DIPLOMACIE
DOC. PHDR. MARTA B. ZÁGORŠEKOVÁ, CSC. _____ 292

INFORMÁCIE O ČASOPISE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY 295

INŠTRUKCIE PRE AUTOROV 297

Content

Original scientific papers

 THE RENAISSANCE AND RESTORATION OF COMPETITIVENESS OF THE U.S. MANUFACTURING: MYTH OR REALITY? PAVEL NEUMANN _____	201
--	-----

 EXPLAINING THE STRENGTHENING ROLE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AFTER THE LISBON TREATY: A LIBERAL INTERGOVERNMENTAL PERSPECTIVE BAIDER AL TAL _____	223
---	-----

 VARIABILITY OF THE EUROPEAN IDENTITY: DISPARITIES IN THE PERCEPTION OF THE IDENTITY OF EUROPE AT THE EUROPEAN UNION MEMBER STATES LEVEL RICHARD NIKISCHER _____	240
---	-----

 DIALOGUE AS A CONDITION PAR EXCELLENCE? SUZAN KODRAZI _____	266
---	-----

Book reviews

 ERIK PAJTINKA: A DICTIONARY OF DIPLOMACY MARTA B. ZAGORSEKOVA _____	292
---	-----

ABOUT THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS	296
GUIDE FOR AUTHORS	298

RENESSANCE A OBNOVA KONKURENCESCHOPNOSTI ZPRACOVATELSKÉHO PRŮMYSLU V USA: MÝTUS NEBO REALITA?

THE RENAISSANCE AND RESTORATION OF COMPETITIVENESS OF THE U.S. MANUFACTURING: MYTH OR REALITY?

*Pavel Neumann*¹

Stat' identifikuje změny zpracovatelské výroby ve vyspělých ekonomikách. Hlavním cílem je popsat a zhodnotit současnou diskusi na téma údajné renesance tohoto klíčového odvětví v USA. Jsou uvedeny hlavní argumenty pro a proti zpracovatelské revitalizaci. Článek zvažuje hypotézu vytvoření nových podmínek pro rozvoj určitých zpracovatelských segmentů v USA, jestliže roste jejich nákladová konkurenceschopnost a zapojení progresivních technologií. Obnova odvětví však teprve začíná, je nejistá a selektivní. Proto jsou mnohé projevy zpracovatelského návratu zpochybňovány. Autor po zvážení argumentů uzavírá, že navzdory pozitivním výhledům americké ekonomiky nelze v dohledné době vyslovit zcela jednoznačný závěr.²

Klíčová slova: USA, zpracovatelská výroba, konkurenceschopnost.

The article identifies manufacturing changes in developed economies. The main aim is to describe and evaluate current discussion on the alleged renaissance of manufacturing in the USA. Pros and cons of the production revitalization are dealt with here. The article works with the hypothesis that new conditions have arisen for some U.S. manufacturing segments as a result of their improved cost-competitiveness and progressive technologies. However, the restoration of manufacturing has only started, and may seem uncertain and selective. As a result, many features of its comeback are

¹ Doc. PhDr. Pavel Neumann, Ph.D., Katedra světové ekonomiky, Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, Česká republika, e-mail: neumann@vse.cz.

Autor vystudoval Filozofickou fakultu UK Praha. V letech 1981-1990 a 1997-2004 zde i vyučoval. Od r. 1991 působí na VŠE Praha, kde byl v r. 2006 jmenován docentem. Vyučuje zde kurzy světové ekonomiky a mezinárodní ekonomie. Odborně se specializuje na komparaci ekonomických systémů vyspělých zemí, zejména ekonomiku a hospodářskou politikou USA. Je autorem a spoluautorem řady statí, učebních textů a monografií na uvedené témata.

² Příspěvek byl vypracován za Institucionální podpory Fakulty mezinárodních vztahů VŠE.

questioned. Considering all the arguments the author summarises that despite positive U.S. economic expectations unambiguous conclusion cannot be made in a short period.

Key words: USA, manufacturing, competitiveness.

JEL: O14

1 ÚVOD

Období poslední dekády, zejména fáze vývoje hypotéční a finanční krize a poslední recese, vzedmulo ve Spojených státech amerických polemiky ohledně budoucnosti jejich zpracovatelského průmyslu.

Předkládaná stať jako jisté východisko přibližuje determinanty a změny zpracovatelské výroby a jejich význam pro ekonomiku vyspělých zemí. Hlavním cílem článku je pak představit a zhodnotit v současnosti probíhající diskusi na téma revitalizace tohoto klíčového sektoru ekonomiky USA. Autor se snaží prezentovat základní argumenty uváděné pro a proti tvrzení o obnově vybraných zpracovatelských oborů. Pracuje s hypotézou, že vznikají podmínky k opětovnému rozvoji určitých segmentů této dříve upadající výroby, a to především na základě jejich rostoucí nákladové konkurenceschopnosti. Obnova je však selektivní, dosud v počátcích a obsahuje řadu nejistot. Některé předkládané „důkazy návratu“ jsou zpochybňovány či protichůdně interpretovány. Článek chce pak posoudit míru adekvátnosti, racionality uváděných argumentů, s vědomím, že jednoznačný závěr lze z důvodu relativně krátkého vývoje problému obtížně zformulovat.

Stať čerpá převážně z kratších studií vydaných renomovanými americkými ekonomickými institucemi či agenturami a opírá se o statistiky mezinárodních ekonomických organizací. Základním použitým metodologickým postupem je komparativní analýza.

2 ZMĚNY POSTAVENÍ ZPRACOVATELSKÉHO PRŮMYSLU VE VYSPĚLÝCH ZEMÍCH V ÉŘE GLOBALIZACE

Ve Spojených státech je vedena v současné době intenzivní diskuse na téma oživení zpracovatelského průmyslu a obnovy jeho konkurenční schopnosti. Podnětem k podobným úvahám byla nejen nedávná finanční a hypotéční krize spojená s těžkou recesí, ale již složitý vývoj americké ekonomiky od poslední třetiny 20. století.

Po relativně úspěšných dekadách (50.-60. léta) se ekonomický růst v USA zpomalil v 70. letech. Strukturální krize postihly zejména odvětví zpracovatelského průmyslu. Provedené ekonomicko-strukturální změny znamenaly na určitou dobu pozitivní vliv na hospodářství, avšak toto období se stalo pravděpodobně mezníkem, který odstartoval etapu relativní nestability jeho výkonu: dochází ke zpomalování produktivity, poklesu efektivnosti investovaného kapitálu, rostoucí nezaměstnanosti

tradičních pracovníků (Skidelski 2013). Některé průmyslové výroby byly z důvodů neudržitelných nákladů (materiálních a pracovních) přesunuty do méně vyspělých zemí.

Období 80. a 90. let pak představuje fázi pokusů o zvýšení ekonomického výkonu realizovanou se střídavými úspěchy. Restrukturalizace hospodářství od 80. let vyústila v další dekádě ve spontánní boom, především v oblasti informačních a komunikačních technologií, který vedl k růstu produktivity, jenž vyústil dokonce do úvah o nástupu třetí průmyslové revoluce (Thurow 2003, s. 25).

Určitý restart části zpracovatelského průmyslu byl umožněn několika hlavními faktory, které podnítily trend k žádoucím změnám povahy tohoto odvětví (Hobza 2001). Jde jednak o již zmíněné technologie zpracování dat a informací, dále např. oblast biotechnologií, nových materiálů, a pod. Tyto změny podnítily růst produktivity, ale i poptávku po nových výrobcích. Technologické inovace ve vyspělých zemích, zejména v USA, si současně vyžádaly zapojení kvalifikovanější pracovní síly; promítly se tedy do posunů ve vzdělání a možnostech uplatnění obyvatel na trhu práce. S progresivní výrobou se pak pojí také nutnost kvalifikovanějšího a výkonnějšího managementu, který se zaměřoval na účelnou výrobní organizaci a nové marketingové metody. Změny v mikroekonomické oblasti byly pak záramovány makroekonomickým přizpůsobováním, tj. posuny v charakteru hospodářské politiky, která usilovala od 80. let o deregulaci ekonomiky a rostoucí flexibilitu tržního hospodářství.

Podle některých autorů se však tento trend poměrně rychle vyčerpal (Gordon 2012) a vedl v některých rychle expandujících oblastech k bublinovým boomům (informační technologie – tzv. dotcom bubble), jež vyústily nakonec v hypotéční a finanční krizi v letech 2008-2009. Podobný vývoj poukázal jak na problematické základy ekonomického růstu jako celku, tak i dále na krizi, kterou prochází tradiční základ rozvinutých ekonomik – zpracovatelský průmysl.

Proto jsou v současnosti, resp. období od počátku nového tisíciletí, hledány cesty k obnově efektivní zpracovatelské výroby, jež zaznamenala, nejen v USA, v posledních desetiletích relativní úpadek. Krizové projevy se manifestují jako pokles výkonu, ale i celkového objemu odvětví, dále také jako problém rostoucí nezaměstnanosti průmyslových pracovníků spojený s poklesem jejich reálných mezd. Souvisejícím tématem je otázka udržení, resp. obnovy konkurenceschopnosti zpracovatelských produktů vyrobených v USA.

Posledně jmenovaný problém je svázán se změnou charakteru světové ekonomiky, která prochází další etapou globalizace a je odlišná od hospodářství valné části 20. století. USA v této fázi zažívají intenzivní nárůst své závislosti na vnějším ekonomickém prostředí. Americká prosperita a hospodářská stabilita se začíná odvíjet od globálního vývoje. Globální zapojení přináší zemi nesporná pozitiva v rozšiřování trhu a exportu podněcující národní specializaci a produktivitu. Na druhé straně činí Spojené státy zranitelnějšími při nárůstu zahraniční konkurence, silnějším importu a

značných ztrátách pracovních míst spojených s expanzí rychle se rozvíjejících zemí. Tato situace vyústila do značné vnější nerovnováhy, zejména deficitu obchodní bilance, který se pohyboval v letech 2005-2014 na úrovni 500-700 mld USD (tab. 3) (OECD 2014). Na tomto deficitu se podílejí zejména zpracovatelské výrobky.

Zpracovatelský průmysl, přestože jeho kvantitativní podíl v ekonomice USA se v období po druhé světové válce snížil, sehrává ve vnějších ekonomických vztazích klíčovou úlohu. V posledních letech je opět více oceňován dopad průmyslové výroby na ekonomický růst a její pozitivní vliv na hospodářský cyklus. Ukazovalo se, že země s vyšším podílem průmyslové výroby (např. SRN) lépe přestály nedávnou krizí a rychleji se vracely k ekonomické prosperitě (Neumann 2014a, s. 8).

Obnova a akcelerace hospodářského růstu a zaměstnanosti je tak nadále silně vázána na zpracovatelský průmysl a – dokonce i v podmínkách USA, mimořádně spoléhajících na vnitřní spotřebitelskou poptávku – na jeho schopnost expandovat vývozem výrobků na globální trhy. Někteří autoři dokonce soudí, že Spojené státy musí nejpозději v příští dekádě obnovit svoji ekonomickou dynamiku prostřednictvím ekonomického růstu, který bude tažen exportem (Bergsten 2011). To lze zajistit, i přes nezanedbatelnou úlohu vývozně velmi úspěšného sektoru služeb, pouze životaschopnou zpracovatelskou výrobou, která bude stabilní a konkurenceschopnou součástí americké ekonomiky.

3 MOŽNOSTI A POTENCIÁLNÍ DOPADY NÁVRATU ZPRACOVATELSKÉ VÝROBY: OPTIMISMUS A SKEPSE

Je třeba si tedy položit otázku, zda a do jaké míry existují – na základě výše uvedeného poukazu na význam zpracovatelské výroby – předpoklady k návratu alespoň části této „ztracené“ produkce zpět do USA.

Vyspělé země jako celek ztratily v minulých čtyřech dekádách významnou část zpracovatelského průmyslu přesunutou do rozvojových zemí. Konkrétně podíl USA na světové zpracovatelské výrobě klesl z 26 % v r. 1970 na 20 % v r. 2010, zvláště ve prospěch Číny, která zaznamenala nárůst z 1 % na 19 % a jejíž podíl je nyní srovnatelný se Spojenými státy. Pokles americké výroby byl doprovázen redukcí pracovníků v tomto sektoru. Zaměstnanost se jen málo snižovala v letech 1965-1998, kdy zůstávala na 17 milionech osob; v letech 1998-2010 však ztratilo odvětví v USA 6 milionů pracovních míst (Mills 2012, s. 2), tj. 35 %.

Je nesporné, že návrat určitých průmyslových výrob by Spojeným státům přinesl kromě zvýšení zaměstnanosti i některé další výhody. Mezi ně lze řadit (Neumann 2014a, s. 7-8):

- lepší kontrolu realizace výroby, včetně kvality výrobků a jejich uplatnění; rovněž lepší obranu před kopírováním průmyslových vzorů,

- pružnější reakci na požadavky domácích zákazníků vyloučením dlouhých a komplikovaných dodavatelských řetězců, tudíž celkové zvýšení produkční flexibility,
- snížení značných nákladů na přesun hotového zboží a rozpracované výroby,³
- omezení deficitů způsobených značným dovozem výrobků a jejich komponentů, tendence ke stabilizaci obchodní bilance,
- již dříve zmíněný pozitivní vliv silnější domácí průmyslové výroby na ekonomický růst a hospodářský cyklus.

Hypotetický návrat průmyslových výroby však pochopitelně musí brát v úvahu udržitelnost domácích nákladů: tedy rentabilitu výroby a konkurenceschopnost obnovené produkce (viz podrobněji dále).

Komentáře týkající se hodnocení již reálně uskutečněného, probíhajícího či uvažovaného přesunu výroby zpět do USA jsou často velmi rozporné: zčásti optimistické, dílem dosti skeptické.

Podle zdrojů blízkých skupině The Boston Consulting Group (BCG) (Mills 2012, s. 5-6) oznámila již řada amerických firem úmysl rozšířit domácí investice, resp. přesunout zahraniční výrobu do domácích podmínek. Jde rovněž o známé společnosti automobilového průmyslu, tradičního jádra ekonomiky USA (např. Nissan Motor Co., BMW AG, Maserati SpA, Kia Motors Corp.), nebo ocelářského (U.S. Steel Corp.) či chemického průmyslu (Dow Chemical Co.). Za zmínku stojí aktivity společnosti General Electric, jejíž divize „bílého“ zboží zahájila v r. 2012 expanzi výroby v několika lokalitách Spojených států s cílem nejen rozšířit výrobní kapacity v tomto oboru, ale i rozvinout zde inovace různých typů domácích spotřebičů (SelectUSA 2012, BusinessWire 2012).

Jiné zdroje, zejména ekonomové z The Information Technology & Innovation Foundation (ITIF) však komentují poslední vývoj zpracovatelského průmyslu v USA odlišným způsobem. Podle nich je tato výroba nadále v krizi a její „návrat“ do USA je přinejmenším sporný.

Růst zpracovatelské výroby byl podle ITIF v posledním období poháněn zejména cyklickým oživením, nikoliv strukturálními změnami. Jedná se tedy pouze o dočasný trend (Nager a Atkinson 2015, s. 1). Nedochozí k žádoucím strukturálním posunům, jež vedou k výraznému růstu produktivity, jako tomu bylo v předchozích dekádách. Dynamika produktivity zpomaluje, od r. 2010 dosahuje ročně pouze 0,7 % (Boskin 2015, s. 36).

³ Někteří představitelé významných světových firem, např. Jeffrey Immelt, vrchní výkonný ředitel General Electric Co., se vyjádřili, že využití zahraničních dodavatelů přestává být pro tyto společnosti vhodným podnikatelským modelem (Immelt 2012).

Podle BCG Spojené státy, naopak, odpověděly na krizi překvapivým růstem flexibility a rychlostí obnovy produktivity a konkurenceschopnosti (Sirkin a kol. 2011). Podle hlasů z BCG lze připustit, že země získává výhody z procesu offshoringu: nekvalifikované a levné práce spojené s obslužnými procesy podnikání jsou přenášeny do rozvojových zemí, zatímco USA se koncentrují na pokročilé technologie, kde realizují přirozenou komparativní výhodu. Pak sice dochází ke ztrátě pracovních míst, ale i k zisku v produktivitě. Vývoj je tak celkově pozitivní a směřuje od tradičního zpracovatelského ke znalostní ekonomice.

Podle oponentů výzkumníků z ITIF však americká ekonomika podobný trend nezaznamenává, což se projevuje zvláště v dlouhodobém zvyšování obchodního deficitu v high-tech produkci. Offshoring je dle jejich názoru silící tendencí vyvolávající rekordní ztráty pracovních míst a produktivita přitom významně neroste. Zpracovatelská výroba jako taková se smršťuje, také pod tlakem importu (Nager a Atkinson 2015, s. 2-3). Návrat zpracovatelského průmyslu je pak dle ITIF nepřesvědčivý, což dokumentuje i úbytek zpracovatelských firem, jejichž počet byl v r. 2011 o deset procent nižší než v r. 2008.

Celkové závěry této instituce jsou tak velmi skeptické: oživení zpracovatelského průmyslu je přinejlepším cyklické; jeho obnova, resp. návrat, představuje nahodilé případy, nikoliv národní trend. Zpracovatelský průmysl tedy dle ITIF sice není mrtev, ale ani nezažívá renesanci (Nager 2014).

4 ARGUMENTY A PROTIARGUMENTY „NÁVRATU“

V závislosti na postoji shora uvedených názorových skupin se odvíjejí také hlavní argumenty, kterými se snaží autoři podpořit vhodnost návratu zpracovatelského průmyslu do USA, nebo protiargumenty návratu popírající.

4.1 Klesající rozdíl ve mzdách mezi USA a jinými zeměmi

Práce a pracovní náklady nepředstavují sice rozhodující část celkových nákladů vyráběného zboží, jejich měnicí se výše je však považována za podstatný zdroj nákladové variability, která může ovlivnit alokaci výroby.

Skupiny podporující přesun výroby do Spojených států (např. BCG) v zásadě argumentují rostoucí cenou práce v produkčně významných regionech rozvojových zemí (zejména východní část ČLR), čímž tato oblast ztrácí podle nich na investiční atraktivitě. Před patnácti lety představovaly čínské mzdy pouze několik procent amerických; během následující dekády se však rozdíl rychle snižoval. Zatímco nominální cena práce v USA rostla pomalu a reálné mzdy dokonce klesaly ve vztahu k růstu produktivity, čínské mzdy několikanásobně vzrostly a svojí dynamikou 16,7 % ročně v letech 2002-2009 (Nager a Atkinson 2015, s. 18) tempo produktivity naopak převyšovaly. Např. pracovní vklad amerického dělníka do typického automobilového

komponentu byl v r. 2000 2,85 krát dražší než čínský; v r. 2015 byl však očekáván pouze rozdíl v hodnotě 1,65 (Mills 2012, s. 3).

Oproti dlouhodobě nízké dynamice pracovních příjmů nižších a středních tříd v USA mzdy v Číně rychle rostou. V čínském soukromém zpracovatelském sektoru by se měly mezi léty 2011-2015 podle původních prognóz zdvojnásobit, dokonce ztrojnásobit do r. 2017. Cena práce zde roste i vlivem požadavků na zavádění minimálních mezd (Inflation Watch 2012), jakož i tlaku na zlepšování celkového sociálního zabezpečení.

Názorová opozice kritizující údajný pokles mzdových rozdílů je skeptická jednak ke správnosti čínských dat; dále ani nevěří v setrvání dosavadního trendu silného mzdového růstu v Číně, kde ekonomický růst zpomaluje. Růst mezd zahraničních výrobců se může zpomalit i dalším posunem výrob na západ do lacinějšího vnitrozemí ČLR, resp. postupným přesunem do ještě levnějších okolních zemí. I kdyby setrval dynamický růst čínských mezd na úrovni 15 % ročně v letech 2010-2015, budou údajně tyto činit pouhých 12 % americké úrovně (Nager a Atkinson 2015, s. 18-19).

4.2 Změny dopravních nákladů a rychlosti dopravy

Zastánci renesance zpracovatelské výroby v domácí zemi poukazovali na prudký růst dopravních nákladů spojených s přepravou zboží vyráběného v zahraničí. Např. cena paliva k pohonu lodí představovala na počátku nového tisíciletí 15 % úrovně dosahované o deset let později (Mills 2012, s. 4). Doba dopravy se kromě toho prodlužuje vlivem delšího času nakládky a vykládky zboží, což nutí výrobce udržovat značné prostředky v produktech, které dosud nevstoupily na trh.

Kritici těchto názorů namítají dočasnost růstu nákladů. Dopravní náklady sice vzrostly v letech 2000-2008 o 635 % vlivem rostoucí poptávky po přepravě a reálného růstu cen paliv, avšak s příchodem recese opětovně výrazně poklesly, rovněž pod tlakem současného pádu cen ropy (Nager a Atkinson 2015, s. 19-20).

4.3 „Cenová revoluce“ v břidlicovém plynu a ropě

Podle zastánců návratu průmyslové výroby budou mít zásadní význam pro Spojené státy nové způsoby těžby zemního plynu a ropy.

Od r. 2007 zde rostla těžba břidlicového plynu závratným tempem, přes 50 % ročně. Jeho podíl představuje okolo 40 % z celkové americké produkce, přičemž v r. 2007 to bylo pouze 5 % (McKinsey Global Institute 2013, s. 22-24).

Masová těžba nového zdroje vyvolala cenovou revoluci v podmínkách Spojených států. Ceny⁴ v USA dramaticky poklesly od r. 2008 ze 13 USD za MMBtu⁵

⁴ Podle cenového indexu přírodního plynu Henry Hub benchmark price.

⁵ Milion britských termálních jednotek.

na 4 USD v r. 2013, přičemž v r. 2012 se držely ještě níže (3 USD). Proti ostatním zemím byly několikanásobně nižší (McKinsey Global Institute 2013, s. 25). Podobné efekty se projevují také u ropy těžené z břidlicových písků. Podle mínění některých komentářů se tak USA stávají jedním z nejatraktivnějších a velmi konkurenceschopných míst pro investice (Verrastro a kol. 2013).

Až několikanásobné snížení cen vstupů umožňuje pokles nákladů v mnoha zpracovatelských odvětvích v USA, která jsou náročná na energie, jako petrochemie, hutnictví železa a oceli, výroba umělých hnojiv, skla, papíru, syntetického kaučuku, plastových obalů, atd. (McKinsey Global Institute 2013, s. 35). Levnější plyn by mohl do r. 2020 každoročně stimulovat dodatečnou zpracovatelskou výrobu ve výši 75-105 mld. USD (tab. 1), resp. 55-85 mld. ročního HDP v těchto odvětvích a vytvořit 270 tisíc dalších pracovních míst.

Tab. 1: Vliv levnějšího přírodního plynu na zvýšení hrubého outputu v energeticky náročných zpracovatelských odvětvích (roční přírůstek do r. 2020 v mld. USD)

<i>Odvětví</i>	<i>Nízký odhad</i>	<i>Vysoký odhad</i>	<i>Průměr</i>
Petrochemie	60	80	70
Primární metalurgie	10	15	12,5
Ostatní energeticky náročná odvětví	5	10	7,5
Celkový přírůstek ročního outputu	75	105	90

Pramen: McKinsey Global Institute (2013, s. 35). Vlastní výpočty a zpracování.

Kritici se ve zpochybnění pozitivního dopadu uvedených změn zaměřují především na skutečnost, že levný břidlicový plyn a ropa se může projevit hlavně v energeticky náročných odvětvích, ve zpracovatelském průmyslu jako celku však bude mít marginální vliv, neboť v devadesáti procentech těchto odvětví energetické náklady tvoří méně než 5 % (Nager a Atkinson 2015, s. 19-20).

5 NÁKLADY ZPRACOVATELSKÉHO PRŮMYSLU: ANALÝZA HLAVNÍCH FAKTORŮ

Výše podané argumenty postrádají jistou komplexnost a systematickosti. Rozhodujícím faktorem pro případný návrat zpracovatelské výroby do USA bude nepochybně záruka její efektivní realizace. Zde je potřeba brát v úvahu celý soubor nákladů, který postihne situaci globální konkurenceschopnosti tohoto odvětví, a to jak přímých, tak nepřímých. Podle Sirkina a kol. (2014) došlo v posledních letech k poměrně výrazným změnám konkurenceschopnosti mezi zeměmi-hlavními exportéry ve světové ekonomice, přičemž pozice Spojených států se podle předkládaných analýz zlepšila.

Uvedení autoři uvažují čtyři základní faktory měření konkurenceschopnosti: mzdy ve zpracovatelském průmyslu, produktivitu, energetické náklady a kurzy měn.

Země, které si relativně polepšily, se vesměs vyznačují pozitivním vývojem ve výše uvedených položkách, tj. nízkým růstem mezd, setrvalým zvyšováním produktivity, relativně stabilním kurzem měny i přijatelnými energetickými náklady. Podle těchto parametrů se v poslední dekádě (2004–2014) pozice řady zemí vůči USA zhoršovala, a to jak států s tradičně vyššími náklady, tak i zemí původně nízkonákladových. Zásadním závěrem analýzy je pak teze, že relativně levné výroby se začínají nacházet ve všech hlavních produkčních regionech (nikoliv např. pouze v Asii) a zboží určené ke spotřebě v těchto regionech se bude více vyrábět blíže domácím spotřebitelům (Sirkin a kol. 2014, s. 5), tj. v národních ekonomikách. Tato implikace o nárůstu regionálního charakteru dosud silně globalizované zpracovatelské výroby má velký význam i pro Spojené státy.

Autoři soudí, že USA se staly mezi vyspělými státy lokací s nejnižšími průměrnými náklady (Sirkin a kol. 2013). Spojené státy předčí nejen většinu nejvýznamnějších rozvinutých zemí (jejich nákladové položky jsou v průměru o 9–30 % vyšší, tab. 2), ale začínají být konkurenceschopné i vůči nejsilnějším ekonomikám z tzv. emerging markets (Čína, Jižní Korea, Mexiko, Tchaj-wan) a rovněž oproti Rusku a východoevropským zemím.

Jaká je situace, pokud jde o jednotlivé položky ovlivňující náklady zpracovatelské výroby?

5.1 Mzdové náklady a produktivita

Práce, resp. mzdy, představuje sice menší, ale velmi variabilní složku nákladů. Diferenciace ve mzdách mezi zeměmi mohou proto být značné; přitom rychle rostoucí mzdy mohou podkopávat komparativní výhodu řady zemí. Ani země s nízkým růstem mezd nemusí však být konkurenceschopná, jestliže zvýšení mezd není doprovázeno dostatečným růstem produktivity. Proto lze považovat za směrodatný ukazatel hodinovou mzdu přepočtenou na produktivitu, která udává reálné náklady na jednotku produkce ve zpracovatelském průmyslu. V tomto smyslu se postavení USA mezi ostatními státy v uplynulé dekádě zlepšilo. Spojené státy zaznamenávaly relativně pomalý růst mezd, který v přepočtu na produktivitu činil 27 %, zatímco průměrný růst stejného ukazatele dvaceti pěti zemí-významných exportérů činil 71 %. Tato skupina tak dosáhla sice vyššího růstu produktivity jako takové než USA, avšak i podstatně většího mzdového nárůstu (Sirkin a kol 2014, s. 17).

Vzhledem k možnosti obnovy zpracovatelské výroby v domácí ekonomice je důležité srovnání zejména s Čínou. Hodinové zpracovatelské mzdy přepočtené na produktivitu vzrostly průměrně v ČLR v letech 2004–2014 téměř třikrát (ze 4,35 na 12,47 USD); ve Spojených státech se však zvýšily pouze o 27 % (ze 17,54 na 22,32 USD) (Sirkin a kol. 2014, s. 9). Mezera v pracovních nákladech se tak v posledních deseti letech výrazně snížila.

Za popsanou tendencí pozitivního vývoje mzdových nákladů v USA stojí jeden z nejupružnějších pracovních trhů na světě, s nízkou státní regulací a dosud nejvyšší produktivitou ve srovnávané skupině zemí. Mzdové náklady, resp. náklady očištěné produktivitou na jednotku práce ve zpracovatelském průmyslu, ačkoliv je jejich vývoj příznivý, by ovšem samy o sobě nemohly zabezpečit Spojeným státům zásadní výhodu. Důležitou roli hrají i další nákladové faktory.

5.2 Energetické náklady

Ceny základních energetických komodit se vyvíjely v minulém období ve světě diferencovaným způsobem. Od r. 2004 silně klesly ceny přírodního plynu v Severní Americe, z hlediska naší analýzy zejména v USA, vlivem masivního nárůstu těžby břidlicového plynu. Naproti tomu evropské a asijské země zaznamenaly cenový nůst 100-200 %. Vzrostly rovněž ceny elektřiny pro průmyslový sektor. V roce 2014 byly tak celkové energetické náklady o 50-200 % vyšší než před deseti lety; výjimku tvoří právě USA (Sirkin a kol. 2014, s. 8).

Je nutné konstatovat, že pokles energetických nákladů, jak bylo uvedeno, může představovat zřetelnou nákladovou výhodu jen v energeticky náročných odvětvích, zatímco u zpracovatelského průmyslu v USA tvoří např. přírodní plyn pouze 2 % průměrných nákladů; u elektřiny dokonce jen 1 %. U ostatních hlavních exportérů představují tyto energetické náklady 5-8 %, resp. 2-5 %. Růst ekonomické výhody v případě Spojených států je však zřetelný, protože ve sledované dekádě souhrnně stouply náklady u 25 hlavních exportérů v průměru u přírodního plynu o 98 %, u elektřiny o 75 %, zatímco v USA došlo k poklesu o 25 % u plynu a elektřina vzrostla jen o 30 %. V případě ČLR je zdražení některých zdrojů ještě markantnější: ceny plynu se zde zvýšily o 138 % (Sirkin a kol. 2014, s. 9, 17-18).

Ve Spojených státech lze přitom očekávat díky odhadovaným zásobám břidlicového plynu jeho nízkou cenu, která se promítá i do ceny elektřiny, po delší období. V ostatních zemích bude sice cena pravděpodobně rovněž klesat v závislosti na objemu importu levnějšího plynu; nicméně lokální zpoždění cenového poklesu bude poskytovat USA minimálně několikaletou konkurenční výhodu.

5.3 Měnové kurzy

Pozitivní očekávání jsou spojována také se změnami měnového kurzu amerického dolaru (USD). Teoretickým předpokladem je zlepšení exportního výkonu, které proběhne po kurzové depreciaci. Bude tak podpořena konkurenceschopnost zpracovatelské výroby alokované v domácí ekonomice.

Je skutečností, že USD měl tendenci oslabovat po r. 2000, jak proti společné evropské měně, tak především proti vybraným měnám rozvojových zemí. Dolar např.

klesl vůči čínskému jüanu téměř o jednu čtvrtinu v letech 2004-2014.⁶ Ve sledovaném období (2004-2014) lze ovšem postupně hovořit o určité stabilizaci kurzu, kdy dolar neoslaboval proti dalším měnám, resp. v posledních pěti letech měl tendenci mírně posilovat a dostával se na podobnou úroveň jako v r. 2004. Jeho vývoj nelze tedy chápat jako významný exportní stimul (Nager a Atkinson 2015, s. 21-22). Dvacet pět sledovaných měn zaznamenalo za uvedené referenční období mírné posílení kurzů (v průměru o 7 %); výrazněji posílila čínská měna (Sirkin a kol. 2014, s. 17, 7-8).

Celkově lze shrnout, že analýza provedená The Boston Consulting Group (Sirkin a kol. 2014), která zaznamenává relativní změny poslední dekády v postavení předních exportních zemí pomocí Indexu globální nákladové konkurenceschopnosti zpracovatelského průmyslu, posuzuje postavení Spojených států příznivě.

Jestliže tato analýza hodnotí proběhlé změny jako problematické pro dřívější nízkonákladové země (Čína, Brazílie, vybrané státy východní Evropy), u nichž se údajně objevují v důsledku růstu nákladů známky eroze jejich konkurenceschopnosti a po r. 2004 se ocitají pod tlakem (skupina označovaná jako „Under Pressure“), a také dále pro některé vyspělé země (skupina „Losing Ground“), u kterých se nákladová mezera vůči Spojeným státům zvětšila, pak USA se naopak ocitají v kategorii tzv. vycházejících globálních hvězd („Rising Global Stars“). Jen některé státy udržely, resp. zlepšily konkurenceschopnost vůči této vedoucí světové ekonomice.

Tab. 2: Index zpracovatelských nákladů 25 významných exportních zemí v r. 2014, (vybrané země; USA = 100)

<i>Vyspělé země</i>	<i>Index nákladů</i>	<i>Rozvíjející se země</i>	<i>Index nákladů</i>	<i>Země východní Evropy</i>	<i>Index nákladů</i>
USA	100	Čína	96	Rusko	99
SRN	121	Jižní Korea	102	Polsko	101
Japonsko	111	Mexiko	91	Česká republika	107
Francie	124	Taiwan	97		
Itálie	123	Indie	87		
Austrálie	130	Brazílie	123		
Velká Británie	109	Indonésie	83		

Pramen: Sirkin a kol. (2014, s. 3). Vlastní zpracování.

Poznámka: Index zahrnuje pouze čtyři položky přímých nákladů (práce, elektřina, přírodní plyn, ostatní). Nákladová struktura je kalkulována jako vážený průměr mezi 25 zeměmi.

⁶ Vypočteno podle Historical Economic and Market Data (The Financial Forecast Centre 2015).

Analýza shrnuje, že Index zpracovatelských nákladů, zahrnující zejména náklady práce očištěné produktivitou, náklady elektřiny a přírodního plynu, představoval v r. 2014 v USA hodnotu 100, v dalších sledovaných vyspělých zemích se pohyboval od 109 do 130; v rychle se rozvíjejících zemích zařazených do indexu pak od hodnoty 83 do 102. Za zmínku stojí údaj ČLR dosahující hodnoty 96: rozdíl od USA v celkových nákladech se od r. 2004 snížil ze 14 % na nyní udávaná 4 % (tab. 2).

Formální analýza klíčových nákladových položek tak hovoří u BCG jednoznačně ve prospěch USA, potažmo naznačuje podporu návratu zpracovatelské výroby do USA.

6 REÁLNOST NÁVRATU ZPRACOVATELSKÉHO PRŮMYSLU: ZHODNOCENÍ

I přes některé pozitivní závěry předchozí analýzy nelze možnost návratu brát jako nezpochybnitelný fakt. Analytici zůstávají názorově rozděleni na dvě skupiny.

6.1 Kritika: „návrat je mýtus“

Ze dříve zmiňovaných námitek oponentů je zřejmé, že vzhledem k aktuální ekonomické situaci Spojených států jsou mnohé z nich relevantní. Domácí ekonomika USA se nachází sice nyní ve stavu cyklického vzestupu, který však není dosud doprovázen výraznými strukturálními změnami, jež by se měly projevit výraznějším růstem produktivity. Vývoj tohoto ukazatele byl v období po recesi velmi pomalý. V období 2010-2014 produktivita rostla průměrným ročním tempem necelých 0,65 %, její zrychlení na 1,8 % je očekáváno až v r. 2016.⁷

Dochází-li tedy v USA ke ztrátám pracovních míst (od r. 2000 jich země ztratila 5,8 milionu, tj. až 1/3 pracovních pozic), není to zatím výsledek pozitivních změn v produktivitě, ale spíše důsledek nedostatečné globální konkurenceschopnosti. Ze 720 tisíc míst získaných od konce recese do r. 2013 bylo pouze 120 tisíc vrácených ze zahraničí. Přitom tento návrat údajně nepřevýšil trvající míru offshoringu: více pracovních míst je stále do zahraničí odesíláno, než se vrací (Nager a Atkinson 2015, s. 3). To jistě nesvědčí pro zpracovatelský comeback.

Zpracovatelský průmysl sice od r. 2009 rostl, jeho tempo však zaostávalo za růstem HDP. Ten vzrostl v letech 2010-2013 celkem o 6,3 %, zpracovatelská výroba však jen o 2,4 %. Po odečtení produkce výpočetní techniky byl přírůstek jen 1,7 %. Ve srovnání se stavem před recesí 2008-2009 byl dokonce růst reálné přidané hodnoty zpracovatelského průmyslu záporný: -3,2 %, resp. -7,7 % bez počítačové produkce (Nager a Atkinson 2015, s. 8).

Pokud jde o projevy konkurenceschopnosti manifestované obchodní bilancí, ani zde se pozitivní změny neukazovaly: nepřispěla k nim ani kurzová situace. Pokud

⁷ Vypočteno podle OECD Economic Outlook No. 97 (OECD 2015).

měna oslabovala, obchodní bilance se nezlepšovala, resp. její deficit dále rostl. Realokace zpracovatelské výroby do národní ekonomiky, jestliže probíhá, nemá prozatím pozitivní efekt ve snížení importu, resp. v podobě růstu konkurenceschopného exportu zlepšujícího vnější ekonomickou rovnováhu. Proti realizaci výhody slabé měny kromě toho působí vývoj kurzu v posledních letech, za kterým může stát i dlouhodobá vládní podpora silnější měny, případně manipulace kurzem ze strany dalších zemí (Nager a Atkinson 2015, s. 21-22).

Tab. 3: Obchodní bilance zboží a služeb USA v letech 2003-2014 (mld. USD)

<i>Období</i>	<i>Obchodní bilance zboží a služeb</i>	<i>Období</i>	<i>Obchodní bilance zboží a služeb</i>
2001	-368,7	2008	-723,1
2002	-426,5	2009	-395,5
2003	-503,7	2010	-512,7
2004	-619,2	2011	-580,0
2005	-721,2	2012	-568,3
2006	-771,0	2013	-508,2
2007	-718,5	2014	-520,0

Pramen: OECD (2014). Vlastní zpracování.

Podstatná je však zejména skutečnost, že se nezlepšuje obchodní bilance high-tech produkce, která by měla být hlavním měřítkem úspěchu domácího zpracovatelského průmyslu. Dochází k prohlubování obchodního deficitu v tzv. znalostně intenzivních položkách.⁸ Na začátku 90. let činil americký čistý deficit ve znalostně intenzivním zboží 6 mld USD; pak se rozšířil na 150 mld do r. 2000, resp. 270 mld do r. 2012. Tento deficit tvoří až 2 % HDP, zatímco Japonsko a vybrané západoevropské země zaznamenávají přebytek ve výši 2-7,5 % HDP (McKinsey Global Institute 2013, s. 48).

6.2 Souhlas: „návrát je reálný“

Zmíněná negativní hodnocení ohledně návratu zpracovatelské výroby, jeho důsledků a perspektiv, jsou skeptická hlavně pokud jde o momentální stav: berou v úvahu nejistou situaci americké ekonomiky, která se obtížně vzpamatovává z nejtěžší poválečné recese. Na druhé straně je třeba vzít v úvahu nadějný vývoj v některých oblastech, jež kritiky vesměs opomíjejí.

Postavení ekonomiky USA ve světovém hospodářství v minulých letech, pokud jde o formální hodnocení její konkurenceschopnosti, sice kolísá, ale významně

⁸ Jde o několik oborů řazených do šesti skupin: motorová vozidla a jejich části; ostatní dopravní vybavení včetně letadel; chemie a farmaceutický průmysl; zdravotnické vybavení, přesná a optická zařízení; polovodiče a elektronika; stroje a zařízení.

se nezhoršilo (tab. 4).⁹ Objevují se naopak významné signály možného zlepšení. Situaci nelze přitom posuzovat pouze podle zmíněné rostoucí nákladové konkurenceschopnosti, protože na základě formálního poklesu nákladů jako izolovaného faktoru nelze vybudovat či upevňovat takové komparativní výhody, které jsou atributem vyspělé ekonomiky na počátku třetího tisíciletí.

Tab. 4: Vývoj a srovnání pořadí USA v rámci Indexu globální konkurenceschopnosti v letech 2008-2014

<i>Země</i>	<i>2008-09</i>	<i>2010-11</i>	<i>2011-12</i>	<i>2012-13</i>	<i>2013-14</i>	<i>2014-15</i>
USA	1	4	5	7	5	3
Švýcarsko	2	1	1	1	1	1
Dánsko	3	9	8	12	15	13
Švédsko	4	2	3	4	6	10
Singapur	5	3	2	2	2	2
Finsko	6	7	4	3	3	4
SRN	7	5	6	6	4	5

Pramen: GCR (2008, s. 10), GCR (2001, s. 15), GCR (2013, s. 15), GCR (2014, s. 13).
Vlastní zpracování.

Např. výhoda nízkých cen vstupů nemůže být finálním ziskem, který dlouhodobě udrží konkurenční pozici ekonomiky. Nízké ceny, zejména materiálových a surovinových vstupů, zakládají spíše krátkodobé (statické) komparativní výhody, typické pro méně rozvinuté země v prvních fázích cesty k ekonomickému rozvoji. Naopak cesta vyspělých států musí směřovat k dalšímu posilování znalostně intenzivních oborů s vysokým zastoupením vědy a výzkumu, které rovněž integrují vysoce kvalifikovanou pracovní sílu a jsou předpokladem budování dynamických komparativních výhod. Využití nízkonákladových faktorů (jako např. levného břidlicového plynu) by tedy mělo být dále zúročeno v navazujících investicích zvyšujících celkovou produktivitu a posilujících progresivní diverzifikaci ekonomiky (kupř. rozvojem moderní infrastruktury, vzdělání, inovačního procesu), nikoliv pouze růst běžné spotřeby levných výrobků (GCR 2013, s. 40).

Jak tedy chápat současnou nákladovou výhodu Spojených států a její perspektivu? Je třeba diferencovat mezi jejími složkami. Faktorem dynamizujícím ekonomiku a zpracovatelský průmysl jsou především intenzivní faktory, vysoce kvalifikovaná práce ve spojení s progresivními technologiemi. Tradiční světoví výrobci by měli, i přes rozvoj nákladové výhody, dobývat komparativní výhody pomocí tradiční zbraně: zvyšování produktivity na bázi technologického rozvoje (Sirkin a kol. 2015, s. 2).

⁹ Srovnej též Neumann (2014b).

Shrňme tedy, že USA snížením běžných nákladů učinily na cestě k revitalizaci zpracovatelské výroby pouze první krok, který může přilákat investory a obnovit ekonomickou dynamiku. Další krok, prosazení skutečné intenzifikace výroby, je však dlouhodobější záležitostí a teprve ten vytvoří potenciál nového základu zpracovatelského průmyslu. To je určitou odpovědí na kritiky o cyklickém, nikoliv strukturálním charakteru současného zpracovatelského boomu.

7 PŘÍPADOVÁ STUDIE: POKROČILÁ VÝROBA A JEJÍ IMPLIKACE

V souvislosti s intenzifikací výroby vzbuzuje pozornost perspektiva rozvinutí tzv. pokročilé výroby (advanced manufacturing), jejíž teoretické koncepty, v dílčích případech i praktická realizace, se začínají objevovat v prostředí USA. Pokročilou výrobu lze charakterizovat jako soubor vysoce flexibilních, datově vybavených a nákladově efektivních zpracovatelských procesů (Sirkin a kol. 2015, s. 2), s výrazným dopadem do všech výrobních oblastí, včetně výstupů, jejich distribuce, atd.

Hlavními nástroji pokročilé výroby by měly být právě velmi pokročilé technologie, spolu se specifickým způsobem organizace výroby. Jde např. o autonomní roboty, novou generaci průmyslových robotických zařízení napojených na informační technologie a vybavených senzory, které jsou schopny dále doplnit či výrazně eliminovat lidskou práci a produkovat malé série výrobků při prudkém zvyšování jejich kvality. Pomocí tzv. integrovaného inženýringu vypočtených materiálů jsou ještě před započítáním samotné výroby vytvářeny počítačové modely výrobků a jsou levněji a přesněji testovány jejich zadané vlastnosti, namísto zdlouhavých a nákladných zkoušek reálných prototypů. Virtuální technologie v tzv. digitální výrobě mohou vytvořit celé digitální továrny simulující celý výrobní proces, což optimalizuje návrhy provozů a umožňuje jejich replikování v různých lokalitách. Industriální internet a flexibilní automatizace zabezpečí propojení výrobního hardwaru a jeho vzájemnou komunikaci. Tak je možné přizpůsobit produkci na základě dat dodaných výrobními senzory; případně optimalizovat dodavatelské vstupy. Tzv. přídavná výroba (z angl. „additive manufacturing“) staví na již známém principu 3-D tisku vytvářejícího na bázi zmíněných digitálních modelů trojrozměrné objekty prototypů, s perspektivou využití i k výrobě malých sérií přesných výrobků. Za zmínku stojí také využití nové materiální základny (např. nanomateriály).

Výhody plynoucí z případné komplexní automatizace pokročilé výroby jsou zjevné a mnohočetné (Sirkin a kol. 2015, s. 2):

- vysoká produkční flexibilita, dokonalé přizpůsobení se zákaznickým požadavkům, pro které je možno vytvářet malé specifické série výrobků,
- rychlá adaptace výrobních linek v reakci na nové produkty, či změnu designu,

- urychlení vývojových prací (tvorba prototypů) a inovačního procesu vcelku vedoucí k rychlejší a efektivnější tvorbě nových, velmi kvalitních výrobků,
- nové technologie budou pro svůj úsporný charakter přátelštější životnímu prostředí.

Je pochopitelné, že progresivní technologie potenciálně využitelné v pokročilé výrobě podpoří zásadním způsobem růst produktivity a tržní flexibility výrobců, jejichž výstup bude moci být výrazně diverzifikován. Výrobní procesy postavené na shora popsané bázi budou zřejmě představovat tak výraznou kvalitativní změnu, že jsou označovány za čtvrtou průmyslovou revoluci (Sirkin a kol. 2015, s. 1).¹⁰

Jestliže pokročilá výroba se může stát základem dalšího rozvoje zpracovatelského průmyslu, existují pro podobný krok vhodné podmínky zejména ve vyspělých zemích, resp. v USA. Spojené státy a další země stojí před velkou výzvou: jak si udržet konkurenční výhody proti tzv. emerging markets, které dosud budují konkurenceschopnost na základě levnější pracovní síly a technologií nižšího řádu.

Předností USA a dalších rozvinutých ekonomik je obecně schopnost „vysoké technologie“ adekvátní způsobem využít ke zlepšení, či nejhodnější profilaci výrobků. Do vyspělých zemí přichází rychleji nové fáze spotřebitelské revoluce, která je spojena se značnou diverzifikací výrobků a růstem jejich kvality, případně i jejich ekologického charakteru. Pokročilé výroby se stávají proto důležitým atributem spotřebního procesu. Novou kvalitou a diferenciací produkce lze považovat za jeden ze základních rozdílů oproti rozvojovým zemím, kde jsou výrobci zaměřeni dosud hlavně na uspokojování základních potřeb a méně kvalitní, relativně unifikovanou výrobu. Z těchto důvodů se zpracovatelský průmysl postavený na pokročilé výrobě bude zřejmě více přibližovat vyspělých centrům s odpovídající skladbou poptávky; ideální lokalitou jsou právě USA.

Vyspělé technologie a jejich schopnost transformovat zpracovatelská odvětví mají lepší zázemí v této zemi nejen z hlediska celkové dispozice ke zlepšování výrobků, ale i z důvodu úrovně podnikového managementu, marketingu, distribuce, atd. (Preston 2012). Komplexní náklady zpracovatelské výroby pak tedy nezávisí pouze na samotném charakteru technologie, ale i na dalších obslužných funkcích. Je pak rovněž podstatné zvažovat, které země jsou po zahrnutí tzv. úplných nákladů konkurenceschopné.¹¹

¹⁰ Jestliže nedávno byl označován za třetí průmyslovou revoluci návrat od masové nediferencované produkce k pružné individualizované výrobě kompatibilní se zákaznickými požadavky traktovaný již částečně od 90. let (srovnej např. The Economist 2012), pokročilá výroba svými parametry pravděpodobně tuto charakteristiku dále překračuje.

¹¹ Právě některé „obslužné“ náklady, které jsou těžko kvantifikovatelné, jako režijní výdaje, strategie korporace, rizika, náklady dodavatelského řetězce, atd., nebývají v méně vyspělých zemích většinou do celkových nákladů zahrnovány nebo jsou podhodnoceny. Tyto komplexní

8 ZÁVĚR

Výše uvedené skutečnosti nás mohou vést k závěru, že případný návrat zpracovatelské výroby do USA bude sice nelehkým procesem, není však zcela nereálnou vizí. Podmínky pro realizaci podobného kroku se v této vyspělé ekonomice stávají příznivějšími. Dochází k tomu jednak relativně – situace USA se zlepšuje ve vztahu k méně vyspělým zemím, když se postupně zmenšuje nákladová mezera mezi oběma uvažovanými subjekty. Spojeným státům usnadňují situaci některé výhody, jež vyplývají z dlouhodobějšího vývoje (pomalejší růst mezd oproti zahraničí ve vztahu k existující vysoké absolutní produktivitě práce) i aktuální situace (odkrytí nových zdrojů plynového a ropného média a pokles jejich ceny).

Na druhé straně, absolutním činitelem, který může posílit kvalitativní převahu USA, se stává pokračující technologická revoluce v této přední ekonomice, jako odraz její celkové ekonomické a technické vyspělosti, inovační schopnosti a společenské poptávky po různorodé moderní a kvalitní produkci.

Určité obecné předpoklady k renesanci zpracovatelských odvětví tedy existují. Bude však záviset na tom, jak je ekonomické subjekty ve Spojených státech – firmy, ale i hospodářská administrativa – dokáží využít. Firmy musí pokračovat v adaptaci na rychle se měnící podmínky světové ekonomiky v několika směrech (Sirkin a kol. 2014, s. 20-21).

Změny v globálním prostředí i národních ekonomikách způsobují značnou dynamiku v nákladové konkurenceschopnosti. Analýzy poslední dekády naznačují, že se v této oblasti americká pozice stává příznivější. Firmy nicméně nesmí ustát ve zvyšování produktivity, jejíž dynamika v posledních letech relativně stagnuje, aby tvorbou vysoké přidané hodnoty na pracovníka dále eliminovaly rozdíly ve mzdové úrovni ve vztahu k rozvojovým zemím.

Je proto žádoucí, aby společnosti dále pracovaly na optimalizaci podnikatelského modelu. Ta bude spočívat v maximálním využití lokálních výhod. I přes relativně klesající cenu práce je nutné v závislosti na ceně kapitálu exploatovat rozvíjející se technologie, jejichž cena bude zřejmě s rostoucí dostupností klesat. V této souvislosti je poukazováno na investiční deficit, a to nejen v nových technologiích, ale i vědě a výzkumu, vzdělání a produktivní infrastrukturu (Atkinson a kol. 2011). Nově se rozvíjející zpracovatelský průmysl musí mít ovšem i odpovídající podnikatelské prostředí – což předpokládá neustálý konstruktivní dialog s tvůrci hospodářské politiky – které spočívá nejen v odstraňování běžných bariér podnikání, ale právě v investiční podpoře technologické, výzkumné, vzdělávací sféry i dalších oblastí ze strany státu.

náklady se pokouší zohlednit tzv. total cost of ownership (TCO). Podle této koncepce, uváděné např. společností Reshoring Initiative, po započtení přesně definovaných komplexních nákladů jsou tyto až u šedesáti procent amerických firem nižší, než u firem čínských (Markowitz 2012).

Postup případné revitalizace zpracovatelského průmyslu ve vyspělých zemích má rovněž jisté globální implikace: nastoluje řadu výzkumných otázek ohledně dalšího vývoje globalizace. Zpracovatelské firmy rozvinutých zemí vytvářely v jejích dosavadních etapách jistou „globální stopu“ disperzí svých aktivit do všech regionů světové ekonomiky. Tato specifická forma globálního podnikání může být v souladu s probíhajícími změnami modifikována. Na určitou „domestifikaci“ podnikání budou mít vliv nejen nákladové faktory, nové technologie a přibližování spotřebiteli, ale i rostoucí volatilita podmínek ve světě, jak ekonomických, tak i politických. Tato nestálost vyvolává podnikatelskou nejistotu, která komplikuje plánování zahraničních investic, v rozvojových zemích zvláště. Také často nestandardní podmínky těchto států v oblasti sociálně politické, legislativní i v povaze státních regulací lokálních vlád mohou nakonec vést k racionálním rozhodnutím o návratu výroby do mateřské ekonomiky.

Dojde-li ke zpětnému pohybu zpracovatelských odvětví, nebude nepochybně rozsáhlý, ale výrazně selektivní. Bude se týkat výrobků produkovaných náročnými technologiemi podloženými výsledky dalšího rozvoje znalostní ekonomiky; současně precizně zpracovaných a plnicích vysoké kvalitativní parametry náročných spotřebitelů. Nelze tedy na jedné straně předpokládat významný převrat dříve ustanovené globální dělby práce mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi, která zůstane v hlavních rysech zachována. Nicméně globalizace může získat jisté nové rysy v podobě určitého omezení rozptylu výrob mezi ekonomickými centry, ke kterému docházelo vlivem předchozí nákladové determinace.

Řada skutečností v americké ekonomice slibuje pozitivní posuny. Těmito aspekty, v souvislosti s komparací názorů na změny skladby ekonomického výstupu, se existující studie zatím významně nezabývaly; tuto mezeru chce článek alespoň částečně zaplnit. Bere v úvahu optimismus i námitky oponentů ohledně aktuálnosti „velkého návratu“, resp. polemiku, zda současná konjunktura je jeho předzvěstí, či pouze cyklickou epizodou, a nesnaží se o definitivní závěr. Problémem předkládané analýzy je mimo jiné krátkost období, v němž jsou uvažované změny zaznamenávány. Bude tedy nutné i nadále sledovat z pohledu teorie profil konjunkturálních pohybů ve Spojených státech amerických a analyzovat změny s ním spojené. Pak bude možné lépe vyhodnotit do jaké míry se stává zpracovatelská obnova v zemi realitou.

POUŽITÁ LITERATURA:

1. ATKINSON, R. a kol. (2011): Taking on the Three Deficits [Online.] In *The Information Technology & Innovation Foundation*, November 7, 2011. [Citováno 20.1.2015.] Dostupné na internetu: <<http://www.itif.org/publications/taking-three-deficits-0>>.

2. BOSKIN, M. (2015): Jsou dobré časy pryč? In *Ekonom*, 2015, roč. 59, č. 19, s. 36-37.
3. BERGSTEN, F. (2011): The United States in the World Economy [Online.] In *Peterson Institute for International Economics, Speeches and Papers*, August 12, 2011. [Citováno 14.1.2015.] Dostupné na internetu: <<http://www.iie.com/publications/papers/paper.cfm?ResearchID=1905>>.
4. BUSINESSWIRE. (2012): GE Appliances Plans Second Shift to Increase Production of Popular Botton Freezer Refrigerators [Online.] In *BusinessWire*, June 27, 2012. [Citováno 9.2.2014.] Dostupné na internetu: <<http://www.businesswire.com/news/home/20120627005796/en/GE-Appliances-Plans-Shift-Increase-Production-Popular#.Vcsx4sIViM8>>.
5. GCR. (2008): Global Competitiveness Report 2008-2009 [Online.] In *World Economic Forum*, 2008. [Citováno 17.3.2014.] Dostupné na internetu: <[http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global Competitiveness Report_2008-09.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global%20Competitiveness%20Report_2008-09.pdf)>.
6. GCR. (2011): Global Competitiveness Report 2011-2012 [Online.] In *World Economic Forum*, 2011. [Citováno 16.10.2014.] Dostupné na internetu: <[http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global Competitiveness Report_2011-12.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global%20Competitiveness%20Report_2011-12.pdf)>.
7. GCR. (2013): Global Competitiveness Report 2013-2014 [Online.] In *World Economic Forum*, 2013. [Citováno 16.10.2014.] Dostupné na internetu: <[http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global Competitiveness Report_2013-14.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global%20Competitiveness%20Report_2013-14.pdf)>.
8. GCR. (2014): Global Competitiveness Report 2014-2015 [Online.] In *World Economic Forum*, 2014. [Citováno 10.8.2015.] Dostupné na internetu: <<http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-15/ranking-and-analysis>>.
9. GORDON, R. (2012): Is U.S. Economic Growth Over? Faltering Innovations Confronts the Six Headwinds. In *NBER Working Paper*, WP 18315, 2012. [Citováno 11.2.2013.] Dostupné na internetu: <<http://fakulty-web.at.northwestern.edu/economics/gordon/Is%20US%20Economics%20G>>.
10. HOBZA, A. (2001): Na hranici svých možností. In *Ekonom*, 2001, roč. 45, č. 28, s. 23-24.
11. IMMELT, J. (2012): The CEO of General Electric on Sparking an American Manufacturing. [Online.] In *Harvard Business Review*, March 2012. [Citováno 15.8. 2013.] Dostupné na internetu: <<https://hbr.org/2012/03/the-ceo-of-general-electric-on-sparking-an-american-manufacturing-renewal>>.
12. INFLATION WATCH. (2012): Wages on the rise in China [Online.] In *Inflation Watch Wordpress*, July 16, 2012. [Citováno 8.8. 2013.] Dostupné na internetu: <<http://inflationwatch.wordpress.com/>>.

13. MARKOWITZ, E. (2012): Made in USA (Again) [Online.] In *Made in USA News*, March 26, 2012. [Citováno 12.8. 2015.] Dostupné na internetu: <http://madeinusanews.com/2012/03/26made-in-usa-again-why-manufacturing-is-coming-home/?goback=.gde_37255_member_103609018>.
14. MCKINSEY GLOBAL INSTITUTE. (2013): Game changers: Five opportunities for US growth and renewal [Online.] In *McKinsey Global Institute*, July 2013. [Citováno 7.3.2014.] Dostupné na internetu: <http://www.mckinsey.com/insights/americas/us_game_changers>.
15. MILLS, S. (2012): Potential Beneficiaries of U.S. Manufacturing Renaissance. [Online.] In *The Boston Company, Assets Management, LLC*, May 2012. [Citováno 8.8.2013.] Dostupné na internetu: <http://www.thebostoncompany.com/assets/pdf/views-insights/May12_Views_Insights_Potential_Beneficiaries_U.S._Manufacturing_Renaissance.pdf>.
16. NAGER, A. (2014): Reshoring optimism, but not much else [Online.] In *The Innovation Files*, September 9, 2014. [Citováno 11.2.2015.] Dostupné na internetu: <<http://www.innovationfiles.org/reshoring-optimism-but-not-much-else>>.
17. NAGER, A. – ATKINSON, R. (2015): The Myth of Americas's Manufacturing Renaissance: The Real State of U.S. Manufacturing [Online.] In *The Information Technology & Innovation Foundation*, January 2015. [Citováno 20.1.2015.] Dostupné na internetu: <<http://www2.itif.org/2015-myth-american-manufacturing-renaissance.pdf>>.
18. NEUMANN, P. (2014a): Mají rozvinuté ekonomiky šanci obnovit průmyslovou výrobu? In *Acta Oeconomica Pragensia*, 2014, roč. 22, č. 2, s. 3-16.
19. NEUMANN, P. (2014b): Konkurenceschopnost USA: vymezení, faktory a nové příležitosti (případ břidlicového plynu) In *Acta Oeconomica Pragensia*, 2014, roč. 22, č. 6, s. 19-34.
20. OECD. (2014): OECD Economic Outlook No. 95 [Online.] In *OECD Economic Outlook 95 database*, 2014. [Citováno 7.1.2015.] Dostupné na internetu: <<http://www.oecd.org/eco/outlook/External-Trade-and-Payments.xls>>.
21. OECD. (2015): OECD Economic Outlook No. 97 [Online.] In *Labour productivity forecast (indicator)*, 2015. [Citováno 16.7.2015.] Dostupné na internetu: <<https://data.oecd.org/lprdy/labour-productivity-forecast.htm#indicator-chart>>.
22. PRESTON, R. (2012): Is Technology Innovation Too Incremental? [Online.] In *InformationWeek*, November 19, 2012. [Citováno 14.2.2013.] Dostupné na internetu: <<http://www.informationweek.com/global-cio/interviews/is-technology-innovation-too-incremental/240142291>>.

23. SELECTUSA. (2012): General Electric Invests \$600 Million to Expand Production in Louisville KY [Online.] In *SelectUSA*, 2012. [Citováno 5.2.2014.] Dostupné na internetu: <<http://selectusa.commerce.gov/testimonials/general-electric>>.
24. SIRKIN, H. a kol. (2011): Made in America, Again: Why Manufacturing Will Return to the U.S. [Online.] In *The Boston Consulting Group*, August 2011. [Citováno 5.2.2015.] Dostupné na internetu: <<http://www.getnerdywithit.com/usalinks>>.
25. SIRKIN, H. a kol. (2013): The U.S as One of the Developed World's Lowest-Cost Manufacturers [Online.] In *The Boston Consulting Group*, August 2013 [Citováno 5.2.2015.] Dostupné na internetu: <https://www.bcgperspectives.com/content/articles/lean_manufacturing_sourcing_procurement_behind_american_export_surge/>.
26. SIRKIN, H. a kol. (2014): The Shifting Economics of Global Manufacturing [Online.] In *The Boston Consulting Group*, August 2014. [Citováno 5.2.2015.] Dostupné na internetu: <https://www.bcgperspectives.com/content/articles/lean_manufacturing_globalization_shifting_economics_global_manufacturing>.
27. SIRKIN, H. a kol. (2015): Why Advanced Manufacturing Will Boost Productivity [Online.] In *The Boston Consulting Group*, 2015. [Citováno 10.3.2015.] Dostupné na internetu: <https://www.bcgperspectives.com/content/articles/lean_and_manufacturing_production_why_advanced_manufacturing_boost_productivity>.
28. SKIDELSKI, R. (2013): Břidlicový plyn jako zachránce? [Online.] In *Project Syndicate*, December 18, 2013 [Citováno 20.2.2014.] Dostupné na internetu: <<http://www.project-syndicate.org/commentary/robert-skidelski-questions-whether-larry-summers-s--secular-stagnation--thesis-has-taken-adequate-account-of-the-rise-of-shale-energy-in-the-us/czech>>.
29. THE ECONOMIST. (2012): A third industrial revolution [Online.] In *The Economist*, 2012 [Citováno 27.8.2013.] Dostupné na internetu: <<http://www.economist.com/node/21552901>>.
30. THE FINANCIAL FORECAST CENTER. (2015): Historical Economic and Financial Data [Online.] In *The Financial Forecast Center*, 2015. [Citováno 14.8.2015.] Dostupné na internetu: <<http://www.forecasts.org/data/data/EXCHUS.htm>>.
31. THUROW, L. (2003): *Fortune Favors the Bold*. New York: Harper Collins, 2003. 336 s. ISBN 0-06-053639-X.
32. VERRASTRO, F. a kol. (2013): America's Surging Oil and Natural Gas Production – Where Would We Be without It? [Online.] In *Center for Strategic and International Studies*, September 12, 2013. [Citováno

24.2.2014.] Dostupné na internetu: <<http://csis.org/publication/americas-surg-ing-oil-and-natural-gas-production-where-would-we-be-without-it>>.

ANALÝZA SILNEJÚCEJ ÚLOHY EURÓPSKEHO PARLAMENTU PO PRIJATÍ LISABONSKEJ ZMLUVY Z HĽADISKA TEÓRIE LIBERÁLNEHO INTERGOVERNMENTALIZMU

EXPLAINING THE STRENGTHENING ROLE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AFTER THE LISBON TREATY: A LIBERAL INTERGOVERNMENTAL PERSPECTIVE

*Baider Al Tal*¹

Teória liberálneho intergovernmentalizmu je jedna z najvýznamnejších integračných teórií, ktorou sa často vysvetľuje vznik a rozvoj Európskej únie. Teóriu vyvinul Andrew Moravcsik. Integráciu chápe ako výsledok medzinárodného vyjednávania, v ktorom hlavnú úlohu hrajú vlády. Každá národná vláda má svoje preferencie, pričom jej cieľom vo vyjednávaní s národnými vládami iných členských štátov EÚ je presadzovať tieto preferencie, aby sa stala silnejšou a kompetentnejšou. Je preto dôležité analyzovať, prečo sa členské štáty rozhodli posilniť kompetencie Európskeho parlamentu (EP), a aké záujmy sledujú zvýšením právomocí tejto nadnárodnej inštitúcie na úroveň Rady EÚ. Tu sa vynára otázka: Do akej miery dokáže teória liberálneho intergovernmentalizmu vysvetliť posilnenú úlohu Európskeho parlamentu po vstupe Lisabonskej zmluvy do platnosti?

Kľúčové slová: liberálny, medzivládny, Európska únia, Európsky parlament, Zmluva z Nice, Lisabonská zmluva.

The Liberal Intergovernmental theory is one of the most important integration theories explaining the creation and development of the European Union. Andrew Moravcsik developed this theory, which perceived the integration as an outcome of international bargaining, whereas the governments played the key role. The national governments associated with it have a clear and specific point of view about their preferences and pursue these preferences in bargaining with other member states so that this bargaining is in accordance with becoming more powerful and with greater competence. It is therefore

¹ Baider Al Tal, Ministry of Foreign Affairs and Expatriates, P.O Box 35217, Postal Code 11180, Office Number 267, Amman, The Hashemite Kingdom of Jordan, e-mail: baider.tal@gmail.com.

The author is a political researcher. He holds a Master's degree in the field of European Studies from the Heinrich Heine University, Germany. He has currently been working as a diplomat at the Ministry of Foreign Affairs and expatriates in the Hashemite Kingdom of Jordan.

relevant to explain why these member states decided to strengthen the European Parliament (EP), and what their interests are in making the European Parliament, a supranational institution, as powerful as the Council. Hence the question which arises here: To what extent can the Liberal Intergovernmentalism explain the strengthening role of the European Parliament after the Lisbon Treaty?

Key words: liberal, intergovernmental, European Union, European Parliament, Treaty of Nice, Lisbon Treaty.

JEL: Z00

1 INTRODUCTION

It is relevant to try to understand the nature of the European Union through several theories. There are many theories which were developed to explain the creation and development of the EU, and Liberal Intergovernmentalism (LI) is one of them. *Andrew Moravcsik* developed this theory, which perceived the integration as an outcome of international bargaining where the governments played the key role. The national governments associated with it all have a clear and specific point of view about their preferences and pursue them in bargaining with other member states so that this bargaining is in accordance with their states' interests. Hence, it doesn't seem clear why member states of the EU decided to strengthen the European Parliament (EP), and what their interest was in making the European Parliament, a supranational institution, as powerful as the Council is.

After the Lisbon Treaty, the European Parliament has become more powerful, with greater competency. The present paper focuses on two main questions: (1) To what extent can Liberal Intergovernmentalism explain the strengthening of the role of the European Parliament? (2) Is Moravcsik's theory still alive after the Lisbon Treaty, or should we bid good-bye to Liberal Intergovernmentalism?

Treaties are an indispensable tool used in unification of any union, and are therefore necessary for the existence of the European Union. The integration process is becoming bigger and bigger day by day, so to control this process and keep working in the most effective way possible, many projects have been undertaken. Treaties are parts of these projects, as they determine the European Union's objectives and they explain and decide how decisions should be made. The Lisbon Treaty, which is one of the most important treaties, was put into effect in October 2009 to increase the influence of democracy and its efficiency in the EU. Many changes were introduced by the treaty, and the changes which took place have strengthened the role of the European Parliament by changing voting procedures in the Council, creating a new High Representative for Foreign Affairs, holding a position of permanent President of the European Council, and much more.

The present paper will concentrate on the changes affecting the European Parliament. Since the adoption of the Lisbon Treaty, the European Parliament has got more legislative powers, more budgetary influence, and more co-decision powers in decision-making. Earlier, no treaty could enter into force without the member states' approval. Hence a question arises here: "Why did the member states accept to strengthen a supranational institution which could weaken their power?" And while examining the changes undertaken by the Lisbon Treaty from the Liberal Intergovernmental perspective, there seems to be a contradiction. Liberal Intergovernmentalism emphasizes that all powers should be in the hands of member states and if any changes are introduced, they should meet the member states' interests. However, it is not clear what the hidden interest might be, which has given the European Parliament more powers than before. This is the puzzle which this paper will try to explain.

The method used in this paper is a descriptive approach. The first part will present the basics of the Moravcsik Liberal Intergovernmentalism theory while the second part will focus on the Lisbon Treaty, then moving on to the European Parliament. It also compares the European Parliament's competences before and after the Lisbon Treaty. The next section focuses on the European Parliament after the Lisbon Treaty came into force. Here we can link these parts with our main question written above and can analyze this literature. Hence we will be able to analyze some of the bargaining among the EU member states, focusing on the reason behind it in order to see whether it matches the Moravcsik theory. The findings of this part will be used to determine the result of our study.

The hypothesis of this research is that more power granted to the European Parliament has affected the institutional balance in the European Union, which has resulted in the weakening of the role of the member states in the Union. This hypothesis contradicts the Liberal Intergovernmentalism theory, which says that every action is done by member states according to their interests.

2 LIBERAL INTERGOVERNMENTALISM

In the 1960s, Stanley Hoffmann presented ideas of intergovernmentalism in order to explain the interstate government on the EU level within a realistic framework. Hence, the rational egoist nature of the states was still to be assumed. The main new feature in Hoffmann's theories was the differentiation between *high* and *low* politics; the former referred to foreign policy and national security while the latter pertained to 'softer' issues such as trade and agriculture. Due to this, in 1993, Andrew Moravcsik presented a softer variant of the intergovernmentalist framework. This liberal intergovernmentalist approach was further developed in his book *The Choice for Europe* (1998), which is also based on the assumption that states are rational actors. Two features which were identified and emphasized are: the importance of economic

interests, and the ‘opening of the black box’ of internal policy preparations (Larsson 2010, p. 8).

The central argument of Moravcsik’s theory is as follows: “European integration can best be understood as a series of rational choices made by national leaders. These choices responded to constraints and opportunities stemming from the economic interests of powerful domestic constituents, the relative power of each state in the international system, and the role of institutions in bolstering the credibility of interstate commitments” (Moravcsik 1998, p. 18).

The framework of Moravcsik’s theory includes three phases (Table 1): national preference formation, interstate bargaining and institutional choice (Laursen 2008, p. 6).

2.1 National preference formation

In the first stage, the national chiefs of government aggregate the interests of the domestic constituencies, as well as their own interests, and articulate their respective national preference towards the EU. National preferences are complex, reflecting the distinctive economics, parties and institutions of each member state, and they are determined domestically, not shaped by participation in the EU (Wallace et al. 2010, p. 20). The economic interests dominate when the national preferences of member states are formed (Laursen 2008, p. 6).

2.2 Interstate bargaining

The second stage, interstate bargaining, seeks to explain the efficiency and distributional outcomes of EU negotiations. Here, two possible explanations of agreements on substance are contrasted: asymmetrical interdependence, and supranational entrepreneurship (Laursen 2008, p. 7). According to Moravcsik, the relative power among states is shaped above all by asymmetrical interdependence, which dictates the relative value of agreement to different governments (the second element in the theory emphasizes the centrality of strategic bargaining among states and the importance of governmental elites in shaping interstate relations). At this point, states are considered unitary actors, and supranational institutions are deemed to have a very limited impact on outcomes (Cini 2007, p. 111). Moravcsik emphasized the hardball bargaining among member states and the importance of bargaining power, package deals, and side payments as determinants of intergovernmental bargains on the most important EU decisions (Wallace et al. 2010, p. 20).

2.3 Institutional choice

Moravcsik puts forward a rational choice theory of institutional choice, arguing that the EU member states adopt particular EU institutions, pooling sovereignty through qualified majority voting, or delegating sovereignty to

supranational actors like the Commission and the Court in order to increase the credibility of their mutual commitments (Wallace 2010, p. 20). Moravcsik contrasts three possible explanations to explain the institutional choice: “federalist ideology, centralized technocratic management or credible commitment” (Laursen 2008, p. 7).

Hence the sovereign states that are seeking to cooperate among themselves invariably face a strong temptation to defect from their agreement by pooling and delegating sovereignty through international organizations. Moravcsik further argues that this allows states to commit themselves credibly to their mutual promise by monitoring state compliance with international agreements and filling in the blanks of board international treaties, such as those that have constituted the EC/EU (Wallace et al. 2010, p. 20).

Table 1: International Cooperation: A Rationalist Framework:

Stages	National Preference Formation	Interstate Bargaining	Institutional Choice
Alternative independent variables underlying each stage	What is the source of underlying national preferences?	Given national preferences what explains the efficiency and distributional outcomes of interstate bargaining?	Given substantive agreement, what explains the transfer of sovereignty to international institutions?
	Economic interests or Geopolitical interests?	Asymmetrical interdependence or Supranational entrepreneurship?	Federalist ideology or Centralized technocratic management or More credible commitment?
Observed outcomes at each stage	Underlying national preferences	Agreements on substance	Choice to delegate or pool decision-making in international institutions

Source: Moravcsik (1998, p. 24).

Based on the above, Moravcsik concluded that the major choices made in favor of European integration were a reflection of the preferences of national governments and not of supranational organizations. He stressed that these national preferences reflected a balance of domestic economic interests, rather than any political bias of politicians or national strategy security concerns. Finally, he stressed that the outcomes of the negotiations reflected the relative bargaining power of the states, and that the delegation of decision-making authority to supranational institutions reflected the

wishes of governments to ensure that commitments made were adhered to (Cini 2007, p. 112).

3 THE TREATY OF NICE

The Treaty of Nice was negotiated by the Intergovernmental Conference (IGC), which ran throughout most of the year 2000. The European Council in Nice concluded the negotiations in December 2000. This treaty introduced a number of institutional changes to the EU. The changes were related to further enlargements, which took membership to 25 in May 2004 (Laursen 2006, p. 1).

The Amsterdam Treaty set the number of European Parliament members at 700. The Nice Treaty has amended Article 189 of the Treaty, empowering the European Community (EC Treaty) to increase the maximum number of European Parliament members to 732. The aim of the Treaty of Nice was to prepare the European institutions for the next European Union enlargement. As a result, it includes provisions which can be adapted to different potential scenarios (EUROPA 2007).

3.1 The Treaty of Nice and the European Parliament

We can divide the competences which were given to the European Parliament by the Treaty of Nice into three areas: legislative competences, budgetary competences, and some other responsibilities. The role of the European Parliament in the legislative process has expanded over time. More decisions within the Council of Ministers of the EU have become subject to qualified majority voting rather than unanimous voting to allow for greater speed and efficiency of decision-making. The European Parliament has come to be viewed as an increasingly important democratic counterweight at the European level to the European Commission and the Council. Additional policy areas range from the environment to social policy, but the tax matters and foreign policy are among the areas to which the co-decision procedure does not apply (Archick 2006, p. 2).

Regarding the budgetary competences, the European Parliament and the Council exercise joint powers in determining the EU's annual budget of nearly 100 billion euros. The budgetary procedure begins with the European Commission proposing a preliminary draft budget to the Council. The Council prepares another draft, which the European Parliament may approve or modify upon its first reading. On the compulsory expenditures (mainly agriculture), the Council currently has the final say, but the European Parliament has the last word on non-compulsory expenditures such as structural funds and developmental aids (Archick 2006, pp. 2-3).

The Parliament also plays a supervisory role over the European Commission and the Council of Ministers. The European Parliament votes for the European Commission program and monitors the management of EU policies, in particular through oral and written questions to the European Commission and the Council. The

European Parliament also has the right to dismiss the entire European Commission through a vote of censure, and has the power to accept or reject a newly proposed commission as a whole, rather than an individual nominee. In addition to that, the European Parliament must approve the accession of new EU member states and the conclusion of all official agreements with third parties, such as association and trade agreements with non-member states (Archick 2006, p. 3).

There are three other important additions to the powers of the European Parliament. The standing of the European Parliament before the European Court of Justice has improved in two significant ways (Laursen 2006, p. 362): The European Parliament has been given equal status with the Council, the European Commission and the member states to challenge the legality of an act before the European Court of Justice (Article 230 TEC). It also has equal status with the Council and European Commission in seeking an opinion from the European Court of Justice about the validity of international agreements (Article 300 (6) TEC). Finally, the Parliament's right of initiative was extended. The European Parliament may now take the initiative in charging a member state with a breach of fundamental rights – by a two-thirds majority (Article 7, 1 TEC).

3.2 Powers of the European Parliament before the Lisbon Treaty

We can summarize the main powers of the European Parliament before the Lisbon Treaty in seven main points:

Consultation

The European Commission's proposals to the Council are passed to the European Parliament for an opinion. The European Parliament may suggest alteration, delay passing a resolution to formalize its opinion, or refer matters back to its relevant committee(s) (Wallace et al. 2010, p. 83).

The consultation procedure is usually used for limited policies relating primarily to agricultural and competition policy as well as issues of police and judicial asylum, visas, or immigration (Bomberg et al. 2008, p. 6).

Cooperation (Art. 252 TEC, ex Art. 189c EEC)

The European Commission proposals can be passed to Council for a “common position” and to the European Parliament for the first reading, in which it may propose amendments. The European Parliament may, at its second reading, seek to amend the Council's common position, or by an absolute majority reject it. The Council can override the European Parliament's rejection only by unanimity. Alternatively, the European Parliament and Council can try to negotiate an agreement in a conciliation procedure.

The procedure applies to limited aspects of economic and monetary union (Wallace et al. 2010, p. 83).

Co-decision (Art.251 TEC, ex Art. 189b EEC)

Under co-decision, the European Parliament formally shares legal responsibility for legislation with the Council of Ministers. The Parliament and the Council must enter in to direct negotiations (Bomberg et al. 2008, p. 6). The Council and the European Parliament may both agree to a proposal at first reading (in 2008, almost three quarters of relevant issues). If they disagree at the second reading, the European Parliament may, with an absolute majority, reject the proposal. As an alternative, the European Parliament may amend the Council's common position by an absolute majority, in which case conciliation takes place between the Council and the European Parliament. The results of conciliation must be approved in third reading by both Council (qualified majority vote) and Parliament (the majority of votes cast). If not agreed upon, the proposal is not approved (Wallace et al. 2010, p. 83).

This procedure applies since the Treaty of Amsterdam (ToA) to most areas of legislation, unless otherwise specified as exempted, or falling under one of the other procedures (Wallace et al. 2010, p. 83).

Assent

The European Parliament has to approve some of the major decisions concerning international treaties – most EU cohesion funding, and enlargement. The European Parliament cannot add amendments to these proposals. In most cases, the Parliament must give its assent by an absolute majority. No decision can be made without the Parliament's approval (Bomberg et al. 2008, p. 6).

Budget (arts. 272-3, ex Arts. 203-4 EEC)

The European Parliament may try to modify compulsory expenditure, or to amend "non-compulsory" expenditure. It must approve the budget as a whole, and subsequently must "discharge" the accounts of the previous year's actual expenditure (Wallace et al. 2010, p.83).

Installation of Commission (Art.214 (2) TEC, ex Art. 158(2) EEC)

Since the time of the Treaty of Amsterdam, the European Parliament has had the right to approve nomination of the European Commission's president. It holds individual hearings with nominated commissioners and passes a vote to approve the whole college (Wallace et al. 2010, p.83).

Censure of Commission (Art. 201 TEC, ex Art. 144 EEC)

The European Parliament may censure the college of commissioners by a two-thirds majority of its members (Wallace et al. 2010, p.83).

4 THE TREATY OF LISBON

The Lisbon Treaty, or “the Reform Treaty”, is an international agreement that amends the two treaties, which comprise the constitutional basis of the European Union (EU). It amends the treaty on the European Union, the “Maastricht Treaty”, and the treaty establishing the European Community, the “Treaty of Rome” (Council of the European Union 2014).

The Lisbon Treaty came into force on December 1st, 2009. Under EU rules, the treaty had to be ratified by all 27 member states before coming into power. The last country to ratify the treaty was the Czech Republic, which completed the process in November 2009. Like the proposed European constitution preceding it, the treaty is often described as an attempt to streamline EU institutions to make the enlarged bloc of 27 states function better. But its opponents see it as a part of a federalist agenda that threatens national sovereignty. The planned constitution was thrown out by French and Dutch voters in 2005. The Lisbon Treaty which succeeded it was rejected by Irish voters in June 2008. However, it got an overwhelming support in the second referendum in the Irish Republic which took place several months later, in October 2009.

With regard to the institutional clauses (part 1 of the “Constitution”), the Lisbon Treaty bears the following clauses (Foundation Robert Schuman 2007):

- the European Union becomes a legal entity;
- the three pillars are merged together;
- a new rule of double majority is introduced;
- affirmation of the co-decision rule between the European Parliament and the Council of Ministers as the ordinary legislative procedure;
- a stable presidency of the European Council (for a duration of two and a half years) renewable once;
- creation of a position of “High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy”;
- introduction of the citizens’ initiative right;
- enhancement of democratic participation, etc.

4.1 Aims and Values of the European Union

The Lisbon Treaty’s importance comes from being a treaty that emphasizes the EU values and aims, such as peace, democracy, the rule of law, and human rights. The Lisbon Treaty guarantees that the EU will give more freedom to the citizens and

provides them with the security they need. Moreover, the EU tries to enhance the economy and guarantee the citizens price stability, employment, and a high level of health care. The Lisbon Treaty ensures that the EU promotes social justice. By Lisbon treaty the EU insists on being in the union and loyalty to the euro. At the same time, one of the EU's tasks is to promote the EU's values and keep the peace, as it enhances free trade and fights poverty (European Commission 2009, p. 3).

4.2 Functions of the Treaty of Lisbon

The Lisbon Treaty brings the member states closer together and emphasizes the meaning of real citizens of the EU through more independence for the EU. It has a unique constitutional structure that makes the European people real EU citizens; therefore, as a result of this treaty people in the EU have national citizenship in addition to their European citizenship. Moreover, after the Lisbon Treaty the EU entered into agreements with other countries, in addition to the fact that the Lisbon Treaty has provided the European Union with the foreign minister, the president and the security policy (Coughlan 2008).

The Lisbon Treaty divides the powers of the EU into areas of exclusive European powers; here, the decisions which include monetary policy, trade, fishery, and issues related to internal market are taken only by the EU. Moving to shared European powers, this means that decisions are taken by sharing between member states and the EU in areas such as environment, transport, energy, employment and social policies. The third area of powers is the common European Foreign and Security Policy (CFSP); according to the Lisbon Treaty, this area shall include all foreign and defense policies. Another important area is the area of supporting and coordinating EU-wide actions such as tourism, education, sport, and health culture. Also, the treaty has made changes to the voting system. Qualified majority voting for European law-making is set at 15 out of the 27 states² covering 65% of the total European Union population (Coughlan 2008).

Extensive law-making power was delegated to the EU in a large number of areas including immigration, energy, transport, EU budget and sport. After the EU Charter of Fundamental Rights, it was legally binding that the EU has the power to clarify the rights in the EU law (Art. 6 TEU).

Finally, the Lisbon Treaty emphasizes that the EU member states should work on improving their military forces. The Treaty states that “if a member state is the victim of armed aggression on its territory, the other member states shall have towards it an obligation of aid and assistance by all means in their power” (Art: 28A.7).

² In July 2013, Croatia became the 28th EU member.

4.3 The European Parliament after the Lisbon Treaty

The European Parliament is a supranational EU institution, the only institution that is directly elected by the EU citizens. By bringing the Lisbon Treaty into force, the European Parliament has attained more powers, more competences and more budgetary powers. The procedure called “co-decision” between the European Parliament and the Council of Ministers has gained on importance since adoption of the Lisbon Treaty, as new policy areas have been included in the parliamentary competences (for example, the security and justice areas). This means the Parliament has acquired more legislative powers. In addition, the Parliament now also has its say in the EU budget (European Commission 2009, p. 12).

The Lisbon Treaty has given the European Parliament more power to shape Europe than ever before. The powers of the European Parliament are strengthened in terms of legislation, budget and also political control, which marks a real step forward in terms of democratization of the European Union (Foundation Robert Schuman 2007).

4.4 Legislative power

Through the Lisbon Treaty more legislative powers have been transferred to the European Parliament (Kurpas et al. 2007). More equality is now found in both the European Parliament and the European Council, which indicates stronger position of the European Parliament. More areas are under the jurisdiction of the Parliament – forty new areas are under the parliamentary competences (Kurpas et al. 2007, pp. 7-8). Parliament has no power to initiate legislation – this power remains with the European Commission. However, the European Parliament frequently adopts, at the instigation of one of its committees, reports designed to steer EU policy in a particular direction. They are called own-initiative reports and are not legally binding, although the European Commission is required to take a position on such reports (EU Civil Society Contact Group 2009).

The most important consequences of the European Union’s new legislative capacity are more “quantitative,” which means the European Parliament might suffer “qualitatively”. This has resulted in a decrease of the positive impact of the legislative procedure and of the Parliament as a whole. Nevertheless, the European Parliament can protect itself from this negative impact by internal reforms. Moreover, Parliament committees should be examined and streamlined. The number of these sub-committees could be increased. More organizations within these committees are required. A longer period of working time for these committees should be made mandatory (Kurpas et al. 2007, pp. 7-8).

4.5 Budgetary power

Under the Lisbon Treaty, Articles 268 and 279 emphasize the “co-decision” procedure between the European Parliament and the European Council in questions of the EU budget. The European Parliament has the final word in adopting the EU annual budget (Kurpas et al. 2007, pp. 7-8).

The Lisbon Treaty has made many changes in the annual EU budget. Prior to the Lisbon Treaty, it was the European Council which was responsible for taking the decision on what is called the “compulsory” expenditure and the European Parliament had the right to decide over what was called “non-compulsory” expenditure. Now that the Lisbon Treaty has entered into force, this procedure has been worked out, and the European Parliament has the right to say its word on most expenditures in the annual budget. According to the “co-decision” procedure, the European Parliament and the European Council now both decide on the Commission’s budget proposals (EU Civil Society Contact Group 2009).

In the European Parliament’s reassessment of the balance of budgetary powers it was concluded that the role of the European Council was to stay within the limits of the multi-annual framework budget (Kurpas et al. 2007, pp. 7-8).

4.6 Supervisory power (political control)

The European Parliament’s supervisory powers over the European Commission have increased after the Lisbon Treaty, as more accountability to the European Commission can be questioned by the European Parliament. The European Parliament has a vital role in the appointment of the new Commission and the appointment of the European Commission’s president (Archick 2006, pp. 4-5).

The European Parliament’s supervisory powers include economic and monetary control. Parliament has a supervisory role over the European Commission and also exercises some limited oversight over the activities of the Council of Ministers. More powers to the European Parliament have been granted to accept or reject a proposal of the European Commission as a whole. In addition, the European Parliament elects the President of the European Commission on the basis of the European Council recommendations (Europe Media Public Service Corporation 2013).

5 APPLICATION OF THE THEORY – PREFERENCE FORMATION AND INTERSTATE BARGAINING

Within the negotiation process to ratify the Lisbon Treaty, a lot of bargaining between the member states occurred.

The United Kingdom emphasized a number of issues which it considered red lines and non-negotiable questions. These were the issues related to “labor and social legislation; foreign and defense policy; police and judicial processes; the tax and social

security system; and national security”. The government asked to continue United Kingdom’s sovereignty and independence in these areas (UK Parliament 2008).

Poland, the Czech Republic, and the Netherlands called for creating “a new mechanism that would allow a group of governments to request that powers should be returned to the member states from the EU institutions” (Taylor 2007). In addition to that, Poland objected to the voting system, which gave more power to large states (such as Germany), and weakened the small and medium-sized European member states. Italy was not satisfied with reducing the number of its seats in the European Parliament (from 78 to 72). Despite Italy agreeing to this decision later, it remained unhappy about losing its parity with France (74 seats) and the United Kingdom (73 seats) (Carbone 2009, pp. 50-52).

As a result of the failure of the ratification of the Constitutional Treaty, and to prevent any future failures, a number of contentious prior issues has been discussed again. In France, Nicolas Sarkozy emphasized that “the excessive neo-liberal dimension of the ‘New Europe’ was one of the key reasons behind French voters’ rejection of the constitutional treaty.” The Netherlands called to increase democracy in the new treaty by means of ensuring citizen initiatives through the national parliament, and increasing the role of European parliament in monitoring the application of the subsidiarity principle (Carbone 2009, p.56). Poland's Prime Minister Jaroslaw Kaczynski said he “was ready to die for a greater influence of Poland in the EU's decision making”, he demanded a square root system for Poland and small countries in order to give them the same influence as larger countries, based on the 2003 Treaty of Nice. But their demand was dismissed by nearly all other EU members (Dujisin 2007). Some extra concessions – an energy solidarity clause and a permanent position of advocate-general in the European Court of Justice – contributed to appeasing the Polish government (Carbone 2009, p.57).

Finally, from the viewpoint of the smaller member states such as Malta, Slovenia, and Latvia, “the Lisbon Treaty has come as a step forward in the affirmation of a powerful voice within EU institutions by all its members.” So the smaller member states supported the increase in power of the European Parliament and the national legislative bodies, because it provides these states with more power in decision-making and more ability in making their voices and those of their citizens heard within the EU (Corpadean 2009, p.1175).

6 RESULTS

As can be seen from the present paper, in practice, the Liberal Intergovernmental theory is unable to explain the strengthened role of the European Parliament after the Lisbon Treaty.

The European Parliament is a supranational institution, and after the Lisbon Treaty it has got a huge amount of competences and has become more powerful than ever before. More power for this European institution means more supranationalism.

A number of changes in the treaty mean that the EU will become more supranational. More power has been given to the supranational institutions such as the EU Commission. The European Parliament's power is greatly increased by the new proposal. Up until now, the European Parliament had only real influence or co-decision powers in certain areas. As a result of the Lisbon Treaty, the ministers in the Council and the members of the European Parliament share legislative powers in many more fields. A proposed law can only be adopted if the two bodies are in agreement. Each body adopts its own proposal. More often, the Council and the European Parliament reach a compromising agreement in negotiations — a legislative reconciliation. The European Parliament's right to co-decision has been extended by the Lisbon treaty to about 50 new areas. This logically means that the influence of the member states in the Council has been limited. The national governments, and indirectly their parliaments, must now share their powers with the European Parliament. Additionally, individual countries lose power when the Union is given the right to decide in more areas and the right of veto disappears (Sjöstedt 2007, p.7).

According to the Moravcsik's theory (Liberal Intergovernmentalism), the justification of the transfer of sovereignty to the EU level might lie in the economic interests. But in practice we did not find any convincing economic arguments which could justify the transfer of sovereignty and the strengthening role of the European Parliament after the Lisbon Treaty. In reality, when participating in interstate negotiations, it appears that member states do not always have a clearly defined set of preferences. This also implies a certain amount of uncertainty during the negotiations, which makes it impossible to define the bargaining space.

The main aim of the Lisbon Treaty has been to fully integrate the new member states into the European integration and reconciliation project that started in the beginning of the 1950s. It enhances efficiency of the decision-making process. Since there are new members, it seems appropriate to avoid the dangers of stalemate and yet guarantee the legitimacy of decisions. Its principal aim is to improve the efficiency of the European Union's institutions and make them more democratic.

We cannot lose sight of the fact that there has been no consensus between the European states about the strengthening role of the European Parliament. The smaller European countries support the increase of powers of the European Parliament to create a higher likelihood of making their voices and those of their citizens heard within the EU. Other European states accepted this idea, but without visible enthusiasm. Maybe the strengthened role of the European Parliament is an indication of future reforms to come, which might increase the role of other EU institutions as well.

7 CONCLUSION

After years of success in explaining the process of European integration, Moravcsik's theory (Liberal Intergovernmentalism) got exposed to crisis when some European supranational institutions (like the European Parliament) became more powerful. We can notice that the European Parliament after the Lisbon Treaty *became more powerful than ever before*. The powers of the European Parliament were strengthened (as we said before) in terms of legislation, budget and also political control, which marks a real step forward in terms of the democratization of the European Union. And in practice, more power for the European institutions means more supranationalism.

According to Moravcsik, the national preferences reflect a balance of domestic economic interests, rather than any political bias of politicians or national strategy security concerns. The negotiations reflect the relative bargaining power of the states, and the delegation of decision-making authority to supranational institutions reflects the wishes of governments to ensure that any commitments made were adhered to. Therefore, the justification of the transfer of sovereignty to the EU level is the economic interest / preference. But in practice, no convincing economic interest which justifies the transfer of sovereignty could be found. Moreover, as we saw in the previous sections, there has been no consensus between the EU member states related to the strengthening role of the European Parliament. Only the smallest European states support the increase of powers of the European Parliament to get a higher likelihood of making their voices and those of their citizens heard within the EU. Nevertheless, other European states accepted this without any protests.

It can therefore be concluded that the Liberal Intergovernmental theory is unable to explain the strengthening role of the European Parliament after the Lisbon Treaty. The increase of the powers of the European Parliament is a retreat of the Liberal Intergovernmental theory in favor of the supranational theory, and the Lisbon Treaty (which plays a vital role in strengthening the European Parliament) is continuously playing its role in the European integration process which started nearly 50 years ago, and has been continuously strengthening the role of the EU institutions.

Thus our conclusion confirms the paper's hypothesis.

REFERENCES:

1. ARCHICK, K. (2006): The European Parliament. [Online.] In *CRS report for Congress (CRS web)*, 2012. [Cited 20. 10. 2014.] Available online: <<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/crs/rs21998.pdf>>.

2. BOMBERG, E. – PETERSON, J. – STUBBORN, A. (2008): *The European Union: How does it work?* New York: Oxford University Press, 2008. ISBN 978-019-920639-1.
3. CARBONE, M. (2009): From Paris to Dublin: Domestic Politics and the Treaty of Lisbon. In *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 5, No. 1, 2009, pp.43-60.
4. CINI, M. (2007): *European Union Politics*. New York: Oxford University Press, 2007. ISBN 9780199281954.
5. CORPADEAN, A.-G. (2009): *The Lisbon Treaty from the Perspective of the 27 Member States*. Targu-Mures: Petru Maior University of Targu Mures, 2009.
6. COUGHLAN, A. (2008): What the treaty of Lisbon does? [Online.] In *TEAM Europe*, 2008. [Cited 11. 8. 2014.] Available online: <<http://www.teameurope.info/node/232>>.
7. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2014): Treaty of Lisbon. [Online.] In *Council of the EU official website*, 2014. [Cited 22. 10. 2014.] Available online: <<http://www.consilium.europa.eu/documents/treaty-of-lisbon?lang=en>>.
8. DUJISIN, Z. (2007): EUROPE: Reform Tastes an Eastern Flavour. [Online.] In *Inter Press Service – News Agency*, 2007. [Cited 18. 11. 2014.] Available online: <www.ipsnews.net/2007/08/europe-reform-tastes-an-eastern-flavour/>.
9. EU CIVIL SOCIETY CONTACT GROUP. (2009): European Parliament Elections 2009 – Fact Sheet 4. [Online.] In *WeReurope Project*, 2009. [Cited 18. 11. 2014.] Available online: <http://www.wereurope.eu/download/eu/factsheet_ep.pdf>.
10. EUROPA. (2007): Treaty of Nice: A Comprehensive Guide. [Online.] In *EUROPA – Official Website of the European Union*, 2007. [Cited 5. 11. 2014.] Available online: <http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/nice_treaty/nice_treaty_bodies_en.htm>.
11. EUROPE MEDIA PUBLIC SERVICE CORPORATION. (2013): The European Parliament. [Online.] In *Europe Media PSC*, 2013. [Cited 28. 12. 2014.] Available online: <www.2007-2013.eu/institutions_parliament.php>.
12. EUROPEAN COMMISSION. (2009): *Your Guide to the Lisbon Treaty*. Brussels: European Commission Publication Office, 2009. ISBN 978-92-79-12935-3.
13. FOUNDATION ROBERT SCHUMAN. (2009): The Lisbon Treaty: 10 easy to read facts sheets. [Online.] In *Foundation Robert Schuman official website*, 2009. [Cited 2. 12. 2014.] Available online: <<http://www.unizar.es/euroconstitucion/library/working%20papers/Fondation%20Robert%20Schuman%202007.pdf>>.
14. KURPAS, S. et al. (2007): *The Treaty of Lisbon: Implementing the Institutional Innovations*. Brussels: The Royal Institute for International Relations, 2007. ISBN 978-2-930432-12-0.

15. LARSSON, J. (2010): A Theoretical Understanding of the Treaty of Lisbon: Neo-functional and Liberal Intergovernmentalist Approaches. [Online.] In *Lund University Libraries*, 2010. [Cited 28. 11. 2014.] Available online: <<https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/1652995>>.
16. LAURSEN, F. (2006): *The Treaty of Nice: Actor Preferences, Bargaining and Institutional Choice*. Netherlands: Brill Academic Publishers, 2006. ISBN 978-9004148208.
17. LAURSEN, F. (2008): Theory and Practice of Regional Integration. In *Jean Monnet / Robert Schumann Paper Series*, 2008, Vol. 8, No. 3, pp. 3-17.
18. MORAVCSIK, A. (1998): *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. New York: Cornell University, 1998. ISBN 0-8014-8509-6.
19. SJÖSTEDT, J. (2007): The Lisbon Treaty: Centralization and Neoliberalism, [Online.] In *Roda EU – Tema*, 2007. [Cited 25. 12. 2014.] Available online: <http://www.guengl.eu/upload/10_lisbon_treaty.pdf>.
20. TAYLOR, S. (2007): EU Constitution: Disputes over treaty revision take shape. [Online.] In *Europe Voice – The Economist Group*, 2007. [Cited 17. 11. 2014.] Available online: <www.europeanvoice.com/article/imported/disputes-over-treaty-revision-take-shape/57463.aspx>.
21. UK PARLIAMENT. (2008): The Lisbon Treaty and the UK Constitution, Sixth Report. [Online.] In *UK Parliament Website*, 2008. [Cited 18. 11. 2014.] Available online: <<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200708/ldselect/ldconst/84/8405.htm>>.
22. WALLACE, H. – POLLACK, M. A. – YOUNG, A. R. (2010): *Policy Making in the EU*. New York: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0199544820.

VARIABILITA EURÓPSKEJ IDENTITY: DISPARITY V PERCEPCII IDENTITY EURÓPY NA ÚROVNI ČLENSKÝCH ŠTÁTOV EURÓPSKEJ ÚNIE

VARIABILITY OF THE EUROPEAN IDENTITY: DISPARITIES IN THE PERCEPTION OF THE IDENTITY OF EUROPE AT THE EUROPEAN UNION MEMBER STATES LEVEL

*Richard Nikischer*¹

Štúdie na tému európskej identity možno vo všeobecnosti rozdeliť na tie, čo sa zaoberajú európskym povedomím a tie, v ktorých je diskutovaná identita Európy. Obe dimenzie európskej identity, európske povedomie i identita (imidž) Európy, sú charakteristické relatívne vysokou mierou priestorovej variability, a to predovšetkým na úrovni jednotlivých národných štátov. Kým však medzinárodné disparity v miere európskeho povedomia bývajú predmetom analýz pomerne často, analýzy medzinárodných, či iných priestorových rozdielov v percepcii identity Európy, sú veľmi zriedkavé. Pritom, ak chceme byť schopní adekvátne interpretovať existujúce medzinárodné rozdiely v miere európskeho povedomia, musíme nevyhnutne začať venovať vyššiu pozornosť medzinárodným disparitám v percepcii Európy. V prezentovanom článku sú analyzované disparity v percepcii identity Európy na úrovni jednotlivých krajín Európskej únie a ich skupín. Analýza je založená na údajoch získaných v rámci prieskumu Eurobarometer 73.3 realizovaného v roku 2010. Prieskum potvrdil predpokladaný vzťah

¹ Mgr. Richard Nikischer, Sociologický ústav Akadémie vied ČR, v.v.i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, Česká republika; Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Albertov 6, 128 43 Praha 2, Česká republika, e-mail: richard.nikischer@soc.cas.cz.

Richard Nikischer, sociálny a regionálny geograf, niekoľko rokov pôsobí na oddelení Hodnotové orientace ve společnosti na Sociologickom ústave AV ČR, v.v.i. Je tiež doktorandským študentom regionálnej a politickej geografie na Prírodovedeckej fakulte UK v Prahe a členom Centra pre výskum v kultúrnej a historickej geografii. Je autorom viac ako desiatky odborných statí dotýkajúcich sa problematiky regionálneho povedomia a identity regiónu.

medzi identitami jednotlivých krajín EÚ a príslušnou národnou percepciou Európy.²

Kľúčové slová: Eurobarometer, identita Európy, krajiny Európskej únie, medzinárodné disparity.

Studies on European identity can be broadly divided into those dealing with European consciousness and those, in which the identity of Europe is discussed. Both European consciousness and the perception of the identity of Europe (the image of Europe) are characterized by a relatively high degree of spatial variability, especially at the level of individual nation states. However, while international disparities in the degree of European consciousness have been subject of analysis quite frequently, analyzes of international or other spatial differences in the perception of the identity of Europe are very rare. If we want to be able to adequately interpret existing international differences in European consciousness, we must necessarily start paying more attention to international disparities in the perception of Europe. The paper takes a closer look at disparities in the perception of the identity of Europe across individual European Union countries and their groups. Analysis of disparities is based mainly on data derived from the Eurobarometer 73.3 survey, which took place in 2010. The survey confirms the assumed relationship between the identities of individual nation states and the particular national perceptions of Europe.

Key words: Eurobarometer, identity of Europe, European Union countries, international disparities.

JEL: Y80, Z19

1 Úvod

Európska identita je nepochybne jedným z najčastejšie skloňovaných konceptov sociálnych vied dneška. Štúdie na tému európskej identity možno vo všeobecnosti rozdeliť na tie, čo sa zaoberajú európskym povedomím (vzťahom obyvateľov k Európe) a tie, v ktorých je diskutovaná identita Európy³ („osobná“

² Stať vznikla v rámci projektu ISSP 2013 – Národní identita III (LG12023), ktorý podporilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, s podporou grantu GA UK Regionální identita v slovensko-polském pohraničí (č. 587712) a s podporou na dlhodobý koncepčný rozvoj výskumnej organizácie RVO: 68378025.

³ Od druhej polovice 20. storočia dochádzalo pod vplyvom vzniku Európskeho hospodárskeho spoločenstva (EHS) a jeho postupného vývoja až do podoby dnešnej EÚ k výraznému kvalitatívnemu posunu pôvodnej európskej identity (európska identita pred tým, než došlo k významovému prekryvaniu Európy a Európskej únie). Tá vďaka postupnej inštitucionalizácii EÚ nadobúdala čoraz jasnejšie rysy (Európa nadobudla zreteľnejší územný, symbolický, inštitucionálny tvar). Nepochybne aj dnes môžeme hovoriť o niekoľkých Európach vymedzených na základe najrôznejších regionalizačných kritérií (Jenkins 2008). Spomedzi týchto „Európ“ však v rámci sociálneho diškurzu dominuje chápanie Európy ako Európskej

identita regiónu Európa, ktorá je daná jedinečnou kombináciou prírodných a kultúrnych prvkov; Paasi 1986, 2002⁴). Medzi regionálnym povedomím a identitami regiónov existuje vzájomný dialektický vzťah (Bourgeois a Bourgeois 2005, Del Biaggio 2010, Nikischer 2013) a Európa v tomto smere nie je žiadnou výnimkou. Od európskeho povedomia závisí ďalší vývoj identity Európy, jej územného, symbolického či inštitucionálneho tvaru (existencia európskeho povedomia určitej miery okrem iného podmieňuje legitimitu ďalšej integrácie Európy; Eriksen a Fossum 2004, Păun a Ciceo 2010, Pichler 2008a, Wang 2009), identita Európy zase predstavuje platformu priestorovej socializácie jednotlivca, na základe ktorej je formované európske povedomie. Obe dimenzie európskej identity, európske povedomie i identita Európy, sú typické pomerne vysokou mierou priestorovej variability⁵, pričom sú

únie, ktorá pôvodnú, značne amorfnú európsku identitu, adoptovala a začala ju čoraz aktívnejšie formovať (Böröcz 2001, Nikischer 2015, Wang 2009). To, že EÚ zaštitila svoju identitu mnohotvarou Európou, je jej slabosťou i silnou stránkou zároveň – slabinou je nevyhranenosť a neurčitosť identity EÚ a výhodou zas jej vysoká flexibilita a možnosť ľubovoľne ju konštruovať do budúcnosti.

Identitu EÚ možno považovať za derivát pôvodnej európskej identity, tento vzťah však v súčasnosti platí i opačne, európska identita je v čoraz väčšej miere produktom identity EÚ. Tieto dve identity sú značne inkluzívne a so zvyšujúcou sa mierou inštitucionalizácie EÚ a jej aktívneho formovania jej vlastnej („európskej“) identity dochádza k ich čoraz väčšiemu prekryvaniu a splyvaniu, sú na ne naviazané rovnaké významy (Nikischer 2015). Hľadanie hraníc medzi európskou identitou a identitou EÚ je preto v súčasnosti neľahkou úlohou. Projekt „európskej“ integrácie zásadným spôsobom ovplyvňuje to, čo je považované za „Európu“ a „európske“, Európu a jej identitu dnes definuje najmä to, čím je Európska únia. Preto rovnako ako väčšina autorov pojednávajúcich o európskej identite či identite EÚ, i ja v tejto stati uvedené pojmy v rámci používanej terminológie stotožňujem. Treba však znova pripomenúť, že mnohovýznamová Európa má mnoho podôb a Európska únia je iba jednou (aj keď v rámci sociálneho diskurzu absolútne dominantnou) z nich. Niektorí anglicky píšuci autori nápadito vystihujú vzájomný dialektický vzťah európskej identity a identity EÚ aj prostredníctvom výrazu „EUrope“ (napr. Antonsich 2008, Just 2009, Moisis a kol. 2013).

⁴ V štúdií sa pridržiavam Paasiho konceptu regionálnej identity. V súlade s ním chápem aj obsah pojmov ako regionálne povedomie, regionálna identita obyvateľov, regionálna identita, identita regiónu, imidž regiónu, komponent regionálnej identity (či identity regiónu) a rovnako aj význam týchto pojmov pri ich spojení s regiónom Európa (identita Európy, imidž Európy, európske povedomie atď.) V prezentovanej štúdií Paasiho koncept detailnejšie nediskutujem, väčší priestor radšej venujem samotnej analýze identity Európy. Čitateľ sa môže o Paasiho koncepte regionálnej identity dozvedieť viac v jeho početných článkoch (napr. Paasi 1986, 2002, 2003, 2009), koncept bol neraz diskutovaný i v českom a slovenskom prostredí (Bucher a Kunáková 2010, Heřmanová a Chromý a kol. 2009, Chromý 2003, Nikischer 2014, Semian 2012, Šerý 2014 a mnohí ďalší).

⁵ Vysoká miera priestorovej variability európskej identity (podobne Jenkins 2008, Pichler 2008b) je predovšetkým následkom:

- amorfnej povahy a nízkej miery inštitucionalizácie pôvodnej európskej identity (európska identita pred tým, než došlo k významovému prelínaniu Európy s EÚ; pozri napr. Compagnon 1990, Gossman 2010, Paasi 2001),

premenlivé predovšetkým na úrovni najviac inštitucionalizovaných teritórií – štátov⁶ (podobne Pichler 2008b). Kým však medzinárodné disparity v miere európskeho povedomia bývajú predmetom jednotlivých analýz pomerne často (iba v poslednom čase napr. Gherghina 2010, Hadler, Tsutsui a Chin 2012, Lengyel 2011, Örkény 2011, Plecítá 2012, Verhaegen, Hooghe a Quintelier 2014), o medzinárodných či iných priestorových rozdieloch v percepcii identity Európy toto konštatovanie vysloviť nemožno (Pichler 2008b). Pritom práve od toho, ako daný región vnímame, závisí aj to, aký k nemu máme vzťah (túto skutočnosť vo svojom náčrte dimenzií regionálnej identity pomocou zreteľnej línie zdôrazňuje i Paasi 1986, s. 132). Pokiaľ chceme byť niekedy schopní adekvátne interpretovať existujúce medzinárodné rozdiely v miere európskeho povedomia, musíme bezpodmienečne začať venovať vyššiu mieru pozornosti medzinárodným disparitám v percepcii Európy. Tým viac, že dnešná Európa predstavuje región vznikajúci „zhora“, teda smerom od „predkladanej“ identity regiónu (Európy) k regionálnemu (európskemu) povedomiu (Karolewski 2011).

Ako naznačuje už názov prezentovanej štúdie, diskutujem v nej predovšetkým o identite Európy (alebo „Európ“, vzhľadom na to, ako rôznorodo je identita Európy vnímaná; tiež Biebuyck a Rumford 2012, Jenkins 2008, Kuus 2005) a rozdieloch / podobnostiach v jej percepcii na úrovni jednotlivých krajín EÚ. Medzinárodnými rozdielmi v miere európskeho povedomia sa v štúdiu nezaobrámam, no v rámci úvah ich neponechávam bez zreteľa, nakoľko ide o jav dopĺňajúci celkový obraz priestorovej variability európskej identity. Navyše, ako už bolo spomenuté, vnímanie regiónu a vzťah k nemu spolu bezprostredne súvisia. Identita Európy je zdrojom európskeho povedomia a z pohľadu jeho úspešného formovania by sme mali nadobudnúť čo najviac vedomostí o tom, vďaka čomu sa ľudia v jednotlivých krajinách cítia (necítia) ako Európania. Ako bude prezentované v nasledujúcich kapitolách, európske

-
- výraznej socioekonomickej heterogenity EÚ, resp. Európy (Paasi 2001, Pichler 2008b),
 - diskonformných predstáv jednotlivých členských štátov (národných elít) o ďalšom smerovaní a finalite EÚ, čo sa odráža aj v rozdielnom zobrazovaní Európy v daných národných médiách (Braun 2008),
 - viacrýchlostnej „európskej“ integrácie.

⁶ Teória inštitucionalizácie regiónov identifikuje štyri fázy inštitucionalizácie regiónu – nadobúdanie územného tvaru regiónu, nadobúdanie symbolického tvaru regiónu, formovanie formálnych a neformálnych inštitúcií regiónu (inštitucionálneho tvaru) a zakotvenie regiónu vo vedomí spoločnosti a priestorových štruktúrach (Heřmanová a Chromý a kol. 2009, Paasi 1986, 2002). Na základe stupňa vývoja jednotlivých tvarov regiónu možno určiť stupeň jeho inštitucionalizácie. Postupná inštitucionalizácia regiónu zvyčajne vedie k deinštitucionalizácii predchádzajúceho teritoriálneho usporiadania (Paasi 2001). Táto skutočnosť je hybnou silou neutíchajúceho záujmu o výskum vzájomných vzťahov národných štátov a EÚ, resp. národostátnych identít a európskej identity a toho, do akej miery (ak vôbec) vedie projekt európskej integrácie k oslabovaniu národných identít a pozícií národných štátov (Nikischer 2015).

povedomie obyvateľov jednotlivých krajín EÚ má nielen rôznu úroveň, ale aj sa buduje na veľmi rozdielnych zdrojoch.

Môžeme objaviť relatívne mnoho prevažne teoretických prác, v ktorých autori diskutujú o mnohovýznamovom koncepte Európy a zdôrazňujú skutočnosť, že identitu Európy vnímajú jednotlivci, príp. konkrétne skupiny veľmi rôznorodo (napr. Biebuyck a Rumford 2012, Foucher 2002, Jenkins 2008, Moisis a kol. 2013, Wæver 2005). Žiaľ, empirickému výskumu percepcie identity Európy širším obyvateľstvom nebola doposiaľ venovaná dostatočná pozornosť (podobne Triandafyllidou 2008), i keď sa postupne rozširuje zoznam štúdií, kde sa vnímanie Európy jednotlivcami skúma prostredníctvom kvalitatívnych rozhovorov (Antonsich 2008, Armbruster, Rollo a Meinhof 2003, Bruter 2004, Triandafyllidou 2008) či menších ankiet (napr. Braungart, Braungart 1992). Štúdie, v ktorých je percepcia identity Európy analyzovaná na základe reprezentatívnych dát pochádzajúcich z extenzívnych sociologických prieskumov sú však málopočetné a vychádzajú prevažne zo staršieho prieskumu Eurobarometer 57.2 (2002). Disparity v percepcii európskej identity⁷ obyvateľmi jednotlivých krajín za použitia uvedeného zdroja dát analyzujú Jiménez (2004a), Jiménez a kol. (2004) a Pichler (2008b). Z rovnakého prieskumu vychádza i Kosić (2003), ktorá však analyzuje iba percepciu európskej identity obyvateľmi Talianska, Jiménez (2004b) zas diskutuje o jej vnímaní Španielmi. V ďalšej zo svojich prác sleduje Pichler (2009) vzťah medzi percepciou európskej identity a kozmopolitanizmom. V prezentovanej štúdii pri analýze identity Európy, resp. jej percepcie (zo sociálno-konstruktivistickej perspektívy ide v podstate o to isté, keďže identita regiónu je reprezentovaná jeho imidžom v spoločnosti) vychádzam z aktuálnejších dát zozbieraných v rámci prieskumu Eurobarometer 73.3 (marec-apríl 2010; ďalej aj ako EB 73.3; European Commission 2012). Nakoľko sú však identity všetkých regiónov, okrem priestoru, premenlivé i v čase, treba pamätať na to, že aj od roku 2010 došlo dozaista v percepcii identity Európy k určitým zmenám, a to najmä v krajinách, ktorých vzťah k Európe (EÚ), resp. k jednotlivým komponentom jej identity, prešiel významnejšou zmenou (ako napr. v prípade Estónska či Lotyšska, ktoré medzičasom vstúpili do eurozóny).

Pri „meraní“ percepcie Európy musíme operacionalizovať koncept európskej identity pomocou jej dekompozície na jednotlivé komponenty⁸. Dá sa predpokladať, že

⁷ O percepcii „európskej identity“ a nie „identity Európy“ hovorím z toho dôvodu, že predmetná otázka, na základe ktorej uvedení autori realizovali svoje analýzy, mala v rámci Eurobarometra 57.2 špecifické znenie – pýtala sa respondentov vyslovene na zdroje európskeho povedomia (pozri aj pozn. č. 8).

⁸ Výrazy „komponent regionálnej identity“ a „komponent identity regiónu“ a v nadväznosti na to aj výrazy „komponent európskej identity“ a „komponent identity Európy“ považujem s výnimkou menšej významovej odchýlky za ekvivalentné. Pod „komponentom identity

ako zdroj európskej identity (či už hovoríme o zdroji európskeho povedomia alebo toho, čo sa ešte považuje za „Európu“ a „európske“ a čo už nie) majú dané komponenty rozdielnu relevanciu. Identifikácia týchto zložiek identity by mala byť založená na dôslednej abstrakcii, pretože definovanie zoznamu komponentov identity Európy je v konečnom dôsledku jedným z rozhodujúcich faktorov ovplyvňujúcich validitu záverov jej analýzy. Nakoľko však v štúdií vychádzam z dát z EB 73.3, nutne z neho preberám i predkladaný zoznam jednotlivých komponentov.

Určenie zoznamu komponentov identity je samozrejme vždy poznamenané značnou dávkou subjektivity a pri heuristike odbornej literatúry sa naprieč jednotlivými štúdiami stretávame s veľmi rozdielnym poňatím jednotlivých zložiek európskej identity. Vo väčšine prípadov sa však medzi zmieňovanými zložkami identity Európy objavuje spoločné kultúrne a historické dedičstvo založené na odkaze antických kultúr a osvietenstva, kresťanská kultúra, demokratické hodnoty či geografická poloha na západnom cípe Eurázie. Od prelomu milénia sa čoraz častejšie spomína aj nový komponent identity Európy – euro. Samozrejme, niektoré komponenty sú si pri vyššej miere generalizácie podobné a môžeme ich zoskupovať (vo všeobecnosti sa rozlišujú najmä dve hlavné skupiny komponentov – kultúrne a inštrumentálne), rovnako možno pri detailnejšom pohľade v rámci niektorých komponentov vymedziť niekoľko parciálnych (Mansfeldová a Špicarová Stašková 2009). V nadväznosti na EB 73.3 vyčleňujem tieto komponenty európskej identity – spoločná história, spoločný geografický priestor (ďalej ako „geografia“), demokratické hodnoty, sociálna ochrana, spoločná kultúra, religiózne dedičstvo, jednotná mena (ďalej aj ako „euro“) a symbolika.

S ohľadom na už publikované výsledky (Gabel 1998a, 1998b; Jiménez a kol. 2004; Kosić 2003; Kritzinger 2005; Pichler 2008b) predpokladám v rámci európskej identity miernu prevahu inštrumentálnych komponentov, a to najmä spoločnej európskej meny, ktorú podľa mňa budú respondenti vnímať ako jej najdôležitejší element (podobne Kaelberer 2004). Zároveň však nemožno marginalizovať úlohu kultúrno-historických komponentov európskej identity (i Jiménez a kol. 2004), ktorým

regiónu“ (pozri identita regiónu ako jedna z dvoch dimenzií regionálnej identity; Paasi 2002) máme na mysli konkrétny prírodný alebo kultúrny element, ktorý je pre daný región typický, a na základe ktorého sa tento región odlišuje od ostatných regiónov (v prípade Európy to môže byť napr. kresťanské vierovyznanie, výkonná ekonomika, poloha na západnom okraji Eurázie či vyznávanie demokratických hodnôt). Pri použití výrazu „komponent regionálnej identity“ zdôrazňujeme, že takýto element identity regiónu je zdrojom určitého regionálneho povedomia (pozri regionálne povedomie ako druhá dimenzia regionálnej identity; Paasi 2002). Komponent regionálnej identity teda predstavuje komplex zahŕňajúci daný prvok identity regiónu spolu s príslušným regionálnym povedomím, ktoré existuje ako produkt identifikácie práve na báze tohto prvku (Nikischer 2015). Pochopiteľne, v rovnakom duchu treba chápať aj významový rozdiel medzi pojmami „európska identita“ a „identita Európy“.

bude v niektorých krajinách Európy (najmä štáty strednej a východnej Európy mimo eurozóny) pravdepodobne pripisovaná pomerne vysoká dôležitosť. Podobne ako Triandafyllidou (2008) uznávam, že identitu Európy formuje charakter identít jednotlivých „európskych“ krajín. Konkrétna „národná“ percepcia Európy bude v danej krajine do istej miery odrazom jej vlastnej identity („My sme nejakí a My sme Európa, ergo Európa je ako My“). Možno tak predpokladať, že obyvatelia krajiny eurozóny budú spájať Európu a „európske“ s eurom do väčšej miery než obyvatelia krajiny mimo eurozóny. V štáte s dlhšou tradíciou demokracie bude zase Európa definovaná demokratickými hodnotami viac ako v krajine postkomunistickej, v štátoch so silnou sociálnou politikou bude Európa relatívne silno spätá so sociálnou ochranou a pod. V nadväznosti na to môžeme predpokladať podobné vnímanie Európy naprieč krajinami, ktoré sú si podobné z hľadiska ich vzťahu k najdôležitejším komponentom jej identity a zároveň významné rozdiely v percepcii medzi krajinami, ktoré sú si z hľadiska tohto vzťahu nepodobné (napr. eurozóna / ne-eurozóna, „staré demokracie“ / postkomunistické krajiny a pod.). Je teda možné sa domnievať, že vnímanie Európy bude v hrubých líniiach podobné naprieč príbuznými (kulturné, geograficky, politicky, historicky atď.) krajinami (napr. Pobaltie, južná Európa, Škandinávia, Benelux, postkomunistické krajiny a pod.), pričom rozhodujúcim momentom z hľadiska percepcie Európy v konkrétnej krajine bude práve miera prítomnosti / absencie najdôležitejších komponentov identity Európy v rámci identity daného štátu.

Nasledujúce kapitoly sú venované analýze (percepcie) identity Európy. V prvej z nich sú predstavené analyzované dáta z EB 73.3, nasleduje krátka stať prezentujúca percepciu identity Európy obyvateľmi celej európskej dvadsaťsedmičky. Ďalšie časti štúdie sú venované medzinárodným disparitám v percepcii identity Európy na úrovni členských štátov EÚ a ich skupín.

2 POUŽITÉ DÁTA

Vstupné dáta pre analýzu identity Európy a medzinárodných disparít v jej percepcii pochádzajú z Eurobarometra 73.3 „Národná a európska identita, elektromagnetické polia a zdravie“, pričom samotný terénny zber údajov prebiehal od 12. 3. do 1. 4. 2010. Dotazovaných bolo celkom 26 602 obyvateľov z 27 krajín Európskej únie (vrátane Bulharska a Rumunska, bez neskôr prístupujúceho Chorvátska). Všetci respondenti boli rezidentmi krajín EÚ, pričom nemuseli byť občanmi danej krajiny, v rámci ktorej prieskum prebiehal, avšak museli byť občanmi Európskej únie. Respondenti boli iba obyvatelia vo veku 15 rokov a vyššie. Pre Severné Írsko, Veľkú Britániu, západné a východné Nemecko boli vytvorené samostatné regionálne vzorky, dohromady tak bolo vytvorených 29 reprezentatívnych vzoriek (25 národných vzoriek pre jednotlivé krajiny a 4 regionálne vzorky), ktoré je možné za použitia príslušných váh agregovať do rôznych zoskupení (napr. krajiny

eurozóny, nové členské krajiny, EÚ 6, EÚ 15, pobaltské krajiny, Spojené kráľovstvo a pod.; GESIS 2012).

Respondenti boli zvolení na základe viacstupňového náhodného výberu. V prvej fáze boli v rámci každého NUTS II regiónu (alebo ekvivalentnej územnej jednotky) určené primárne výberové jednotky (PSU). Boli vyberané systematicky s pravdepodobnosťou proporcionálnou k veľkosti populácie zo skupín vytvorených na základe stupňa urbanizácie. V ďalšom kroku bola v každej PSU náhodne vybraná štartovacia adresa, ďalšie adresy boli vyberané systematicky ako každá n-tá adresa. Konkrétny respondent bol v danej domácnosti vybraný na základe metódy najbližších narodenín, v každej domácnosti bol dopytovaný maximálne jeden respondent. Prieskum prebiehal formou face-to-face interview priamo v jednotlivých domácnostiach. Požadovaná veľkosť národných a regionálnych vzoriek je minimálne 1000 realizovaných rozhovorov, s výnimkou Severného Írska (300) a východného Nemecka, Luxemburska, Cypru a Malty (po 500 vyplnených dotazníkov). K vzorkám sú skonštruované post-stratifikačné váhy (tzv. weight result from target) zohľadňujúce pohlavie, vek, región (NUTS II) a veľkosť sídla respondenta. Za účelom analýz rôznych zoskupení krajín sú vytvorené európske a populačné váhy (zohľadňujúce podiel populácie danej krajiny na populácii analyzovaného zoskupenia), v ktorých sú zahrnuté aj post-stratifikačné váhy (GESIS 2012). Národné a regionálne vzorky tak možno rôznym spôsobom agregovať bez toho, aby došlo k zníženiu pôvodnej reprezentatívnosti.

Percepciu európskej identity analyzujem na základe odpovedí respondentov na otázku QB2, ktorá mala v rôznych jazykových ekvivalentoch nasledovné znenie:

Ktoré z nasledovných možností sú podľa vás najdôležitejšie prvky vytvárajúce európsku identitu? (Vyberte maximálne dve odpovede)

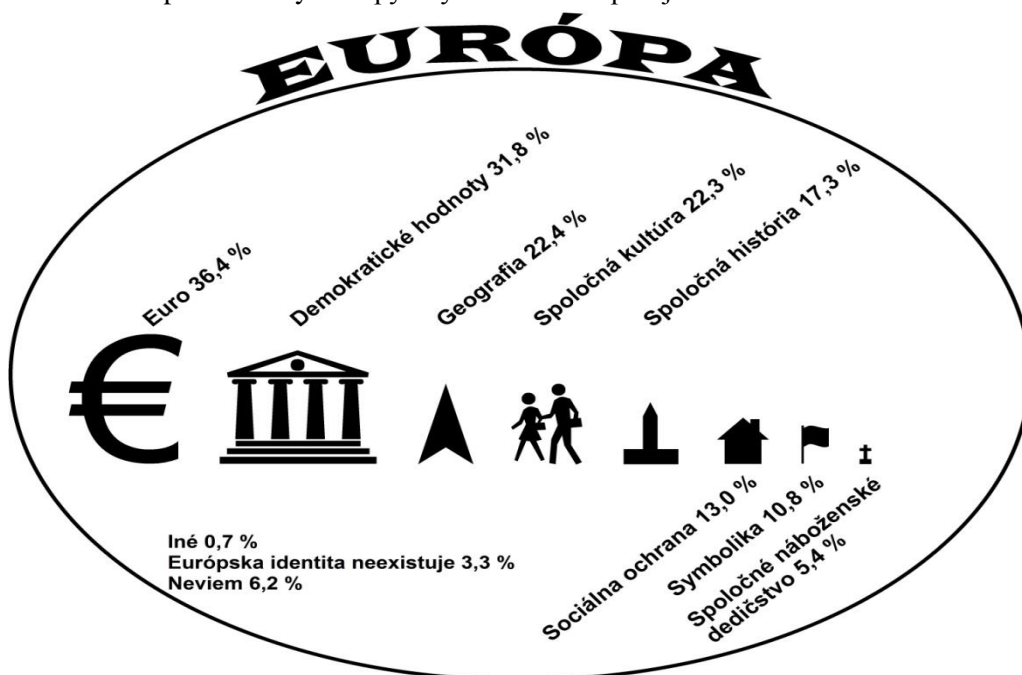
- 1) Spoločná história
- 2) Geografia
- 3) Demokratické hodnoty
- 4) Vysoká miera sociálnej ochrany
- 5) Spoločná kultúra
- 6) Spoločné náboženské dedičstvo
- 7) Jednotná mena, euro
- 8) Symboly: vlajka, hymna a motto („jednota v rozmanitosti“)
- 9) Iné
- 10) Nijaká európska identita neexistuje
- 11) Nevie⁹

⁹ Otázka má v tejto podobe hneď niekoľko slabín. Okrem spomínanej subjektivity pri vytváraní zoznamu komponentov predkladaných respondentom a subjektívne nastavenej miery

3 IDENTITA EURÓPY PODĽA OBYVATEĽOV EURÓPSKEJ DVADSAŤSEDMIČKY

Percepciu identity Európy obyvateľmi EÚ 27 graficky znázorňuje obr. 1. Identita Európy je podľa respondentov späť predovšetkým so spoločnou menou a demokratickými hodnotami. Za pomerne dôležitú súčasť identity Európy je považovaná i spoločná kultúra, história a geografia. Najmenej dôležitými komponentmi európskej identity sú, podľa opýtaných, sociálna ochrana, európska symbolika a náboženské dedičstvo.

Obr. 1: Percepcia identity Európy obyvateľmi Európskej únie

Pozn.: Uvedený je vážený percentuálny podiel respondentov z EÚ 27, ktorí označili dané komponenty za najdôležitejšie prvky európskej identity.

Prameň: European Commission (2012), vlastné spracovanie.

generalizácie komponentov je to i skutočnosť, že respondenti jednotlivým komponentom neprisudzujú špecifickejšiu váhu, iba vyberajú z predloženého zoznamu jeden alebo dva najrelevantnejšie komponenty. Predmetná premenná tak má dichotomický charakter – 0 (nevybrané komponenty), 1 (vybrané komponenty). Pritom je nepravdepodobné, že konkrétny respondent pripisuje všetkým vybraným či nevybraným komponentom európskej identity rovnakú dôležitosť. Veľkou nevýhodou je tiež nesúlad v zoznamoch komponentov európskej identity, ktoré sú predkladané respondentom v rámci jednotlivých prieskumov Eurobarometra, čo výrazne redukuje možnosti sledovania vývoja európskej identity, resp. jej percepcie v časovom rade.

Najdôležitejšie komponenty identity Európy by mali byť zákonite i určujúcimi prvkami miery „európskosti“ v rámci sociálneho diškurzu. Je pravda, že najdôležitejšie prvky európskej identity, euro a demokratické hodnoty, resp. používanie eura¹⁰ a kvalitu skúsenosti s demokraciou, možno považovať za podstatné kritériá pre vymedzovanie tých pravých, jadrových Európ a Európ druhého rangu. Najčirjšiu jadrovú Európu potom reprezentujú staré demokracie, ktoré sú súčasťou eurozóny (Nikischer 2015).

4 EURÓPA AKO ODRAZ IDENTITY NÁRODNO-ŠTÁTNEJ: DISPARITY V PERCEPCII IDENTITY EURÓPY NA ÚROVNI SKUPÍN ŠTÁTOV EÚ

Triandafyllidou (2008) spomína vzájomný dialektický vzťah medzi identitami jednotlivých „európskych“ štátov a identitou Európy. Iste, je to práve charakter európskych krajín, ktorý určuje to, čím je Európa. Vzhľadom na zvyšujúcu sa mieru inštitucionalizácie Európy je zas pochopiteľné, že sa prvky identity Európy stávajú súčasťou identít národných štátov (napr. euro je dnes už neoddeliteľnou súčasťou identít krajín eurozóny).

Ako ukážu nasledujúce kapitoly, skutočnosť, že identita Európy je odrazom identít jednotlivých európskych krajín, potvrdzuje v základných líniách i prieskum Eurobarometra. Z pohľadu sociálno-konstruktivistického prístupu k štúdiu regiónov je identita regiónu daná jeho imidžom v spoločnosti. Región je ako abstraktná entita¹¹ tým, za čo ho považujeme. Európa je tým, za čo ju pokladajú obyvatelia jednotlivých „európskych“ štátov (samozrejme, v tomto prípade ide iba o tzv. „imidž zvnútra“, súčasťou identity Európy je aj jej „imidž zvonku“; pozri Paasi 1986, 2002). Tí, považujúc samých seba za Európanov a svoje krajiny za európske, vnímajú identitu Európy cez objektív identít svojich štátov a prisudzujú Európe predovšetkým tie atribúty, ktoré sú vlastné aj ich domovským krajinám. Európa je tak konštruovaná jednotlivými národnými, daným štátom podobnými Európmi. Interná heterogenita Európy (najmä z pohľadu rôznej miery prítomnosti najdôležitejších komponentov identity Európy v rámci identít jednotlivých štátov) sa tak zákonite musí odrážať i v signifikantných medzinárodných disparitách v jej percepcii.

V tab. 1, ktorá prezentuje rozdielnosť vo vnímaní Európy medzi jednotlivými skupinami členských krajín EÚ, môžeme pozorovať, že v rámci Európskej únie existujú pomerne výrazné nerovnosti v percepcii identity Európy. Prvých päť riadkov v tabuľke zobrazuje ako identitu Európy vnímajú obyvatelia skupín štátov

¹⁰ Aj v čase, keď sa Taliansko pripravovalo na vstup do eurozóny, jeden z hlavných propagačných sloganov znel „vstupovanie do Európy“ (Wang 2009).

¹¹ Ktorá sa však prejavuje v rámci konania ľudí, čo má za následok i odraz jej existencie vo fyzickom charaktere prostredia.

vymedzených na základe histórie európskej integrácie. Aj medzi týmito skupinami krajín možno pozorovať disparity v percepcii Európy, pretože jednotlivé skupiny v sebe spravidla agregujú krajiny s podobným vzťahom k hlavným komponentom európskej identity (euro, demokratické hodnoty). Analýza rozptylu (ANOVA) potvrdila signifikantné rozdiely medzi zakladajúcou šestkou EÚ a novými členskými krajinami (krajiny pristupujúce k Únii v roku 2004, resp. 2007; ďalej aj NČK 12) vo vzťahu k percepcii relevancie demokratických hodnôt v rámci konštrukcie identity Európy. Až 39 % opýtaných zo zakladajúcej šestky EÚ, teda z krajín s dlhodobou fungujúcim demokratickým režimom, označilo demokratické hodnoty za najdôležitejšiu súčasť identity Európy. Spomedzi respondentov z prevažne postkomunistických nových členských krajín tak učinilo iba 24 %. Z pohľadu vzťahu jednotlivých štátov k demokracii však v prípade NČK 12 nejde o skupinu úplne homogénnu, nakoľko Malta a Cyprus nezažili éru komunizmu a demokratický režim sa v nich vyvíja už dlhšie obdobie (i keď najmä v prípade Cypru dosť špecifickým spôsobom).¹² Napriek tomu sa javí, že v „starých demokraciách“ je Európa definovaná demokraciou v omnoho väčšej miere než v postkomunistických štátoch.

Ako signifikantné sa medzi EÚ 6 a NČK 12 ukázali i rozdiely v prisudzovaní dôležitosti komponentu *symbolika*. Ešte výraznejšie signifikantné rozdiely v tomto smere existujú medzi novými členskými krajinami a staršou členskou pätnástkou (EÚ 15; $F = 15,9$).¹³ Podiel respondentov, ktorí označili symboliku (európska vlajka, hymna, motto) za najdôležitejší komponent identity Európy, bol v NČK 12 oproti EÚ 15 takmer dvojnásobný. Vysvetlením by mohol byť nižší počet NČK, ktoré sú členmi eurozóny,¹⁴ pričom absencia každodennej skúsenosti s eurom, ako najdôležitejším symbolom EÚ, má v týchto krajinách za následok vyššiu identifikáciu obyvateľov s ostatnými symbolmi EÚ. Symbolike sa však pripisuje vysoká dôležitosť aj v NČK, ktoré sú členmi eurozóny (Slovensko, Slovinsko), navyše obyvatelia NČK považujú symboliku za významnejší komponent identity Európy než obyvatelia krajín mimo eurozóny (a ani rozdiely vo vnímaní dôležitosti komponentu *symbolika* medzi obyvateľmi krajín eurozóny a krajín mimo nej sa neukázali ako signifikantné). Relatívne vysoká relevancia prisudzovaná obyvateľmi NČK 12 európskej symbolike tak môže byť následkom kratšej tradície Európskej identity v NČK a indikátorom menšej „vzretosti“ a vyššej miery flexibility európskej identity (je jednoduchšie ju konštruovať, napr. pomocou diskutovaných symbolov) v týchto štátoch (symboliku

¹² Prieskum EB 73.3 bol realizovaný iba v Cyperskej republike (gréckej časti Cypru) a Severocyperskej tureckej republiky sa netýkal.

¹³ Ukazovateľ F sa rovná podielu variability medzi skupinami štátov a variability vo vnútri skupín štátov vo vzťahu k dôležitosti priradenej danému komponentu identity.

¹⁴ Resp., ktoré boli členmi eurozóny v roku 2010. Dnes sú členmi eurozóny už i Estónsko (vstúpilo do tretej fázy Európskej menovej únie v r. 2011), Lotyšsko (2014) a Litva (2015).

nevnímajú ako pomerne dôležitý komponent iba obyvatelia „mladých“ európskych krajín, ale aj mladí obyvatelia Európy, ktorých povedomie je obvykle vo fáze najaktívnejšieho formovania¹⁵). Jiménez a kol. (2004) a Pichler (2008b) na základe analýzy dát z EB 57.2 (2002) konštatujú, že obyvatelia NČK (vtedy ešte kandidátske krajiny) pripisujú kultúrnym komponentom európskej identity značne vyššiu dôležitosť než obyvatelia EÚ 15. Túto skutočnosť dáta z EB 73.3 nepotvrdzujú. Podobne ako v spomínaných štúdiách sa však ukazuje, že distribúcia relevancie prisudzovanej jednotlivým komponentom identity respondentmi z NČK je rovnomernejšia, ako je to v prípade respondentov z EÚ 15.

Už významné rozdiely medzi EÚ 6 a NČK 12 (menšie rozdiely môžeme pozorovať i medzi NČK a EÚ 15) vo vzťahu ku komponentu demokratickej hodnoty naznačili, že v krajinách s dlhšou kontinuitou demokratického zriadenia, ktoré sú často označované aj ako tzv. „staré demokracie“ (i tento fakt napovedá o pevnej pozícii demokracie v identitách týchto krajín), je i Európa spájaná s demokratickými hodnotami v omnoho väčšej miere ako v krajinách s kratšou tradíciou demokracie. Medzi ne možno zaradiť všetky postkomunistické štáty (NČK 12 bez Malty a Cypru) a juhoeurópske krajiny, v ktorých bola nastolená pluralitná demokracia až po páde diktátorských režimov v polovici 70. rokov minulého storočia (Portugalsko, Španielsko, Grécko). Tieto krajiny sú v tab. 1 označené ako „mladšie demokracie“. Môžeme vidieť, že medzi nimi a ostatnými krajinami („staršie demokracie“) existuje značný rozdiel vo vnímaní dôležitosti komponentu demokratickej hodnoty ($F = 16,6$ na hladine významnosti $0,001$). Podľa obyvateľov starších demokracií definuje demokracia Európu a „európanstvo“ dokonca v rovnakej miere ako spoločná európska mena. Obyvatelia mladších demokracií pripisujú demokratickým hodnotám ešte nižšiu dôležitosť než komponentu geografia. Vedomie značne nedemocratickej minulosti vlastného štátu (národa) a súčasné sebaopínanie obyvateľov mladších demokracií ako Európanov (alebo prinajmenšom ako obyvateľov Európy) podľa všetkého vedie k tomu, že títo nevnímajú demokratické hodnoty ako základný konštitučný prvok Európy a jej identity. Európa v mladých demokraciách nie je taká demokratická ako v tých starších. Ako bolo naznačené, pre obyvateľov mladších (nových) demokracií hrajú dôležitejšiu úlohu pri vymedzovaní Európy skôr geografické kritériá, významné rozdiely (i keď nie také výrazné ako vo vzťahu ku komponentu demokratickej hodnoty) možno medzi mladšími a staršími demokraciami pozorovať i v súvislosti s vnímaním dôležitosti komponentu geografia.

¹⁵ Najvyšší význam symbolike pripisuje najmladšia veková kategória respondentov (15-24 rokov), v rámci ktorej ju považuje za najdôležitejší komponent európskej identity 16,6 % opýtaných. So stúpajúcim vekom klesá podiel respondentov, ktorí považujú symboliku za najdôležitejší prvok, pričom v kategórii respondentov nad 55 rokov ju považuje za najdôležitejší element identity iba 8,5 % opýtaných (25-39 r.: 11,6 %; 40-54 r.: 9,9 %).

Tab. 1: Percepčia identity Európy v rámci skupín európskych krajín

<i>SKUPINA KRAJÍN</i>	<i>KOMPONENT IDENTITY EURÓPY</i>										
	Spoločná história	Geografia	Demokratické hodnoty	Sociálna ochrana	Spoločná kultúra	Spoločné náboženské dedičstvo	Spoločná mena - euro	Symbolika	Iné	Európska identita neexistuje	Neviem
<i>EÚ 6</i>	16,7	18,6	39,0	14,3	22,8	5,5	45,8	10,3	0,6	1,7	3,0
<i>EÚ 9</i>	16,1	19,8	36,2	13,5	23,4	5,3	37,9	9,8	0,7	3,6	5,6
<i>EÚ 12</i>	15,6	22,5	34,0	13,0	20,8	4,5	41,5	9,1	0,7	3,3	5,5
<i>EÚ 15</i>	15,8	22,1	33,8	13,3	22,3	4,8	39,4	9,2	0,7	3,3	5,4
<i>NČK 12</i>	22,5	23,4	24,1	11,9	22,2	7,6	25,3	16,9	0,7	3,0	9,0
<i>Krajiny eurozóny</i>	16,1	21,7	33,8	13,4	21,7	4,9	46,1	9,8	0,7	2,0	3,7
<i>Kr. mimo eurozóny</i>	19,4	23,6	27,9	12,3	23,4	6,3	18,3	12,7	0,8	5,6	10,8
<i>Postkom. krajiny</i>	21,5	24,1	25,9	13,0	21,2	7,0	27,4	15,1	0,7	3,2	8,0
<i>Nie postkom. krajiny</i>	15,9	21,8	33,7	13,0	22,6	4,9	39,3	9,4	0,7	3,3	5,6
<i>Staršie demokracie</i>	16,0	20,0	37,4	14,2	23,2	5,2	37,4	9,8	0,7	3,6	5,3
<i>Mladšie demokracie</i>	19,3	26,2	22,7	11,0	20,8	5,7	34,7	12,4	0,7	2,7	7,6
<i>EÚ 27</i>	17,3	22,4	31,8	13,0	22,3	5,4	36,4	10,8	0,7	3,3	6,2

Pozn.: Uvedený je vážený podiel respondentov (%), ktorí označili dané komponenty ako najdôležitejšie prvky identity Európy. Skratky skupín štátov: nové členské krajiny prístupujúce k EÚ v roku 2004 alebo 2007 (NČK 12); krajiny, ktoré nie sú členmi eurozóny (Kr. mimo eurozóny); krajiny, ktoré nie sú postkomunistické (Nie postkom. krajiny); krajiny, ktorým je vlastná dlhšia kontinuita demokratického zriadenia, tzn. nie sú postkomunistické a nemajú novodobú dlhodobejšiu skúsenosť s diktátorským režimom (Staršie demokracie); postkomunistické krajiny a krajiny, ktoré začali budovať demokraciu až po pádoch totalitných režimov v polovici 70. rokov 20. storočia (Mladšie demokracie).

Prameň: European Commission (2012).

Najvýraznejším rysom priestorovej diferenciácie percepcie identity Európy, ktorý prekonáva i spomínanú dualitu staršie vs. mladšie demokracie, je však jej dualita eurozóna / ne-eurozóna. Túto skutočnosť možno okrem tab. 1 pozorovať i v grafe 1, kde je rozloženie krajín najvýraznejšie pretiahnuté v horizontálnom smere. Euro je najdôležitejším prvkom identity Európy, ktorý je navyše v rámci identít jednotlivých krajín buď prítomný alebo úplne absentuje (na rozdiel od demokratických hodnôt). Preto obyvatelia eurozóny spájajú Európu predovšetkým s eurom, zatiaľ čo obyvatelia krajín mimo eurozóny nepovažujú spoločnú menu za zásadný prvok európskej identity (F až 74,7 na hladine významnosti 0,001). Za jej dôležitejšiu súčasť považujú demokratické hodnoty, spoločnú kultúru, históriu i geografiu. Môžeme konštatovať, že medzinárodné disparity v percepcii Európy sú úzko späté i s priestorovo nerovnomernou rýchlosťou európskej integrácie, resp. s viacrýchlostnou EÚ (multi-speed EU; pozri napr. Dostál 2010, Habermas 2006). Zdá sa tiež, že euro dodáva európskej identite jasnejšiu formu, robí ju uchopiteľnejšou. Podiel opýtaných, ktorí nevedeli určiť dôležitosť jednotlivých komponentov európskej identity, je takmer trojnásobne vyšší v krajinách mimo eurozóny než v eurozóne. Zdá sa, že respondenti z krajín mimo eurozóny majú v otázke európskej identity zatiaľ menej sformovaný názor, európska identita je pre nich abstraktnejšia.

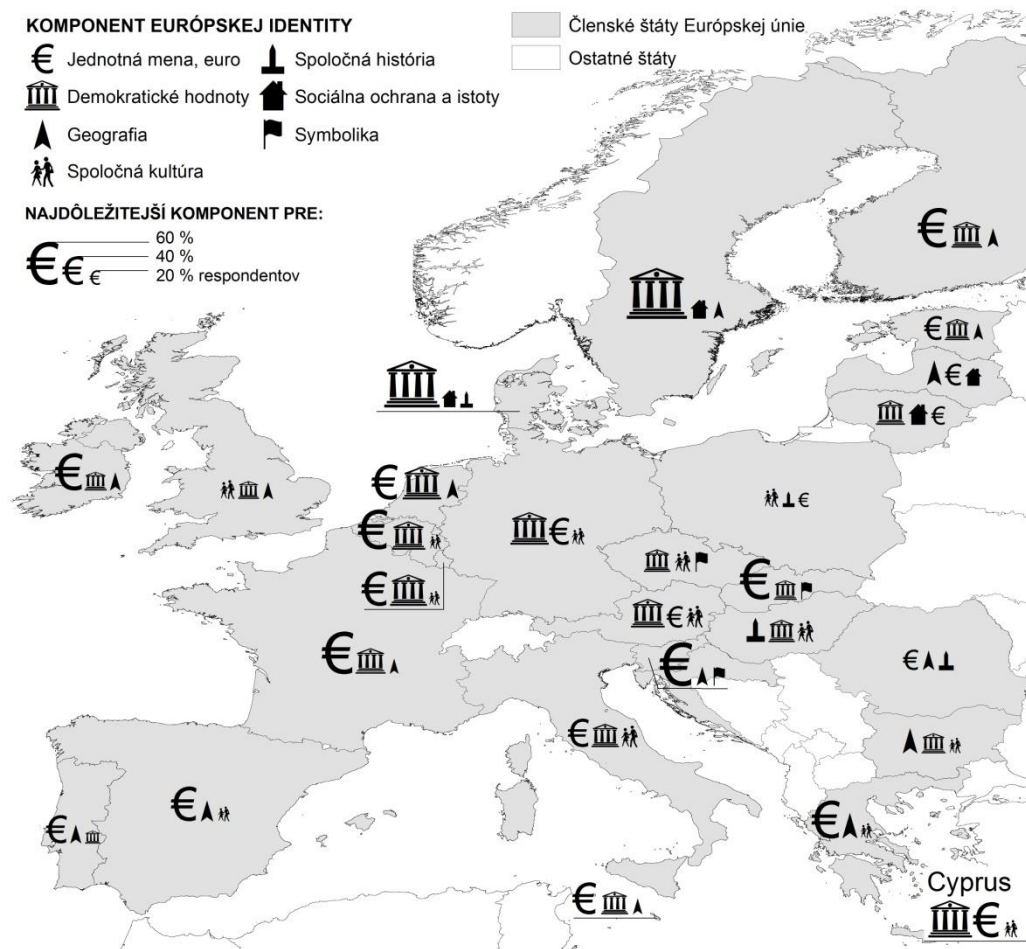
Uvedené zistenia poukazujú na významné medzinárodné nerovnosti v percepcii Európy a vzájomný vzťah medzi identitou Európy a identitami jednotlivých európskych štátov. Najvýraznejšie rozdiely v percepcii identity Európy možno pozorovať medzi skupinami štátov, ktorých identity si nie sú z hľadiska najdôležitejších komponentov identity Európy (euro, demokratické hodnoty) podobné.

5 DISPARITY V PERCEPCII IDENTITY EURÓPY NA ÚROVNI JEDNOTLIVÝCH ŠTÁTOV EÚ: EURÓPA AKO ODRAZ IDENTITY NÁRODNO-ŠTÁTNEJ

Presuňme sa pri analýze priestorových disparít v percepcii Európy na úroveň jednotlivých štátov. Medzinárodné nerovnosti vo vnímaní identity Európy ilustruje obr. 2, na ktorom sú zobrazené jej najdôležitejšie komponenty podľa obyvateľov daných európskych krajín. Na základe dôležitosti prisudzovanej jednotlivým komponentom identity Európy v daných štátoch EÚ bol vytvorený metódou mnohorozmerného škálovania i graf vzdialeností, ktorý prezentuje mieru disparity, resp. afinity v percepcii identity Európy medzi týmito krajinami (graf 1). Pri pohľade na obr. 2 a na rozloženie štátov v rámci priestoru grafu 1 je zrejmé, že pre postavenie konkrétnej krajiny na horizontálnej ose grafu (dimenzia „euro“) je určujúca najmä miera dôležitosti, ktorú pripisujú jej obyvatelia komponentu euro. Pre postavenie na vertikálnej ose (dimenzia „demokratické hodnoty“) je to zase dôležitosť prisudzovaná demokratickým hodnotám. Pokiaľ rozdelíme graf do štyroch kvadrantov, mali by sa v kvadrante I., za predpokladu, že je chápanie Európy v konkrétnej krajine odrazom jej vlastnej identity, nachádzať predovšetkým krajiny, ktoré nie sú v eurozóne a zároveň sú typické dlhšou

kontinuitou demokratickeho zriadenia. V kvadrante II. by sa mali tiež nachádzať staršie demokracie, avšak tie, ktoré sú zároveň členmi eurozóny. Kvadrant III. by mal obsahovať hlavne mladšie demokracie patriace do eurozóny a kvadrant IV. mladšie demokracie, ktoré súčasťou eurozóny nie sú. Už letný pohľad na graf prezrádza, že okrem malého množstva výnimiek uvedené predpoklady platia.

Obr. 2: Medzinárodné nerovnosti v percepcii identity Európy – tri najdôležitejšie komponenty identity Európy podľa obyvateľov jednotlivých krajín EÚ

Pozn.: Dôležitosť komponentov klesá zľava doprava.

Prameň: European Commission (2012), vlastné spracovanie.

Spomedzi krajín eurozóny neoznačili euro ako najdôležitejší prvok európskej identity iba obyvatelia Nemecka, Rakúska a Cypru, v týchto štátoch bola o niečo vyššia váha prisúdená demokratickým hodnotám (obr. 2). Všetky krajiny eurozóny sa podľa predpokladu nachádzajú v II. a III. kvadrante grafu vzdialeností, jedinú výnimku

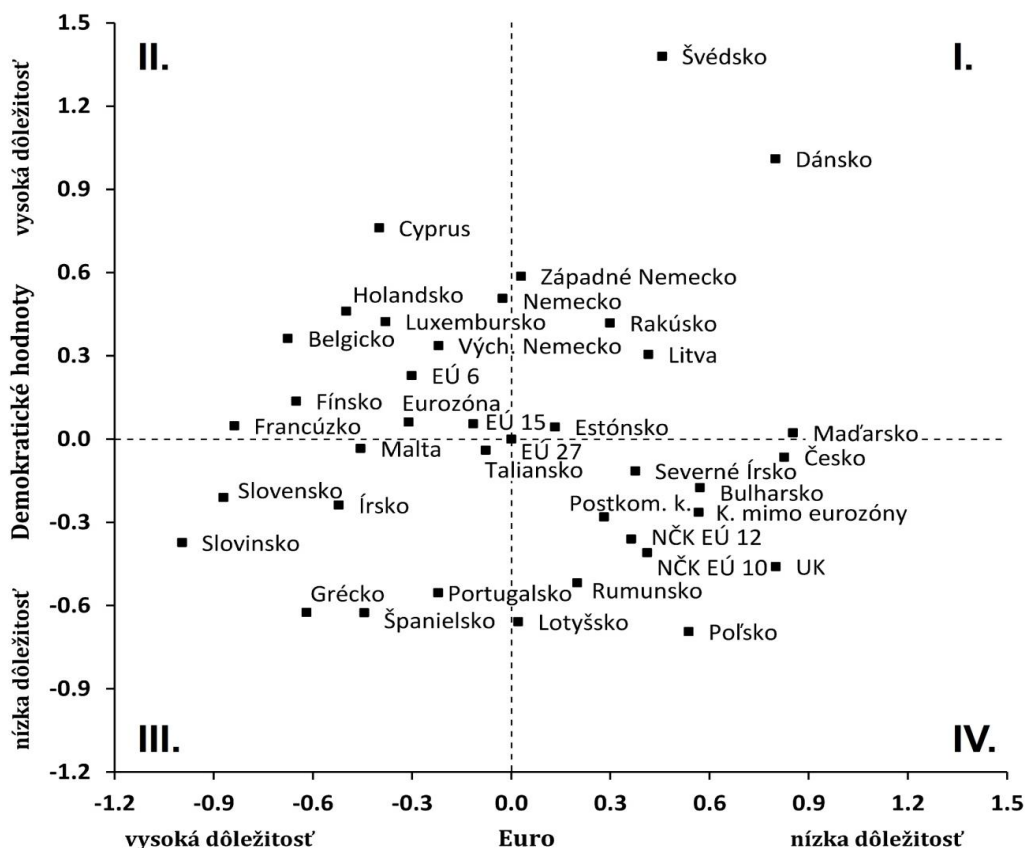
predstavuje Rakúsko. Jeho výnimočná pozícia je daná vysokou relevanciou, ktorú Rakúšania pripisujú prvku *demokratické hodnoty* (čo je pre staršie demokracie typické) a relatívne nízkou komponentu *euro* (v porovnaní s ostatnými krajinami eurozóny). Vnímanie Európy ako entity vymedzenej skôr vyznávaním demokratických hodnôt než používaním eura môže byť v prípade Rakúska spôsobené jeho špecifickou geopolitickou polohou. Rakúsko bolo počas niekoľkých dekád obkľúčené socialistickým Východom, ktorý ako tá „pravá Európa“ vnímaný nebol. Podľa Rakúšanov sa iba vďaka používaniu eura zo Slovákov či Slovincov rýdzi Európania ešte nestávajú.

Potvrďuje sa (Jiménez a kol. 2004, Pichler 2008b), že z pohľadu percepcie identity Európy sa Rakúsku približuje sociokultúrne príbuzné Nemecko, ktoré sa v grafe vzdialeností nachádza na pomedzí I. a II. kvadrantu. Odras identity daného regiónu v percepcii identity Európy sa do istej miery potvrdzuje i na subnárodnej úrovni, pre západných Nemcov je Európa demokratickejšia než pre tých východných.¹⁶ Avšak relatívne podobná percepcia Európy východnými a západnými Nemcami ako i pozícia východného Nemecka v rámci kvadrantu II. naznačujú zotieranie rozdielov medzi identitou západného a východného Nemecka, pričom predlohou identity spojeného Nemecka je predovšetkým model pôvodnej identity NSR (i Plecítá 2012).

Okrem Rakúska, ktoré sa ako staršia demokracia eurozóny nachádza v kvadrante I. (relatívne nízka relevancia pripisovaná Rakúšanmi euru), je výnimočným prípadom z pohľadu polohy v ňom i Litva. Obyvatelia postkomunistickej Litvy totiž prisudzujú pomerne vysokú dôležitosť komponentu demokratické hodnoty. V pobaltských krajinách a predovšetkým v spomínanej Litve je pomerne vysoká dôležitosť pripisovaná i komponentu sociálna ochrana, čo naznačuje hodnotové podobnosti a väzby medzi Pobaltím a Škandináviou (Krčálová 2010). Odhliadnúc od Litvy sa postkomunistické krajiny nachádzajú v kvadrantoch III. (eurozóna) a IV. (ne-eurozóna), v ktorých sa vzhľadom na dialektický vzťah medzi identitou Európy a identitami štátov poloha mladších demokracií i predpokladá. Iba v prípade Maďarska a Estónska priemerná dôležitosť pripisovaná prvku demokratické hodnoty spôsobuje, že sa tieto krajiny nachádzajú na rozhraní I. a IV. kvadrantu. Estónsko a Lotyšsko, krajiny, ktoré medzičasom vstúpili do eurozóny (r. 2011 a 2014), sa spomedzi mladých demokracií ne-eurozóny (resp. spomedzi krajín ne-eurozóny všeobecne) nachádzajú v grafe najviac vľavo, vnímaním Európy sa teda najviac približujú eurozónu. Keby sa percepcia Európy Estóncami a Lotyšmi zisťovala dnes, dá sa predpokladať, že by sa pozícia oboch krajín posunula ešte viac doľava až do kvadrantu III.

¹⁶ V západnom Nemecku (bývalá NSR) označilo demokratické hodnoty za najdôležitejší komponent európskej identity 47,3 % respondentov, vo východnom Nemecku (NDR) to bolo 38,4 % opýtaných.

Graf 1: Percepcia identity Európy obyvateľmi jednotlivých krajín EÚ – graf vzdialeností

Pozn.: Čím menšia je vzdialenosť dvoch krajín v rámci dvojdimenzionálneho priestoru grafu, tým je percepcia Európy ich obyvateľmi podobnejšia. Graf predstavuje redukciu viacrozmerného priestoru (v našom prípade 9-rozmerného) do dvojrozmerného za použitia metódy mnohorozmerného škálovania (PROXSCAL v SPSS, použitá bola euklidovská vzdialenosť, S-stress = 0,029). Do analýzy vstúpil postoj obyvateľov jednotlivých krajín k všetkým ôsmim komponentom európskej identity (percento respondentov, ktorí považujú daný komponent za najdôležitejší element identity Európy) a rovnako podiel tých, ktorí sa domnievajú, že „európska identita neexistuje“. Zahrnuté neboli odpovede „iné“ alebo „neviem“, z ktorých nie je možné zistiť podobnosti, resp. rozdielnosti v percepcii európskej identity. Skratky skupín štátov: nové členské krajiny prístupujúce k EÚ v roku 2004 (NČK EÚ 10); krajiny prístupujúce k EÚ v roku 2004 a 2007 (NČK EÚ 12); Spojené kráľovstvo (UK); krajiny, ktoré nie sú členmi eurozóny (K. mimo eurozóny); postkomunistické krajiny (Postkom. k.).

Prameň: European Commission (2012), vlastné spracovanie.

Maďarskej Európe je najpodobnejšia Európa česká, čo súhlasí s predchádzajúcimi zisteniami (Pichler 2008b). EB 73.3 rovnako potvrdzuje, že v oboch krajinách pomerne vysokú váhu prikladajú kultúrno-historickým komponentom identity Európy. Pokiaľ by obyvatelia Česka a Maďarska pripisovali vysokú dôležitosť komponentom *euro* a *demokratické hodnoty*, znamenalo by to (s ohľadom na ich neúčast' v eurozóne a komunistickú minulosť), že sami seba z Európy vyčleňujú, resp. sa prinajmenšom umiestňujú niekde na jej perifériu. No Európa ako kultúrno-historicky vymedzená entita umožňuje Maďarom a Čechom ukotviť „európsku“ povahu vlastného štátu či národa. Predovšetkým s ohľadom na dávnejšiu predvojnovú minulosť totiž asi iba málokto nepovažuje Maďarov a Čechov za integrálnu súčasť „európskych“ dejín a kultúry.

V súlade s predpokladmi sa v pravom hornom rohu grafu v hĺbke kvadrantu I. nachádzajú Dánsko a Švédsko, s výnimkou veľmi špecifického Spojeného kráľovstva jedinú dve staršie demokracie, ktoré nie sú súčasťou eurozóny. Dánska a švédska percepcia Európy je obzvlášť výnimočná, čo okrem grafu 1 potvrdila i realizovaná klastrová analýza. Švédmi a Dáni, obyvatelia vyspelých nordických demokracií nepatriacich do eurozóny, pripisujú výnimočne vysokú dôležitosť komponentu demokratické hodnoty (pozri aj obr. 2) a nízku dôležitosť komponentu euro. Demokraciu považuje za najdôležitejší prvok identity Európy až 71 % Švédov a 65,5 % Dánov. Vyspelá (švédska alebo všeobecne nordická) demokracia patrí medzi základné prvky identít škandinávskych krajín, opäť tak môžeme pozorovať odraz identít jednotlivých štátov v konkrétnych „národných“ percepciách Európy. Okrem „dokonalejšie“ demokracie patrí medzi výrazné elementy identity severských krajín i vysoká úroveň sociálnej politiky (Blanc-Noel 2013, Krčálová 2010), i v období prieskumu boli väčšie finančné prostriedky na sociálnu ochranu jedného obyvateľa než v Dánsku a Švédsku vynaložené v rámci celej EÚ iba v Luxembursku (za rok 2009 v súčasných cenách, podobnú výšku ako v Dánsku a Švédsku mali sociálne výdavky v Rakúsku; OECD 2014). V porovnaní s ostatnými krajinami EÚ pripisujú Švédmi a Dáni relatívne vysokú dôležitosť sociálnej ochrane i ako súčasť identity Európy.

Spojené kráľovstvo (podobne aj jeho súčasť Severné Írsko), staršia demokracia mimo eurozóny, sa v rámci grafu na prvý pohľad trochu prekvapivo nenachádza v kvadrante I., ale v kvadrante IV. medzi mladšími demokraciami nepatriacimi do eurozóny. Špecifická percepcia Európy obyvateľmi Spojeného kráľovstva je daná ich všeobecne skeptickým postojom k európskej identite a Európe ako takej. Ostrovania vnímajú Európu najnegatívnejšie spomedzi obyvateľov všetkých krajín EÚ (Downs 2011, Nikischer 2015), majú slabé európske povedomie, nepovažujú sa vo väčšej miere za Európanov (Cinnirella 1997, Jiménez a kol. 2004, Jurek 2010, Pichler 2008b, Plecítá 2012) a ani nepokladajú svoju krajinu za súčasť Európy (pozri Ash 2001). Jiménez a kol. (2004) tiež konštatujú, že v Spojenom kráľovstve je najnižšia miera kompatibility medzi národnou a európskou identitou spomedzi štátov EÚ. V súvislosti

s percepciou identity Európy sa skeptický postoj obyvateľov Spojeného kráľovstva voči európskej identite prejavuje v relatívne nízkej relevancii prikladanej väčšine jej komponentov. Naproti tomu sa až 10,3 % opýtaných zo Spojeného kráľovstva vyslovilo, že európska identita neexistuje, ďalších 14,8 % respondentov nevedelo určiť najdôležitejší komponent identity Európy. Umiestnenie Spojeného kráľovstva v grafe 1 (v kvadrante IV. v opozitnej pozícii voči jadrú Európy v kvadrante II.) v podstate zodpovedá „málo európskej“ identite tejto krajiny, resp. jej pozícii na rozhraní Európy a ne-Európy („tých druhých“, pričom z pohľadu obyvateľov Spojeného kráľovstva sú tými druhými často práve oni sami).

Ako môžeme vidieť, v kvadrante III. grafu 1 sa s výnimkou Írska (a Talianska a Malty, ktoré ležia na rozhraní kvadrantov II. a III.) podľa predpokladov nachádzajú mladšie demokracie eurozóny. V nich sa za jasne najdôležitejší prvok identity Európy považuje euro, ktoré je už niekoľko rokov taktiež integrálnou súčasťou identít týchto krajín. Demokratickým hodnotám prikladajú obyvatelia týchto štátov oveľa nižšiu dôležitosť. V rámci celej EÚ je spolu s Poľskom úplne najnižšia relevancia demokratickým hodnotám pripisovaná v juhoeurópskych krajinách (Grécko, Španielsko, Portugalsko), v ktorých sa začalo budovanie demokracie až po páde miestnych diktátorských režimov (v polovici 70. rokov). Ďalšiu skupinu krajín v kvadrante III. predstavujú Slovensko a Slovinsko, malé postkomunistické krajiny a pomerne mladé členské štáty eurozóny (k roku 2010; Slovensko vstúpilo do tretej fázy EMU v r. 2009, Slovinsko v r. 2007), v ktorých sa komponentu *euro* prisudzuje vôbec najvyššia dôležitosť medzi krajinami EÚ. Klastrová analýza ukázala, že spomedzi všetkých „národných“ percepcií Európy sú si v rámci Únie vzájomne najbližšie práve tá slovinská a slovenská. Spája ich i relatívne vysoká dôležitosť pripisovaná európskej symbolike (pozri aj percepciu komponentu symbolika v NČK).

V treťom kvadrante sa rovnako nachádzajú všetky krajiny skupiny označovanej akronymom PIIGS (Portugalsko, Írsko, Taliansko, Grécko a Španielsko), resp. GIPSI, teda skupiny „príživníkov“ eurozóny. Zopakujme, že v týchto krajinách je Európa vnímaná predovšetkým v súvislosti s eurom, demokratické hodnoty sú považované za menej dôležitý komponent jej identity. V Taliansku, staršej demokracii, sa im však z celoeurópskeho pohľadu prisudzuje približne priemerná dôležitosť (obr. 2), čo zodpovedá jeho pozícii na rozhraní II. a III. kvadrantu. Ostatne, ako môžeme vyčítať z podobnej pozície Talianska a EÚ 27 v grafe 1, obyvatelia Talianska vnímajú Európu vo všeobecnosti veľmi „priemerne“. Zo sociálno-konstruktivistickej perspektívy je talianske ponímanie Európy najbližšie jej skutočnej súčasnej identite (pokiaľ obmedzíme svoj pohľad na imidž „zvnútra“; pozri Paasi 1986). Z pohľadu vzájomného vzťahu identity štátu a (percepzie) identity Európy je zase Taliansko

priemernou európskou krajinou.¹⁷ Fakt, že Taliani do Európy roku 2010 presne zapadajú, by mohol byť aj jedným z dôvodov ich vysokého európskeho povedomia. To je podľa EB 73.3 najvyššie v celej Únii (vysokú mieru európskeho povedomia u Talianov konštatujú aj Jiménez a kol. 2004, Kosić 2003, Triandafyllidou 2008 a ďalší). Najnižšia miera európskeho povedomia je podľa prieskumu v súlade s očakávaniami v Spojenom kráľovstve.

V kvadrante II. by sa s ohľadom na premietanie identít štátov do jednotlivých národných percepcií Európy mali nachádzať najmä staršie demokracie eurozóny. Tento predpoklad sa naplňa, v blízkosti II. kvadrantu sa nachádzajú aj Malta, Taliansko a západné Nemecko. Pokiaľ chápeme euro a demokratické hodnoty ako najdôležitejšie prvky definujúce Európu a uznávame vzťah medzi identitou štátu a príslušnou percepciou Európy, mali by byť v II. kvadrante prítomné krajiny, ktoré je možné označiť za „jadro“ Európy. Môžeme pozorovať (graf 1 i obr. 2), že okrem Fínska a Cypru je pripisovaná vysoká dôležitosť komponentom euro a demokratické hodnoty v štátoch zakladajúcej šestky EÚ (viď EÚ 6), predovšetkým v krajinách Beneluxu. EÚ 6, rodisko európskej integrácie, by sme za jadro Európy zrejme považovali aj intuitívne.

To, že „pravú“ jadrovú Európu charakterizuje najmä používanie spoločnej meny a vyspelá demokracia, súhlasí s chápaním jadrovej Európy (a je to predovšetkým jadrová Európa, kto vníma Európu uvedeným spôsobom) ako producenta európskej identity a zvyšnej (najmä postkomunistickej) „možno Európy“ ako jej recipienta (postupná difúzia eura a „vyspelej“ demokracie smerom z jadra; podobne Karolewski 2011, Kuus 2004, Nikischer 2015). Táto ponúkaná identita však nemusí byť všade aj prijatá (pozri prípad Spojeného kráľovstva) a až čas ukáže, ktorým smerom sa bude identita Európy vyvíjať do budúcnosti.

6 ZÁVER

Určité disparity v percepcii regiónu obyvateľmi jeho jednotlivých častí nie sú ničím výnimočným a spravidla narastajú spolu s rastúcou vnútornou heterogenitou daného regiónu. Miera priestorovej variability (percepcie) identity Európy je však výnimočne vysoká, čo popri značnej internej socioekonomickej heterogenite tejto priestorovej jednotky súvisí i s amorfnou povahou pred-integračnej Európy a nerovnomernou rýchlosťou európskej integrácie. Najvýraznejšie rozdiely v percepcii Európy môžeme badať na úrovni jednotlivých štátov, ktoré predstavujú teritoriálne jednotky na najvyššom stupni inštitucionalizácie. Týmto rozdielom sa doposiaľ

¹⁷ Taliansko je „priemerné“ i z hľadiska severo-južnej duality Európy (hospodársky silný sever krajiny / Mezzogiorno), z geografického pohľadu leží približne v strede Únie i na ose západ-východ. V prípade Nemecka, zaujímavého z hľadiska západo-východnej duality Európy, sa percepcia Európy od priemeru (EÚ 27) odlišuje predovšetkým vysokou dôležitosťou pripisovanou obyvateľmi demokratickým hodnotám.

venovala iba minimálna pozornosť, a to i napriek tomu, že európska identita predstavuje jeden z najdiskutovanejších konceptov sociálnych vied posledných dekád. Pritom štúdium medzinárodných disparít v percepcii identity Európy nie je o nič menej relevantnou oblasťou výskumu než štúdium medzinárodných nerovností v miere európskeho povedomia, ktoré sú predmetom výskumov pomerne často. Za vyššou popularitou výskumu medzinárodných disparít v miere európskeho povedomia možno hľadať väčšie množstvo dostupných relevantných štatistických dát, ktoré vyplýva najmä z jednoduchšej operacionalizácie konceptu teritoriálneho povedomia. Na empirický výskum percepcie Európy však nemožno rezignovať, nakoľko sú obe dimenzie európskej identity, európske povedomie a identita Európy, vzájomne prepojené – vzťah ľudí k Európe je rozhodujúci pre ďalší vývoj (proces inštitucionalizácie) tohto regiónu, od tvaru Európy zase závisí vzťah ľudí k nej. Ak sa zaoberáme len mierou povedomia, skúmame iba produkt a neberieme ohľad na zdroj. Zaujímame sa iba o následok, pričom ignorujeme príčinu. Tento vzťah samozrejme platí aj opačne.

V prezentovanej štúdií môžeme jasne vidieť, ako sa vnútorná heterogenita Európy premieta do výrazných medzinárodných disparít v jej percepcii. Dáta z Eurobarometru 73.3 zároveň poukazujú na existenciu vzájomného dialektického vzťahu medzi identitou Európy a identitami jednotlivých „európskych“ štátov. Tento vzťah doposiaľ nebol predmetom systematickejších analýz založených na dátach pochádzajúcich z rozsiahlych sociologických prieskumov. Skutočnosť, že obyvatelia väčšiny krajín EÚ prisudzujú Európe vlastnosti, ktorými disponujú aj ich vlastné štáty, okrem iného naznačuje, že samých seba považujú za Európanov (aj keď samotné európske povedomie nemusí byť vysoké) a svoje krajiny pokladajú za súčasť Európy (určitou výnimkou sa zdá byť Spojené kráľovstvo). Pre europozitivistov je to potešujúca správa. Na druhej strane to však znamená, že z pohľadu formovania európskeho povedomia výhodné znižovanie priestorových disparít v percepcii Európy predpokladá znižovanie vnútornej heterogenity Únie. Pokiaľ sa však budú identity jednotlivých európskych štátov a identita Európy naďalej vzájomne ovplyvňovať a bude medzi nimi dochádzať k obojstrannému prenosu ich prvkov, pričom intenzita tohto procesu bude závisieť predovšetkým od miery inštitucionalizácie Európy, resp. EÚ, je pravdepodobné, že bude postupne dochádzať k vzájomnému približovaniu identít európskych štátov a znižovaniu heterogenity Únie. Pri pokračovaní projektu európskej integrácie tak môžeme očakávať znižovanie disparít v percepcii Európy. Či sú si naozaj jednotlivé národné Európy čoraz podobnejšie, nám môžu ukázať už ďalšie kolá prieskumov Eurobarometer.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. ANTONSICH, M. (2008): EUropean attachment and meanings of EUrope. A qualitative study in the EU-15. In *Political Geography*, 2008, roč. 27, č. 6, s. 691-710.
2. ARMBRUSTER, H. – ROLLO, C. – MEINHOF, U. H. (2003): Imagining Europe: everyday narratives in European border communities. In *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2003, roč. 29, č. 5, s. 885-899.
3. ASH, T. G. (2001): Is Britain European? In *International Affairs*, 2001, roč. 77, č. 1, s. 1-13.
4. BIEBUYCK, W. – RUMFORD, C. (2012): Many Europes: Rethinking multiplicity. In *European Journal of Social Theory*, 2012, roč. 15, č. 1, s. 3-20.
5. BLANC-NOEL, N. (2013): Resolving the dilemma between equality and liberty: the Swedish political system. In *Eastern Journal of European Studies*, 2013, roč. 4, č. 1, s. 25-40.
6. BOURGEOIS, D. – BOURGEOIS, Y. (2005): Territory, institutions and national identity: the case of Acadians in Greater Moncton, Canada. In *Urban Studies*, 2005, roč. 42, č. 7, s. 1123-1138.
7. BÖRÖCZ, J. (2001): Introduction: Empire and coloniality in the Eastern Enlargement of the European Union. In BÖRÖCZ, J. – KOVÁCS, M. (eds.): *Empire's New Clothes: Unveiling EU Enlargement*. Telford: Central Europe Review, 2001. S. 4-50. ISBN 1-84287-009-2.
8. BRAUN, M. (2008): *Modernisation Unchallenged: The Czech Discourse on European Unity*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2008. 152 s. ISBN 978-80-86506-72-2.
9. BRAUNGART, R. G. – BRAUNGART, M. M. (1992): Perceptions of Europe from America. A Case Study of Syracuse University Students. In *International Journal of Sociology*, 1992, roč. 22, č. 1/2, s. 130-152.
10. BRUTER, M. (2004): On What Citizens Mean in Feeling 'European': Perceptions of News, Symbols and Borderless-ness. In *Journal of Ethnic & Migration Studies*, 2004, roč. 30, č. 1, s. 21-39.
11. BUCHER, S. - KUNÁKOVÁ, L. (2010): Identita ako kontext geografického výskumu: teoreticko-metodologický rámec. In *Geografická revue*, 2010, roč. 6, č. 1, s. 6-23.
12. CINNIRELLA, M. (1997): Towards a European identity? Interactions between the national and European social identities manifested by university students in Britain and Italy. In *British Journal of Social Psychology*, 1997, roč. 36, č. 1, s. 19-31.
13. COMPAGNON, A. (1990): Mapping the European mind. In *Critical Quarterly*, 1990, roč. 32, č. 2, s. 1-7.

14. DEL BIAGGIO, C. (2010): Theoretical reflection on the making of the Alpine region. The role of transnational networks of local actors on regional identity and institutionalization. In *Fennia*, 2010, roč. 188, č. 1, s. 137-148.
15. DOSTÁL, P. (2010): *Multi-Speed European Union: Differentiated Integration and Spatial Development*. Praha: ČGS, 2010. 128 s. ISBN 978-80-904521-6-9.
16. DOWNS, W. M. (2011): A project doomed to succeed? Informational asymmetries, euroscepticism, and threats to the locomotive of integration. In *Contemporary Politics*, 2011, roč. 17, č. 3, s. 279-297.
17. ERIKSEN, E. O. – FOSSUM, J. E. (2004): Europe in Search of Legitimacy: Strategies of Legitimation Assessed. In *International Political Science Review*, 2004, roč. 25, č. 4, s. 435-459.
18. EUROPEAN COMMISSION. (2012): Eurobarometer 73.3. [Online.] In *GESIS Data Catalogue*, 2012. [Citované 14.9.2014.] Dostupné na internete: <<http://info1.gesis.org/dbksearch19/SDesc2.asp?no=5233&tab=0&ll=10¬abs=&af=&n=&search=Eurobarometer&search2=&db=E>>.
19. FOUCHER, M. (2002): *Evropská republika. Historicko-geografický pohled*. Brno: Barrister & Principal, 2002. 135 s. ISBN 80-85947-79-X.
20. GABEL, M. J. (1998a): Public Support for European Integration: An Empirical Test of Five Theories. In *The Journal of Politics*, 1998, roč. 60, č. 2, s. 333-354.
21. GABEL, M. J. (1998b): *Interests and Integration: Market Liberalization, Public Opinion, and European Union*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1998. 192 s. ISBN 978-0-472-10856-5.
22. GESIS. (2012): Eurobarometer 73.3 – Variable Report. [Online.] In *GESIS Data Catalogue*, 2012. [Citované 20.9.2014.] Dostupné na internete: <<https://dbk.gesis.org/dbksearch/download.asp?db=E&id=48123>>.
23. GHERGHINA, S. (2010): It is Different from Inside: Perceptions of National and European Identity in the 2004 EU New Member States. In *Studia Europaea*, 2010, roč. 55, č. 4, s. 51-70.
24. GOSSMAN, L. (2010): The Idea of Europe. In *Common Knowledge*, 2010, roč. 16, č. 2, s. 198-222.
25. HABERMAS, J. (2006): *The Divided West*. Cambridge: Polity Press, 2006. 248 s. ISBN 978-0-7456-3518-7.
26. HADLER, M. – TSUTSUI, K. – CHIN, L. G. (2012): Conflicting and Reinforcing Identities in Expanding Europe: Individual- and Country-Level Factors Shaping National and European Identities, 1995–2003. In *Sociological Forum*, 2012, roč. 27, č. 2, s. 392-418.
27. HEŘMANOVÁ, E. – CHROMÝ, P. a kol. (2009): *Kulturní regiony a geografie kultury. Kulturní realie a kultura v regionech Česka*. Praha: ASPI a. s. – Wolters Kluwer, 2009. 348 s. ISBN 978-80-7357-339-3.

28. CHROMÝ, P. (2003): Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů. In JANČÁK, V. – CHROMÝ, P. – MARADA, M. (eds.): *Geografie na cestách poznání*. Praha: UK v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2003. S. 163-178. ISBN 80-86561-10-0.
29. JENKINS, R. (2008): The Ambiguity of Europe: 'Identity crisis' or 'situation normal'? In *European Societies*, 2008, roč. 10, č. 2, s. 153-176.
30. JIMÉNEZ, A. M. R. (2004a): Cultural, Instrumental, Civic and Symbolic Components of National and European Identities in Old and New European Union Member States. [Online.] In *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*, 2004, roč. 4, č. 9. [Citované 16.8.2014.] Dostupné na internete: <<http://aei.pitt.edu/8124/>>.
31. JIMÉNEZ, A. M. R. (2004b): Representations of Europe and the Nation: How do Spaniards see themselves as Nationals and Europeans? [Online.] In *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*, 2004, roč. 4, č. 13. [Citované 16.8.2014.] Dostupné na internete: <<http://aei.pitt.edu/8128/1/ruiz2final.pdf>>.
32. JIMÉNEZ, A. M. R. a kol. (2004): European and National Identities in EU's Old and New Member States: Ethnic, Civic, Instrumental and Symbolic Components. [Online.] In *European Integration online Papers*, 2004, roč. 8, č. 11. [Citované 14.8.2014.] Dostupné na internete: <<http://www.eiop.or.at/eiop/texte/2004-011a.htm>>.
33. JUREK, P. (2010): Velká Británie a Evropa. In CABADA, L. – JUREK, P. a kol.: *Mentální mapy, teritorialita a identita v evropském prostředí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. S. 33-54. ISBN 978-80-7380-300-1.
34. JUST, S. N. (2009): No place like home? The role of the media in the framing of Europe. In *Journal of Language and Politics*, 2009, roč. 8, č. 2, s. 244-268.
35. KAELBERER, M. (2004): The euro and European identity: symbols, power and the politics of European monetary union. In *Review of International Studies*, 2004, roč. 30, č. 2, s. 161-178.
36. KAROLEWSKI, I. P. (2011): European Identity Making and Identity Transfer. In *Europe-Asia Studies*, 2011, roč. 63, č. 6, s. 935-955.
37. KOSIĆ, A. (2003): Representations of the nation and Europe in Italy: Results from a public opinion survey. Report (D5) prepared for the EURONAT project. [Online.] In *European University Institute*, 2003. [Citované 3.9.2014.] Dostupné na internete: <<http://www.iue.it/RSCAS/Research/EURONAT/200309Rep.IT.EURONAT.pdf>>.
38. KRČÁLOVÁ, Z. (2010): Skandinávie. In CABADA, L. – JUREK, P. a kol.: *Mentální mapy, teritorialita a identita v evropském prostředí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. S. 101-129. ISBN 978-80-7380-300-1.
39. KRITZINGER, S. (2005): European Identity Building from the Perspective of Efficiency. In *Comparative European Politics*, 2005, roč. 3, č. 1, s. 50-75.

40. KUUS, M. (2004): Europe's eastern expansion and the reinscription of otherness in East-Central Europe. In *Progress in Human Geography*, 2004, roč. 28, č. 4, s. 472-489.
41. KUUS, M. (2005): Multiple Europes: Boundaries and Margins in European Union Enlargement. In *Geopolitics*, 2005, roč. 10, č. 3, s. 567-591.
42. LENGYEL, G. (2011): Supranational Attachment of European Elites and Citizens. In *Europe-Asia Studies*, 2011, roč. 63, č. 6, s. 1033-1054.
43. MANSFELDOVÁ, Z. – ŠPICAROVÁ STAŠKOVÁ, B. (2009): Identity Formation of Elites in Old and New Member States (with a Special Focus on the Czech Elite). In *Europe-Asia Studies*, 2009, roč. 61, č. 6, s. 1021-1040.
44. MOISIO, S. a kol. (2013): Mapping the political geographies of Europeanization: National discourses, external perceptions and the question of popular culture. In *Progress in Human Geography*, 2013, roč. 37, č. 6, s. 737-761.
45. NIKISCHER, R. (2013): Teritoriálna identita obyvateľov Česka a Slovenska. In *Geografie*, 2013, roč. 118, č. 3, s. 243-264.
46. NIKISCHER, R. (2014): Regionálne povedomie a identita regiónu ako premenné v rámci procesu inštitucionalizácie regiónu. In *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae, Universitas Catholica Ružomberok*, 2014, roč. 13, č. 3, s. 83-91.
47. NIKISCHER, R. (2015): *Co je to EUropa a jaký je náš vztah k ní? Prostorová variabilita evropské identity z pohledu členských států Evropské unie*. In VLACHOVÁ, K. (ed.): *Národní identity a identifikace. Česká republika – Visegrádská čtyřka*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2015. V tlači.
48. OECD (2014): OECD.Stat Extracts. Social Expenditure - Aggregated data. [Online.] In *OECD.Stat Extracts*, 2014. [Citované 2.10.2014.] Dostupné na internete: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOCX_AGG>.
49. ÖRKÉNY, A. (2011): European identity and national attachment: harmony or dissonance. In *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 2011, roč. 2, č. 1, s. 33-61.
50. PAASI, A. (1986): The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. In *Fennia*, 1986, roč. 164, č. 1, s. 105-146.
51. PAASI, A. (2001): Europe as a social process and discourse: considerations of place, boundaries and identity. In *European Urban and Regional Studies*, 2001, roč. 8, č. 1, s. 7-28.
52. PAASI, A. (2002): Bounded spaces in the mobile world: deconstructing regional identity. In *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 2002, roč. 93, č. 2, s. 137-148.
53. PAASI, A. (2003): Region and place: regional identity in question. In *Progress in Human Geography*, 2003, roč. 27, č. 4, s. 475-485.

54. PAASI, A. (2009): The resurgence of the region and regional identity: theoretical perspectives and empirical observations on regional dynamics in Europe. In *Review of International Studies*, 2009, roč. 35, č. S1, s. 121-146.
55. PÄUN, N. – CICEO, G. (2010): The Limits of Europeanness. Can Europeanness Stand Alone as the Only Guiding Criterion for Deciding Turkey's EU Membership? In *Eurolimes*, 2010, č. 9, s. 92-106.
56. PICHLER, F. (2008a): Social-Structural Differences in Identification with Europe. In *Perspectives on European Politics and Society*, 2008, roč. 9, č. 4, s. 381-396.
57. PICHLER, F. (2008b): European Identities from Below: Meanings of Identification with Europe. In *Perspectives on European Politics and Society*, 2008, roč. 9, č. 4, s. 411-430.
58. PICHLER, F. (2009): Cosmopolitan Europe: Views and Identity. In *European Societies*, 2009, roč. 11, č. 1, s. 3-24.
59. PLECITÁ, K. (2012): *Národní identita a vztah k Evropské unii: Česká republika v západ- a střeoevropském srovnání*. Studie národohospodářského ústavu Josefa Hlávky 2012/1. Praha: ČVUT, 2012. 72 s. ISBN 978-80-86729-71-8.
60. SEMIAN, M. (2012): Searching for the Territorial Shape of a Region in Regional Consciousness: The Český Ráj (Bohemian Paradise), Czech Republic. In *Moravian Geographical Reports*, 2012, roč. 20, č. 2, s. 25-35.
61. ŠERÝ, M. (2014): *Regionální identita obyvatelstva a kontinuita socio-historického vývoje*. Disertační práce. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 2014. 151 s.
62. TRIANDAFYLLIDOU, A. (2008): Popular perceptions of Europe and the Nation: the case of Italy. In *Nations and Nationalism*, 2008, roč. 14, č. 2, s. 261-282.
63. VERHAEGEN, S. – HOOGHE, M. – QUINTELIER, E. (2014): European Identity and Support for European Integration: A Matter of Perceived Economic Benefits? In *Kyklos*, 2014, roč. 67, č. 2, s. 295-314.
64. WANG, Y. (2009): On the Significance of Culture Construction of European Identity. In *Review of European Studies*, 2009, roč. 1, č. 2, s. 152-155.
65. WÆVER, O. (2005): European Integration and Security: Analysing French and German Discourses on State, Nation and Europe. In HOWARTH, D. R. – TORFING, J. (eds.): *Discourse Theory in European Politics: Identity, Policy and Governance*. Basingstoke: St. Martin's Press, 2005. S. 33-67. ISBN 0-333-96843-3.

DIALÓG AKO PODMIENKA PAR EXCELLENCE? DIALOGUE AS A CONDITION PAR EXCELLENCE?

*Suzan Kodrazi*¹

Tento článok skúma jeden vybraný aspekt tzv. Copenhagen plus kondicionality EÚ, a to konkrétne požiadavku EÚ na normalizáciu vzťahov medzi Srbskom a Kosovom. Tento článok kriticky analyzuje tvrdenia, že dialóg sprostredkovaný zo strany EÚ je efektívnym nástrojom kondicionality EÚ v rámci aplikácie podmienky dobrých susedských vzťahov a že umožňuje EÚ z pozície externe pôsobiaceho aktéra vyvolať zmenu v prístupovom štáte. Analýza dialógu je zasadená do teoretického rámca skúmania europeizácie v kandidátskych štátoch podľa Schimmelfenniga a Sedelmeiera. V tejto práci sú verifikované dve kľúčové hypotézy ich modelu externých podnetov. Jasnosť definície podmienky a súčasné stanovenie odmeny za jej splnenie hralo významnú úlohu v procese normalizácie vzťahov Srbska a Kosova ako aj v ich nedávnom prograse k EÚ.

Kľúčové slová: europeizácia, kondicionalita, Kosovo, Srbsko, EÚ, dialóg.

The aim of this article is to examine one specific aspect of the Copenhagen Plus conditionality applied by the EU, namely the obligation of normalization of relations between Serbia and Kosovo. This paper analyses the claim that the dialogue facilitated by the EU is not only an effective tool of the EU conditionality applied within the framework of good neighborly relations but it also enables the EU as an external actor to promote a domestic change in a candidate country. The analysis of the dialogue is based on the theoretical framework of pre-accession Europeanization as defined by Schimmelfennig and Sedelmeier. Two key hypotheses of their external incentives model are verified in this paper. The concreteness and clarity of condition as well as size and speed of rewards in case of compliance have played a significant role in the process of normalization of relations between Serbia and Kosovo as well as in their recent progress towards the EU.

¹ Ing. Suzan Kodrazi, Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka, Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, Česká republika, e-mail: suzan.kodrazi@gmail.com.

Suzan Kodrazi je študentkou 4. ročníka doktorandského štúdia na VŠE v Praze, v rámci ktorého sa zameriava na politické a kultúrne otázky spojené s Balkánom. Medzi užšie oblasti jej skúmania patrí problematika vzťahov Kosova a Srbska, intervencia NATO z roku 1999 a rozširovanie EÚ smerom na Západný Balkán.

1 ÚVOD

19. 4. 2013 sa zdalo, že politika kondicionality EÚ zaznamenala na Západnom Balkáne svoj historický úspech. Po takmer dvoch rokoch politický dialóg sprostredkovaný EÚ medzi Srbskom a Kosovom (ďalej „dialóg“) vyústil do prvej dohody o normalizácii vzájomných vzťahov, ktorú v Bruseli podpísali vtedajší premiéri oboch krajín. Mnohí to považovali za dôkaz, že kondicionalita ani po dvoch desaťročiach v centre zahraničnej politiky EÚ nevyčerpala svoj potenciál fungovať ako kľúčový inštrument v rámci politiky rozširovania EÚ (Pipan 2004, s. 2; Grabbe 2006, Schimmelfennig 2008).

Tento článok skúma jeden vybraný aspekt tzv. Copenhagen plus kondicionality EÚ vytvorenej v kontexte procesu integrácie štátov Západného Balkánu do EÚ, a to konkrétne požiadavku EÚ na dobré susedské vzťahy medzi štátmi v tomto regióne, aplikovanú na Srbsko a Kosovo. V kontexte neukončenej otázky statusu Kosova je možné z matice rôznych kombinácií susedských vzťahov na Západnom Balkáne považovať susedské vzťahy týchto dvoch štátov za jedny z najkomplikovanejších.

A práve nezhoda nad finálnym statusom Kosova, teda hranicami oboch susedov, zásadným spôsobom ovplyvňuje mieru ich (ne)schopnosti splniť podmienku dobrých susedských vzťahov, čím komplikuje cestu ich integrácie do EÚ.

Cieľom tohto článku je kriticky analyzovať tvrdenia, že dialóg je efektívnym nástrojom kondicionality EÚ v rámci aplikácie podmienky dobrých susedských vzťahov a že umožňuje EÚ z pozície externe pôsobiaceho aktéra vyvolať zmenu v kandidátskom štáte, ako aj jeho následný progres v integračnom procese.

V tejto súvislosti však bude nutné položiť si otázku, za akých podmienok podmienky EÚ fungujú?

Vzhľadom na aktuálnosť procesu normalizácie vzťahov Srbska a Kosova prostredníctvom dialógu táto problematika zatiaľ nebola teoreticky ukotvená. Väčšina dostupnej literatúry venovanej dialógu je zameraná na analýzu stavu implementácie dosiahnutých dohôd zo strany Srbska a Kosova, teda analyzuje mieru, do ktorej Srbsko a Kosovo prijímajú dohodnuté pravidlá a aplikujú ich v praxi (Development Group 2012, Group for Legal and Political Studies 2013, Belgrade Centre for Security Policy and Kosovar Center for Security Studies 2014, Pristina Council of Foreign Relations 2014, Bureau for Social Research 2015).

Ambíciou tohto článku je preto prispieť k posunu z vnútroštátnej roviny analýzy výstupov dialógu k testovaniu opačnej strany procesu a identifikácii vstupných predpokladov, ktoré hrajú úlohu v procese prijímania podmienok stanovených EÚ

a stoja za celkovou úspešnosťou procesu normalizácie vzťahov Srbska a Kosova a ich progresu na ceste k EÚ. Ak takéto faktory existujú, ich konzistentným využívaním by EÚ mohla zvýšiť efektivitu aplikácie svojej kondicionality, a tým aj svojho vplyvu na dynamiku dialógu.

Vzhľadom na to, že prístup Schimmelfenniga a Sedelmeiera (2005) ku kondicionalite EÚ poskytoval v prípade štátov strednej a východnej Európy vhodný teoretický rámec na skúmanie predvstupovej europeizácie² v kandidátskych štátoch EÚ, v tejto práci sa pokúsim o jeho aplikáciu i na proces dialógu medzi Srbskom a Kosovom.

Pomocou analytického aparátu modelu externých podnetov Schimmelfenniga a Sedelmeiera budem analyzovať, akú úlohu v procese prijímania stanovených podmienok hrajú dva vybrané predpoklady tohto modelu, konkrétne (1) jasnosť definície stanovených podmienok a (2) veľkosť a rýchlosť odmeny plynúca z ich prijatia.

Aplikáciou týchto dvoch pôvodných predpokladov modelu externých podnetov na kontext procesu normalizácie vzťahov Srbska a Kosova budem paralelne hodnotiť nasledovné hypotézy (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005, s.11):

1. *„Jasná a špecifická definícia podmienky naviazaná na odmenu za jej splnenie prispieva k normalizácii vzťahov Srbska a Kosova.“*
2. *„Veľkosť a rýchlosť poskytnutia sľúbenej odmeny prispieva k normalizácii vzťahov Srbska a Kosova.“*

² Aj napriek tomu, že termín europeizácia je od čias „big bang“ rozšírenia EÚ trvalou súčasťou väčšiny diskusií o európskej integrácii a rozširovaní EU, termínu dodnes chýba jednotná definícia. S veľkou mierou zjednodušenia je možné jej definíciu hľadať kdekoľvek na osi medzi „návratom do Európy“ a procesom „rozširovania EÚ / Európskou susedskou politikou“.

V rámci tejto práce budem vychádzať z definície europeizácie podľa Schimmelfenniga a Sedelmeiera (2005), ktorí ju definujú ako vplyv EÚ ako externého aktéra na vyvolanie internej zmeny v treťom štáte.

K europeizácii existuje množstvo prístupov, pričom k najznámejším patrí interpretácia Olsena, Radaelliho či Grabbe.

Johan P. Olsen (2002) rozlišuje päť možných významov europeizácie. (1) Teritoriálnu expanziu európskych hraníc (hraníc EÚ), (2) proces inštitucionalizácie na európskej úrovni, (3) export európskych inštitúcií (pravidiel, noriem, atď.), (4) upevňovanie projektu európskej integrácie a (5) vplyv inštitúcií EÚ na domácu politiku.

Claudio M. Radaelli (2003) definuje europeizáciu ako proces „(a) konštrukcie (b) šírenia a (c) inštitucionalizácie formálnych a neformálnych podmienok, procedúr, paradigiem, štýlov, spôsobov „robenia vecí“ a zdieľaných noriem, ktoré sú najskôr definované a konsolidované v systéme riadenia EÚ a potom inkorporované do logiky domáceho diskurzu, jeho identít a politických štruktúr“.

Heather Grabbe (2006) aplikovala systematickú analýzu vplyvu EÚ na kandidátske štáty strednej a východnej Európy.

Táto práca je rozdelená do troch častí, jej prvú časť tvorí stručné zhrnutie hlavných aspektov vývoja politickej kondicionality EÚ a zasadenie jej významu do kontextu Západného Balkánu a problematiky dialógu.

Druhá pasáž práce je venovaná detailnejšiemu rozboru prístupu Schimmelfenniga a Sedelmeiera k europeizácii. Prepojením analytického rámca ich modelu externých podnetov s prvkami diškurznej analýzy bude formulovaný model, pomocou ktorého budem analyzovať dáta hypotézy (ďalej „model“).

Podstatou modelu bude analýza verejne dostupných, oficiálnych dokumentov inštitúcií EÚ, pričom v analyzovaných textoch budem skúmať využitie a definície podmienky dobrých susedských vzťahov.

Pri testovaní prvej hypotézy budem rozlišovať medzi všeobecnou a konkrétnou definíciou podmienky dobrých susedských vzťahov. Základom testovania druhej hypotézy bude identifikácia takých definícií podmienky dobrých susedských vzťahov, u ktorých bude daná požiadavka naviazaná na konkrétnu odmenu v prípade jej splnenia. Za každý jednotlivý výskyt relevantnej definície v dostupných dokumentoch bude udelený 1 bod. V závere tejto časti budú spracované výstupy tohto modelu.

Tieto výstupy budú následne tvoriť podklad pre verifikáciu hore uvedených hypotéz, čo bude predmetom tretej časti práce. V tejto kapitole budem analyzovať kľúčové udalosti srbsko-kosovských vzťahov na pozadí procesu ich integrácie do EÚ. V rámci tejto analýzy budem skúmať, do akej miery výstupy modelu korešpondujú so skutočným vývojom.

Ak majú byť hypotézy verifikované, a tým súčasne potvrdený vplyv faktorov ako jasnosť definície podmienky a odmena v prípade jej splnenia na prijímanie podmienok stanovených EÚ, bude nutné, aby získané výstupy modelu a okolnosti vzniku a vývoja dialógu medzi Srbskom a Kosovom boli nielen kompatibilné, ale aby medzi nimi existovala istá miera kauzality. Inak povedané, na verifikáciu hypotéz nestačí, aby sa model a realita navzájom nevylučovali, ale je nutné identifikovať príčinnú súvislosť medzi jasnosťou definície podmienky, odmenou za jej splnenie a reálnym stavom progresu Srbska/Kosova v integračnom procese.

V rámci verifikácie hypotéz budem postupovať v súlade s analytickým rámcom modelu externých podnetov. To znamená, že počiatočným bodom analýzy bude určenie statusu quo využívania podmienky dobrých susedských vzťahov zo strany EÚ v Srbsku a Kosove. Ďalej identifikujem bod zvratu v prístupe EÚ k podmienke dobrých susedských vzťahov, ako aj kľúčové okolnosti vedúce k jeho vzniku a otestujem, či korešponduje s výsledkom modelu („prvý test“).

Vzhľadom na to, že Srbsko od roku 2012 dosiahlo tri dôležité míľniky procesu rozširovania EÚ – status kandidátskej krajiny, otvorenie prístupových rokovaní a stanovenie negociačného rámca, bude verifikácia stanovených hypotéz závisieť od toho, či sa vplyv faktorov jasnosť definície podmienky a veľkosť odmeny odrazil na posune Srbska na ceste k EÚ („druhý test“).

V prípade, že test preukáže, že konkrétne formulovaná podmienka naviazaná na jasne stanovenú odmenu za jej splnenie predstavuje kombináciu, ktorá disponuje potenciálom vyvolať zmenu v kandidátskom štáte, bude to znamenať, že koncept kondicionality aplikovanej na Srbsko a Kosovo môže byť využiteľný ako ucelený mechanizmus presadzovania zmien Európskou úniou v internom fungovaní tretích štátov v budúcnosti.

Ale ak kategórie ako jasnosť definície podmienky a ani veľkosť odmeny za jej splnenie nebudú schopné vyvolať pozitívnu reakciu a zmenu vo vzťahoch Kosova a Srbska a posun v ich integrácii, je možné, že dialóg bude predstavovať limit využívania politickej kondicionality EÚ v podmienkach štátov s neukončenou štátnosťou.

2 KONDICIONALITA EÚ V PODMIENKACH ZÁPADNÉHO BALKÁNU

Malým historickým exkurzom do jednotlivých kôl rozširovania EÚ je možné dôjsť k záveru, že aj keď sa rozširovanie považuje za najsilnejší nástroj zahraničnej politiky EÚ (Smith, 1998, Zielonka 2006, Schimmelfennig 2008), každé ďalšie kolo rozširovania je náročnejšie, trvá dlhšie, charakter prístupových štátov je iný a podmienky ich integrácie sú prísnejšie. Každé rozšírenie preto prinieslo so sebou modifikáciu stratégie politickej kondicionality, ktorú EÚ aplikuje na prístupové štáty v rámci prístupových rokovaní (Smith 1998a, Grabbe 2002, Anastasakis 2008, s. 367, Schimmelfennig 2008, s. 918).

EÚ začala systematickejšie aplikovať stratégiu kondicionality na kandidátske štáty v nadväznosti na Copenhagen kritériá z roku 1993, ktoré ju zasadili do širšieho rámca politických, ekonomických a technických požiadaviek. Jej význam začal rásť v priebehu príprav na historicky najvýraznejšie rozšírenie EÚ, ku ktorému došlo v roku 2004 (Grabbe 2006, Grabbe 2002). Potom, čo sa za menej ako desať rokov podarilo pomocou demokratickej konsolidácie a trhovo-hospodárskych reforiem transformovať postkomunistické štáty strednej a východnej Európy a priblížiť ich normám a praktikám EÚ (Anastasakis 2008, s. 365), stratégia kondicionality dostala nový rozmer, posunula sa do centra zahraničnej politiky EÚ (Anastasakis 2008, s. 367), a stala sa zásadným inštrumentom politiky rozširovania EÚ (Schimmelfennig 2008, Aybet a Bieber 2011, s. 1919, Pipan 2004, s. 2). Po rozšírení EÚ z roku 2004 začali zástancovia hlavného prúdu konceptu europeizácie prisudzovať stratégii politickej kondicionality dominantnú úlohu v procese transformácie, ktorou prešli prístupujúce štáty (Elbasani 2013). Kondicionalita ako nástroj europeizácie mala byť príkladom demonštrujúcim transformatívnu silu EÚ (Avery a Batt 2007, s. 1), modelom realizácie zmien v prístupujúcom štáte, od ktorého sa očakávalo, že bude fungovať rovnakým spôsobom aj na Západnom Balkáne.

Lenže rozdiel medzi strednou a východnou Európou a krajinami Západného Balkánu nie sú len oneskorené ekonomické reformy, ale aj štyri vojny, jedna

humanitárna intervencia a dva medzinárodné kvázi protektoráty. A tak sú v dôsledku nedávnych konfliktov kandidáti na budúcich členov EÚ v lepšom prípade štáty slabé, u ktorých je často spochybňované fungovanie štátu, jeho inštitúcií a ich kapacít. V tom horšom prípade, ako napríklad u Kosova, ide o štáty neukončené, u ktorých je spochybňovaná dokonca aj ich samotná štátnosť. V praxi to znamená, že ak EÚ chcela úspešne preniesť model europeizácie, ktorý fungoval v kontexte transformácie postkomunistických štátov i na europeizáciu krajín Západného Balkánu, bolo nutné túto skutočnosť zohľadniť aj vo formulácii svojich požiadaviek na tieto štáty.

Nový koncept kondicionality EÚ obsahoval okrem pôvodne stanovených Copenhagen kritérií aj špeciálne kritériá aplikované výlučne v rámci integračného procesu štátov Západného Balkánu. Hlavným cieľom týchto požiadaviek EÚ je adresovať kľúčové problémy, pred ktorými stoja štáty Západného Balkánu v rámci procesu rekonštrukcie povojnovej spoločnosti a budovania štátu. Hlavným pilierom nových kritérií je stabilizačný a asociačný proces, regionálna spolupráca, dobré susedské vzťahy, plná spolupráca s Medzinárodným tribunálom pre bývalú Juhosláviu, dodržiavanie mierových zmlúv a implementácia stabilizačných a asociačných dohôd (Europa 2008).

Ťažiskom tohto článku je analýza jedného vybraného aspektu Copenhagen plus kondicionality EÚ, a to konkrétne požiadavky EÚ na dobré susedské vzťahy medzi štátmi na Západnom Balkáne, aplikovaná na Srbsko a Kosovo. V čase, keď podmienka regionálnej spolupráce a dobrých susedských vzťahov vznikala, bolo jej hlavným cieľom vyrovnať sa s minulosťou. Stabilizáciou regiónu, povojnovou rekonštrukciou a svojim dôrazom na regionálnu a bilaterálnu spoluprácu, sa EÚ snažila zamedziť možnosti vzniku ďalšieho ozbrojeného konfliktu na Západnom Balkáne.

V kontexte neukončenej otázky statusu Kosova je možné z matice rôznych kombinácií susedských vzťahov na Západnom Balkáne považovať vzťahy týchto dvoch štátov za jedny z najzložitejších. Nielenže nezhoda nad statusom Kosova komplikuje ich bilaterálne vzťahy, ale zároveň je hlavnou brzdou v procese európskej integrácie Srbska aj Kosova.

Potom, čo 19. 4. 2013 politický dialóg medzi Srbskom a Kosovom sprostredkovaný EÚ vyústil do prvej dohody o normalizácii vzájomných vzťahov, ktorú v Bruseli podpísali vtedajší premiéri oboch krajín, na prvý pohľad sa zdalo, že na svete je učebnicový príklad úspešnej europeizácie. Mnohí považovali tento dialóg za dôkaz, že EÚ naďalej určuje pravidlá hry na Balkáne a jej kondicionalita ani po dvoch desaťročiach v centre zahraničnej politiky EÚ nevyčerpala svoj potenciál fungovať ako kľúčový inštrument v rámci politiky rozširovania EÚ.

Za akých podmienok však podmienky EÚ fungujú?

3 TEORETICKÝ RÁMEC, MODEL A DÁTA

V tejto časti bude bližšie vymedzený prístup Schimmelfenniga a Sedelmeiera (2005) k europeizácii a na základe predpokladov ich modelu externých podnetov budú formulované dve hypotézy. Prepojením analytického rámca modelu externých podnetov s prvkami diškurznej analýzy vytvorím model, pomocou ktorého budem testovať ich platnosť. V závere tejto časti budú prezentované výstupy modelu.

3.1 Teoretický rámec

Frank Schimmelfennig a Ulrich Sedelmeier v roku 2005 predstavili teoretický rámec skúmania europeizácie a kondicionality EÚ ako jej nástroja v súvislosti s hodnotením vplyvu EÚ na štáty strednej a východnej Európy v predvstupovom období.

Europeizáciu definovali stručne ako proces, v ktorom kandidátske štáty prijímajú podmienky stanovené EÚ (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005, s. 7). Z toho vyplýva, že EÚ formuláciou jednotlivých podmienok určuje, k akému typu zmien v kandidátskom štáte musí dôjsť z hľadiska jeho ďalšieho progresu v integračnom procese. Zároveň EÚ môže efektívnou aplikáciou kondicionality participovať, či dokonca vyvolať realizáciu týchto zmien, a tým ovplyvniť dianie v kandidátskom štáte.

V situácii, keď sa normalizácia vzťahov Srbska a Kosova stala jedným z hlavných aspektov kondicionality EÚ aplikovanej na tieto štáty a progres v tejto otázke má priamy vplyv na ich postup v európskej integrácii, prístup Schimmelfenniga a Sedelmeiera umožňuje testovať, akým spôsobom môže EÚ ovplyvniť prijímanie stanovených podmienok.

A práve v postoji kandidátskeho štátu k prijatiu daných pravidiel/podmienok EÚ je racionálny element modelu externých podnetov najvýraznejší. Splnenie požiadaviek spravidla nastáva za predpokladu, že úžitok plynúci z následných odmien od EÚ prevyšuje náklady kandidátskeho štátu na ich prijatie. Podľa modelu externých podnetov táto tzv. cost-benefit analýza závisí od štyroch hlavných faktorov – tzv. „nezavislých premenných“ modelu (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005, s. 12). Tieto faktory majú zásadný vplyv na to, či prístupový štát v konečnom dôsledku pravidlá / podmienky stanovené EÚ prijme, a teda na to, či v prístupovom štáte dôjde k europeizácii (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005, s. 16). Konkrétne ide o (1) jasné určenie podmienok, (2) veľkosť a rýchlosť odmeny plynúcej z ich prijatia, (3) kredibilitu sľubov a hrozieb, (4) výšku domácich nákladov na prijatie podmienky a „veto hráčov“.

Podľa modelu externých podnetov je prijatie podmienky kandidátskym štátom funkciou miery jasnosti formulácie danej podmienky a stanovenia odmeny za jej splnenie (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005, s.13). Schimmelfennig a Sedelmeier dokonca považujú nedostatok konkrétnosti v podmienke za jeden z hlavných faktorov, ktoré proces rozširovania brzdia (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005, s.12). Konkrétne

a špecifická definícia podmienky previazaná s odmenou vo forme dosiahnutia relevantného míľníka na ceste k EÚ prispieva k prijatiu danej podmienky kandidátskym štátom. Jasne formulovaná podmienka a odmena sa z toho dôvodu stávajú efektívnym nástrojom kondicionality EÚ a môžu ovplyvniť, do akej miery bude z pozície externe pôsobiaceho aktéra schopná vyvolať vnútropolitickú zmenu v kandidátskom štáte.

Počiatočným bodom analýzy týchto hypotéz je podľa modelu externých podnetov status quo v kandidátskom štáte (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005, s. 11). Toto tzv. domáce ekvilibrium reflektuje súčasnú distribúciu preferencií a vyjednávejacej sily jednotlivých aktérov v kandidátskom štáte, ako aj pomer vyjednávejacej sily medzi konkrétnymi medzinárodnými a domácimi hráčmi (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005, s. 11).

Kondicionalita EÚ domácu rovnováhu vychýľuje tým (tzv. bod zvratu), že prináša dodatočné stimuly a odmeny vo forme možnosti dosiahnutia relevantného míľníka v rámci procesu integrácie za predpokladu, že kandidátsky štát splní stanovené podmienky (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005, s. 10).

Akými atribútmi majú podmienky EÚ disponovať, aby na ne kandidátsky štát reagoval, začal ich splňať, a tým sa posúval k členstvu v EÚ?

3.2 Model

Model, ktorý bude predstavovať podklad pre testovanie oboch hypotéz, vznikol ako syntéza nasledovných predpokladov a obmedzení:

1. Základom modelu bude skúmanie definícií podmienky dobrých susedských vzťahov zo strany EÚ na základe analýzy verejne dostupných, oficiálnych dokumentov inštitúcií EÚ za obdobie 2005-2014.
2. Stanovené hypotézy modelu externých podnetov budú testované na príklade Srbska.
3. V rámci analýzy hypotéz budú využívané prvky diškurznej analýzy, ktorá umožňuje kvantifikovať výskyt, a tým testovať pôsobenie oboch sledovaných nezávislých premenných modelu externých podnetov (jasnosť podmienky a odmena) ako aj zmeny statusu quo v aplikácii podmienky dobrých susedských vzťahov zo strany EÚ.
4. Vzhľadom na to, že definícia podmienok, posúdenie ich splnenia ako aj stanovenie príslušných odmien je v gescii jednotlivých inštitúcií EÚ, hlavné dáta analýzy budú predstavovať kľúčové dokumenty Európskej komisie (každoročne vydávaný Progress Report, respektíve iná významná správa alebo stanovisko), Rady EÚ (prijaté závery) a Európskej rady (prijaté závery).
5. Prvá hypotéza zdôrazňuje vplyv jasnosti definície podmienky na prijatie tejto podmienky zo strany prístupového štátu. V rámci testovania tejto

hypotézy budem rozlišovať medzi všeobecnou a konkrétnou definíciou podmienky dobrých susedských vzťahov. Ako všeobecná bola označená podmienka dobrých susedských vzťahov v prípade, že bola definovaná ako „významná súčasť procesu približovania sa Srbska / Kosova k EÚ“. Podmienka dobrých susedských vzťahov bola identifikovaná ako konkrétna v prípade, že obsahovala špecifické odvolanie na „proces dialógu, normalizáciu vzťahov či výzvu k splneniu konkrétnej podmienky“. Ak bude pomocou diškurznej analýzy identifikovaný súvis medzi jasnosťou definície podmienky a následným progresom Srbska vo vzťahu k EÚ, bude táto hypotéza verifikovaná.

6. Základom druhej hypotézy je nadviazanie splnenia podmienky na konkrétnu odmenu. Odmena bola identifikovaná ako nejasne určená, v prípade, že splnenie danej podmienky viazala na nešpecifikovaný „progres na európskej ceste / progres na ceste k EÚ“. Na druhej strane, odmena sa identifikovala ako konkrétna vtedy, ak sa odvolávala na dosiahnutie míľnika v integračnom procese, ako napr. „udelenie statusu kandidátskej krajiny, otvorenie prístupových rokovaní či stanovenie negociačného rámca“. V prípade, že bude pomocou diškurznej analýzy identifikovaný súvis medzi jasným stanovením prisľúbenej odmeny a následným progresom Srbska vo vzťahu k EÚ, bude táto hypotéza verifikovaná.
7. Za každý jednotlivý výskyt relevantnej definície v dostupných dokumentoch bol udelený 1 bod.

3.3 Výstupy modelu

Spojením vyššie vymenovaných predpokladov vznikol výstup prezentovaný v tabuľke 1.

Tab. 1 - Výstupy modelu

Rok	Definícia podmienky „dobré susedské vzťahy“		Stanovenie odmeny za „dobré susedské vzťahy“		Výsledok ako súčet výskytu kombinácií		
	všeobecná	jasná / väzba na dialóg	vágne	konkrétne	všeobecná + vágna	jasná + konkrétna	spolu
2005	1	0	0	0	1	0	1
2006	1	0	0	0	1	0	1
2007	1	0	0	0	1	0	1
2008	2	0	0	0	2	0	1
2009	1	0	0	0	1	0	1
2010	4	2	3	0	7	2	9
2011	3	8	2	5	5	13	18
2012	4	7	1	3	5	10	15
2013	3	4	2	5	5	9	14
2014	3	4	2	0	5	4	9

Prameň: Council of the European Union (2009-2014), European Commission (2005-2014), European Council (2008-2013). Vlastné spracovanie autorky.

Výsledky diskurzívnej analýzy:

1. V období 2005-2009 bola podmienka dobrých susedských vzťahov („podmienka DSV“) definovaná iba všeobecne bez bližšej špecifikácie. Jej dodržiavanie nebolo priamo spojené s nijakou formou konkrétne a ani vágne vymedzenej odmeny za jej splnenie, respektíve s nijakým bližšie určeným posunom na ceste k najbližšiemu míľniku v rámci procesu rozširovania EÚ.
2. Rok 2010 je bodom zvratu v použití podmienky dobrých susedských vzťahov. Oproti predchádzajúcemu obdobiu došlo v tomto roku k významnému nárastu v počte všeobecných výziev k dobrým susedským vzťahom. Zároveň bola podmienka DSV definovaná po prvýkrát konkrétne, a to v súvislosti s výzvou k participácii na dialógu. Splnenie tejto konkrétnej definície podmienky DSV bolo zároveň po prvýkrát previazané s možnosťou získať odmenu. Táto odmena však v roku 2010 bola definovaná len vágne, vo forme progresu na európskej ceste Srbska / ceste Srbska k EÚ. V roku 2010 ešte odmena nebola vymedzená v konkrétnej forme.
3. V roku 2011 došlo k najväčšiemu nárastu v používaní konkrétnej definície DSV a zároveň k najväčšiemu nárastu v prepojení tejto jasne definovanej

podmienky s jasne stanovenou odmenou za jej splnenie vo forme získania statusu kandidátskej krajiny.

4. V období 2012-2013 prevažujú jasne definované podmienky a jasne stanovené odmeny za ich plnenie nad všeobecne definovanými podmienkami a vágne definovanými odmenami.
5. V roku 2014 došlo k absencii konkrétne stanovenej odmeny za plnenie podmienok.

Uvedené výstupy budú tvoriť podklad na analýzu hypotéz, pokiaľ ide o vplyv jasnosti definície podmienky dobrých susedských vzťahov a stanovenie odmeny za jej splnenie.

Ak majú byť hypotézy verifikované, a tým súčasne potvrdený vplyv týchto faktorov na zvyšovanie pravdepodobnosti prijatia podmienok stanovených EÚ, bude nutné, aby získané výstupy a okolnosti vzniku a vývoja dialógu medzi Srbskom a Kosovom boli nielen kompatibilné, ale aby medzi nimi existovala istá miera kauzality. Inak povedané, nestačí, aby sa model a realita navzájom nevylučovali, ale treba identifikovať príčinnú súvislosť medzi jasnosťou definície podmienky, stanovením odmeny za jej splnenie a reálnym stavom progresu Srbska/Kosova v integračnom procese.

4 PODMIENKA JASNÁ, ODMENA JASNÁ

V tejto časti budú stanovené hypotézy testované na základe prepojenia výstupov modelu s analýzou kľúčových udalostí srbsko-kosovských vzťahov na pozadí ich európskej integrácie. V rámci tejto analýzy budem skúmať, do akej miery výstupy modelu korešpondujú so skutočným vývojom, pričom budem postupovať v súlade s analytickým rámcom modelu externých podnetov.

To znamená, že počiatočným bodom analýzy bude určenie statusu quo využívania podmienky dobrých susedských vzťahov zo strany EÚ v Srbsku a Kosove. Ďalej identifikujem bod zvratu v prístupe EÚ k podmienke dobrých susedských vzťahov ako aj kľúčové okolnosti vedúce k jeho vzniku a otestujem, či korešponduje s výsledkom modelu („prvý test“).

Vzhľadom na to, že Srbsko od roku 2012 dosiahlo tri dôležité míľniky procesu rozširovania EÚ – status kandidátskej krajiny, otvorenie prístupových rokovaní a stanovenie negociačného rámca – bude verifikácia stanovených hypotéz závisieť od toho, či sa vplyv faktorov jasnosť definície podmienky a veľkosť odmeny odrazil na posune Srbska na ceste k EÚ („druhý test“).

4.1 Dialóg ako bod zvratu

Výrok *„regionálna spolupráca a dobré susedské vzťahy tvoria významnú súčasť procesu približovania Srbska / Kosova k EÚ,“* je neodmysliteľným

komponentom každej správy Európskej komisie o pokroku Srbska / Kosova už od roku 2005 až po súčasnosť.

V stave silnej polarizácie pozícií Srbska a Kosova po vyhlásení kosovskej nezávislosti však bolo otázne, či by iba pravidelným opakovaním evidentného, bez bližšej konkretizácie cieľov a aktérov zodpovedných za ich dosiahnutie, bola podmienka dobrých susedských vzťahov dostatočne silným motorom vyvolania kvalitatívnych zmien vo vzťahoch Srbska a Kosova, ako aj progresu v ich európskej integrácii.

Sled udalostí, ktorý však nasledoval po jednostrannom vyhlásení kosovskej nezávislosti, paradoxne vytvoril priestor na normalizáciu vzťahov Srbska a Kosova pomocou aplikácie špecifikovanej podmienky dobrých susedských vzťahov ako nástroja kondicionality EÚ. Na načasovanie tejto zmeny v aplikácii kondicionality v rámci podmienky dobrých susedských vzťahov vplývalo niekoľko kľúčových udalostí, ktoré nasledovali po vyhlásení kosovskej nezávislosti.

V kontexte vývoja situácie v 90-tych rokoch a de facto plnej separácie Kosova od Srbska počas obdobia administratívnej správy UNMIK-u, ku ktorej došlo po intervencii NATO v roku 1999, nebola pre Kosovo, v súvislosti s jeho budúcim statusom, akceptovateľná iná alternatíva ako plná nezávislosť. Na druhej strane, pozícia Srbska bola z historických či konštitučných dôvodov založená na premise všetko okrem nezávislosti (Lehne 2012, s. 4).

Kosovská nezávislosť mala niekoľko zásadných nedostatkov. Kosovo sa nemohlo stať členom medzinárodných ani regionálnych organizácií, päť členských štátov EÚ ho neuznalo a otázka „Severu“ zostala nevyriešená. Vzhľadom na to, že sa nezávislosť Kosova stretla len s čiastočným pochopením a podporou medzinárodného spoločenstva, Srbsko začalo podnikat' kroky s cieľom zvrátiť súčasný vývoj vo svoj prospech.

V auguste 2008 predložilo Valnému zhromaždeniu OSN rezolúciu so žiadosťou o poradné stanovisko Medzinárodného súdneho dvora na otázku, či je unilaterálna deklarácia nezávislosti dočasných inštitúcií Kosova v súlade s medzinárodným právom. Valné zhromaždenie OSN na základe srbskej rezolúcie v októbri hlasovalo v prospech požiadania Medzinárodného súdneho dvora o poradné stanovisko na túto otázku.

Medzinárodný súdny dvor v júli 2010 vydal poradné stanovisko, v ktorom dospel k záveru, že jednostrannou deklaráciou nezávislosti prijatou 17. februára 2008 nedošlo k porušeniu medzinárodného práva a ani rezolúcie BR OSN 1244 z roku 1999. V reakcii na toto stanovisko Srbsko 28. júla 2010 predložilo Valnému zhromaždeniu OSN návrh vlastnej rezolúcie o Kosove, v ktorej zdôraznilo svoju pozíciu založenú na tom, že jednostranné odtrhnutie nie je prijateľným riešením teritoriálnych sporov (Barlovac 2010). V návrhu rezolúcie ďalej Srbsko, aj napriek stanovisku

Medzinárodného súdneho dvora, apelovalo na znovuo tvorenie rokovaní o statusu Kosova.

Medzitým sa Srbsko, nezávisle od otvorenej kosovskej otázky, rozhodlo podnikat' paralelné kroky k svojej európskej integrácii. Keď koncom roka 2009 požiadalo o členstvo v EÚ, jeho žiadosť z pohľadu EÚ vytvorila vhodný priestor na konkretizáciu a jasné vymedzenie podmienok, od splnenia ktorých bude závisieť eventuálny posun Srbska k jeho členstvu.

V situácii, keď nie všetky členské štáty uznali Kosovo, EÚ nemohla a dodnes oficiálne nemôže podmieniť členstvo Srbska uznaním kosovskej nezávislosti. Z toho dôvodu EÚ podmienila prístupové rokovania normalizáciou vzťahov medzi Srbskom a Kosovom (Balfour a Stratulat 2011, s. 2). Skutočnosť, že Srbsko žiadalo o členstvo v EÚ práve v čase, keď negatívne kulminovali jeho vzťahy s Kosovom, umožnila previazať normalizáciu vzťahov Srbska a Kosova s ich progresom v rámci európskej integrácie. V retrospektíve je preto možné túto súhru okolností označiť za bod zvratu v prístupe EÚ, ale predovšetkým Srbska a Kosova k normalizácii svojich vzťahov, čo potvrdzujú aj výsledky modelu.

V tomto kontexte je možné vnímať a interpretovať fakt, že po diskusiách s predstaviteľmi EÚ došlo k výraznej úprave pôvodného textu návrhu srbskej rezolúcie týkajúcej sa stanoviska Medzinárodného súdneho dvora (Euractiv 2010). Jej novú verziu, ktorú nakoniec Srbsko predložilo spoločne s EÚ-27, prijalo Valné zhromaždenie OSN 9. septembra 2010. V rezolúcii č. 64/298 tak Valné zhromaždenie OSN vzalo na vedomie obsah stanoviska Medzinárodného súdneho dvora ohľadom legálnosti vyhlásenia kosovskej nezávislosti a zároveň uvítalo pripravenosť EÚ zastrešiť proces dialógu medzi Srbskom a Kosovom. Prijatá rezolúcia, na rozdiel od pôvodného návrhu Srbska, nekomentuje problematiku statusu Kosova a ani nevyzýva k novým rokovaniam na túto tému.

Rada EÚ následne v rámci prijatých záverov koncom roka 2010 zopakovala, že EÚ je pripravená sprostredkovať dialóg medzi Srbskom a Kosovom a vyzvala oba štáty k tomu, aby na ňom začali neodkladne a konštruktívne participovať (Rada EÚ 2010). Hlavným cieľom dialógu malo byť okrem zlepšenia bilaterálnych vzťahov medzi Srbskom a Kosovom i dosiahnutie progresu na ich ceste k EÚ.

Inak povedané, Rada EÚ formulovala konkrétne to, čo z textu rezolúcie OSN vyplývalo nepriamo. Cesta Srbska a Kosova k EÚ vedie cez dialóg a akýkoľvek progres na nej bude priamo závisieť od toho, do akej miery zlepšia Srbsko a Kosovo svoje vzťahy (Lehne 2012, s. 1).

Prepojením výstupov modelu a hlavných udalostí srbsko-kosovských vzťahov v tomto období je možné dôjsť k rovnakému záveru. Tak model, ako aj analýza kľúčových historických míľnikov tohto obdobia poukazujú na to, že k zmene v prístupe EÚ k aplikácii podmienky dobrých susedských vzťahov došlo až takmer tri roky po vyhlásení kosovskej nezávislosti.

Model určil za bod zvratu v aplikácii kondicionality EÚ rok 2010 na základe rapídneho nárastu výskytu jasných definícií podmienok a stanovenia odmen za ich splnenie. Podmienka dobrých susedských vzťahov bola po prvýkrát formulovaná jasne ako podmienka participácie v dialógu a zároveň bola previazaná s víziou progresu v integrácii Srbska. S týmto nálezom korešpondujú udalosti, ku ktorým v tomto roku došlo, predovšetkým rezolúcia OSN zo septembra 2010, ktorá bola prvou oficiálnou výzvou k dialógu medzi Srbskom a Kosovom. Prvý test tak potvrdzuje, že jasnosť definície podmienky a stanovenie odmeny za jej splnenie boli prítomné faktory pri bode zvratu v aplikácii kondicionality EÚ.

4.2 Status kandidátskej krajiny

Samotný dialóg sa začal 8. marca 2011 v Bruseli. Na začiatku mal za cieľ primárne sa koncentrovať na technické aspekty vzťahov Srbska a Kosova, bol teda de facto testom toho, či Kosovo a Srbsko sú vôbec schopné spoločne konštruktívne riešiť problémy (Lehne 2012, s. 8). V tejto fáze dialógu boli otvorené otázky týkajúce sa slobody pohybu, katastra, uznávania diplomov, zastúpenia Kosova v medzinárodných a regionálnych inštitúciách, pričom došlo k podpísaniu niekoľkých dohôd.

Potom, ako sa prostredníctvom dialógu podarilo narušiť dovtedy platný status quo dvoch nespolupracujúcich susedov, EÚ začala výraznejšie aplikovať kondicionalitu založenú na špecificky určenom súbore podmienok previazanom s konkrétnymi odmenami za ich splnenie.

V prípade Srbska Európska komisia vo svojom stanovisku na žiadosť Srbska o členstvo v EÚ, odporučila Rade EÚ udeliť mu status kandidátskej krajiny na základe zohľadnenia dvoch hlavných kritérií (European Commission 2011, s. 12). Prvým kritériom bol dovtedy dosiahnutý progres. Druhým predpokladom udelenia statusu kandidátskej krajiny bola účasť Srbska na dialógu s Kosovom a posun smerom k implementácii dohôd, ktoré z neho vyplývali. Odmena vo forme získania statusu kandidátskej krajiny teda závisela od participácie na dialógu a normalizácie vzťahov s Kosovom (European Commission 2011, s. 2). Európska komisia týmto jasne vymedzila a konkretizovala úlohu dialógu ako nástroja normalizácie vzťahov. Túto pozíciu potvrdila aj Rada EÚ, ktorá v decembri 2011 konštatovala, že dialóg a jeho dohody budú mať pre Srbsko a Kosovo v rámci napĺňania perspektívy ich členstva v EÚ kľúčovú dôležitosť. Rada ďalej pokračovala v konkretizovaní podmienky a odporučila adresovať otázku regionálnej spolupráce a implementovať prijaté dohody (European Council 2011b, s. 10-11). Potom, čo Rada EÚ na konci februára 2012 potvrdila, že Srbsko pokračuje v spĺňaní stanovených podmienok, t. j. v implementácii dohôd z dialógu, Európska rada 1. marca 2012 udelila Srbsku status kandidátskej krajiny.

Čo sa týka výstupov modelu, najväčší nárast v používaní konkrétnej definície podmienky dobrých susedských vzťahov v celom sledovanom období bol na základe

analýzy dát modelu zaznamenaný v roku 2011. V tomto roku zároveň došlo k najvýraznejšiemu prepojeniu jasne definovanej podmienky dobrých susedských vzťahov s jasne stanovenou odmenou za jej splnenie vo forme získania statusu kandidátskej krajiny. Skutočnosť, že dosiahnutie tohto míľnika bolo oficiálne prepojené s progresom v dialógu z hľadiska modelu externých podnetov, znamená, že v kondicionalite EÚ došlo k zapojeniu oboch hlavných predpokladov úspešnosti prijatia daného pravidla zo strany kandidátskeho štátu.

Vzhľadom na to, že Srbsko získalo tento status v marci 2012, t. j. rok potom, ako kondicionalita EÚ obsahovala jasne definovanú podmienku prepojenú s príslušnou odmenou, je možné dáta za rok 2011 interpretovať tak, že nárast vo výskyte týchto nezávislých premenných mal vplyv na to, že Srbsko prijalo podmienky EÚ, čím prispelo k normalizácii vzťahov medzi Srbskom a Kosovom.

4.3 Otvorenie prístupových rokovaní

Vzhľadom na to, že otvorenie prístupových rokovaní je jedným z najzásadnejších míľnikov integračného procesu, význam tohto míľnika sa odrazil aj na množstve podmienok, ktoré EÚ stanovila Srbsku v súvislosti s jeho dosiahnutím.

Otvorenie rokovaní so Srbskom bolo odporúčané „*hneď, ako Srbsko dosiahne významný progres v splňaní kľúčových priorít*“ (European Commission 2011b, s. 12). Za hlavnú z nich bolo označené uskutočnenie ďalších krokov k normalizácii vzťahov s Kosovom v súlade s podmienkami stabilizačného a asociačného procesu. Ďalej bolo špecifikované, že otvorenie rokovaní bude závisieť od splnenia podmienok, ako sú (1) plné rešpektovanie princípov regionálnej spolupráce, (2) rešpektovanie podmienok Energy Community Treaty, (3) nájdenie riešení vo veci telekomunikácií a vzájomného uznávania diplomov, (4) pokračovanie v implementácii dosiahnutých dohôd a (5) aktívna spolupráca s EULEXom s cieľom umožniť jeho fungovanie vo všetkých častiach Kosova.

Rada EÚ v prijatých záveroch z konca roka 2011 túto pozíciu Komisie prevzala s tým, že otvorenie prístupových rokovaní so Srbskom má byť jasne podmienené uskutočňovaním krokov k viditeľnému a udržateľnému zlepšeniu vzťahov s Kosovom (European Council 2011b, s. 11). V správe za rok 2012 Komisia toto stanovisko zopakovala s tým, že novú srbskú vládu ďalej vyzvala k otvoreniu širších politických otázok v rámci dialógu (European Commission 2012, s. 22). Po výzve Komisie a aj Rady EÚ k otvoreniu náročnejších a z pohľadu problematiky statusu senzitívnejších tém bolo evidentné, že pôvodne technický dialóg³ bude vykazovať

³ V skutočnosti sa každá diskutovaná oblasť v rámci technického dialógu významne dotýkala otázky statusu Kosova, čo znamená, že aj počiatkový technický dialóg do vysokej miery vykazoval politický charakter.

vysoko politický charakter, nakoľko k efektívnej normalizácii vzťahov Srbska a Kosova nemôže dôjsť bez nájdania prijateľného riešenia otázky Severu.

A práve v otázke severných samospráv Kosova s väčšinovým srbským obyvateľstvom (ďalej „Sever“) je spor Srbska a Kosova najakútnejší (International Crisis Group 2011), pretože sa priamo dotýka teritoriálnej integrity a územnej celistvosti Kosova. Sever nie je pod efektívnou kontrolou a správou Kosova už dve desaťročia, nakoľko jeho prevažne srbské obyvateľstvo jednotne odmieta integrovanie sa do štruktúr Kosova.

Navyše Sever trpí takmer úplnou absenciou produktívnej zamestnanosti, plne závisí od štátnych dotácií a vláda práva je slabá, čím predstavuje vážny politický, ekonomický a sociálny problém. Inštitúcie Srbska a Kosova sa v tejto oblasti preto pretínali a prekryvali bez formálnych hraníc či pravidiel. Vzhľadom na to, že tak srbská väčšina ako aj albánska menšina v severnom Kosove dlhodobo žili v oddelených sociálnych, politických a bezpečnostných sférach (International Crisis Group 2011), je v istom zmysle možné hovoriť o paralelných štruktúrach dotovaných zo strany Srbska, predovšetkým v oblastiach ako zdravotníctvo, školstvo, bezpečnosť a súdnictvo. Aj napriek tomu, že oblasť severného Kosova je svojou rozlohou či počtom obyvateľov takmer zanedbateľná, predstavuje hlavnú prekážku normalizácie vzťahov Srbska a Kosova, ako aj ich aspirácií stať sa členskými štátmi EÚ. Ani jeden z nich nemôže vstúpiť do EÚ, kým je status Severu sporný (International Crisis Group 2011).

A má to logiku. Vstup štátov s nevyriešenými teritoriálnymi problémami či zamrznutými konfliktami predstavuje pre EÚ riziko, ktorému sa chce – po vlastných skúsenostiach s Cyplom – určite vyhnúť. Na druhej strane, neschopnosť otvoriť dialóg v čase, keď sa vzťahy Srbska a Kosova nachádzali v najkritickejšom momente od roku 1999, by predstavovala reálne riziko, že tento bilaterálny konflikt na niekoľko rokov zamrzne, a tým zablokuje ambície oboch štátov stať sa členskými štátmi EÚ v budúcnosti. Je totiž vysoko nepravdepodobné, že by EÚ prijala Srbsko či Kosovo bez toho, aby mali štandardné susedské vzťahy umožňujúce im spolupracovať v rámci inštitúcií EÚ.

Otvorenie problematiky severného Kosova a nutnosť posunu z technického do politického dialógu tak rezonovala ako najzásadnejšia podmienka, bez ktorej dosiahnutie akéhokoľvek ďalšieho míľnika na ceste k EÚ nebude možné. Od októbra 2012 preto začala druhá fáza dialógu, v rámci ktorej osobne viedla schôdzky premiérov oboch krajín Catherine Asthon. Po uzatvorení nedoriešených otázok z technickej časti sa od januára 2013 pozornosť dialógu upriamila na otázku Severu. Rokovania vyvrcholili 19. apríla 2013 podpisom prvej dohody o princípoch, ktorými sa riadi normalizácia vzťahov, po ktorej v máji 2013 nasledoval vykonávací akčný plán. Význam Dohody spočíva v tom, že upravuje kľúčové elementy týkajúce sa fungovania severného Kosova ako vznik asociácie / komunity srbských municpality v Kosove,

vznik jednotného policajného zboru v Kosove a integrácia súdnictva do legislatívneho rámca Kosova.

Načasovanie tejto prelomovej dohody vo vzťahoch Srbska a Kosova je nutné vnímať v kontexte stratégie kondicionality EÚ. Na svojom zasadaní koncom roka 2012 Rada EÚ špecifikovala, za akých podmienok dôjde k otvoreniu prístupových rokovaní so Srbskom, ako aj k otvoreniu rokovaní o dohode o stabilizácii a pridružení medzi EÚ a Kosovom. Z pohľadu Srbska ďalší postup závisel od správy Catherine Asthon ohľadom vývoja normalizácie vzťahov Srbska a Kosova, ktorej predloženie sa očakávalo na jar 2013. V prípade, že by správa konštatovala pozitívny vývoj, Komisia mala byť požiadaná o vypracovanie rámca prístupových rokovaní so Srbskom a analytickej správy ohľadne EÚ acquis (European Council 2012c, s. 12). Dohoda mala preto zásadný vplyv na obsah tejto správy, ktorú Komisia predložila na zasadaní Rady EÚ 22. apríla 2013 (European Commission 2013, s. 12), t. j. pred júnovým zasadaním Európskej rady. Neschopnosť Srbska a Kosova dohodnúť sa by s najväčšou pravdepodobnosťou predstavovala reálne riziko, že celý proces sa zabrzdí a dôjde k jeho odkladu v čase.

Na základe kladného hodnotenia Komisie došlo v júni 2013 k otvoreniu prístupových rokovaní so Srbskom s oficiálnym začiatkom v januári 2014 (European Council 2013a, s. 7), pričom bolo zdôraznené, že viditeľné a udržateľné zlepšenie vzťahov s Kosovom bude naďalej predstavovať hlavnú prioritu a bude súčasťou negociačného rámca (s. 8).

Výstupy modelu poukazujú na to, že kombinácia jasnej definície podmienky dobrých susedských vzťahov a jasne stanovenej odmeny za jej splnenie bola najaktívnejšie využívaná práve v rokoch 2012-2013, t. j. v období, do ktorého spadá celý proces vedúci k otvoreniu prístupových rokovaní. To znamená, že sledované nezávislé premenné modelu externých podnetov boli najvýraznejšie prítomné v období, v ktorom zároveň došlo k najvýraznejšiemu pokroku v normalizácii vzťahov medzi Srbskom a Kosovom, ako aj k historickému posunu Srbska k EÚ.

4.4 Negociačný rámec pre prístupové rokovania

Aj napriek tomu, že prístupové rokovania so Srbskom ešte neboli ukončené, t. j. nie je možné hodnotiť kompletný súbor podmienok, ktoré k splneniu tohto míľnika bude kondicionalita EÚ obsahovať, už dnes je jasné, že normalizácia vzťahov s Kosovom bude aj naďalej jej súčasťou.

Negociačný rámec pre prístupové rokovania so Srbskom bol prijatý v januári 2014 a plne reflektuje podmienky stanovené decembrovou Radou EÚ. Tá zdôraznila nutnosť pokračovania v monitorovaní progresu v normalizácii vzťahov Srbska a Kosova s tým, že obe krajiny budú pokračovať v európskej integrácii za predpokladu viditeľného a udržateľného progresu v normalizácii svojich vzťahov (European Council 2013b, s. 8). Komisia vo svojej správe za rok 2014 ďalej naznačila, že ďalší

progres by mal postupne viesť k celkovej normalizácii vzťahov medzi Srbskom a Kosovom, a to vo forme právne záväznej dohody uzatvorenej na konci prístupových rokovaní Srbska (European Commission 2014, s. 3).

Negociačný rámec, ktorý Komisia predstavila v januári 2014, tieto podmienky preberá (Accession Document 2014, s. 5). Dôležitosť, ktorá sa prisudzuje normalizácii vzťahov Srbska a Kosova, je z tohto dokumentu evidentná. Otázka normalizácie vzťahov medzi Srbskom a Kosovom bude adresovaná v rámci kapitoly 35 „Iné“ ako špecifický bod, ktorý má byť otvorený už na začiatku prístupových rokovaní, pričom pokrok v rokovaní sa bude do vysokej miery odvíjať aj od progresu v záležitostiach týkajúcich sa Kosova – implementácie všetkých dohôd dosiahnutých v dialógu, doriešenia otvorených otázok s Kosovom pomocou dialógu a efektívnej spolupráce s EULEX-om.

Analýza dát za rok 2014 poukázala na zaujímavý vývoj. Kým výskyt jasne definovanej podmienky na normalizáciu vzťahov Srbska a Kosova zostal po stanovení negociačného rámca v roku 2014 v porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami konštantný, výskyt jasne stanovenej odmeny za splnenie týchto podmienok v tomto roku klesol na nulu. Jednou z možných interpretácií tohto vývoja môže byť aj skutočnosť, že ďalším kľúčovým míľnikom v integrácii Srbska by malo byť až jeho členstvo v EÚ. Toto zistenie znova korešponduje so skutočným vývojom, keď EÚ bližšie nešpecifikovala dátum možného vstupu Srbska do EÚ, t. j. odmenu. V prípade, že dôjde k tak významnému obmedzeniu výskytu faktora odmeny v dlhodobom horizonte, z pohľadu ďalšieho skúmania efektivity kondicionality EÚ bude treba analyzovať dopady tohto trendu na prijímanie podmienok EÚ zo strany Srbska.

5 ZÁVER

Cieľom tejto práce bola kritická analýza jedného vybraného aspektu kondicionality EÚ aplikovanej na štáty Západného Balkánu, konkrétne podmienky dobrých susedských vzťahov aplikovanej na stále prebiehajúci proces dialógu medzi Srbskom a Kosovom.

Vzhľadom k aktuálnosti problematiky procesu normalizácie vzťahov Srbska a Kosova bolo mojou ambíciou prispieť do širšieho rámca skúmania efektivity dialógu a využiteľnosti tohto konceptu ako uceleného mechanizmu, ktorým EÚ ako externý aktér môže presadzovať zmeny v internom fungovaní kandidátskych štátov v budúcnosti. V tomto článku som sa pokúsila o prechod z prevládajúcej vnútroštátnej roviny analýzy implementácie výstupov dialógu k testovaniu predpokladov, ktoré pôsobia na ochotu Srbska a Kosova prijímať podmienky stanovené EÚ a stoja za celkovou úspešnosťou procesu normalizácie ich vzťahov.

K tomuto zámeru som využila analytický aparát modelu externých podnetov Schimmelfenniga a Sedelmeiera (2005), pomocou ktorého som analyzovala, akú úlohu v procese prijímania stanovených podmienok hrajú dva vybrané predpoklady tohto

modelu, konkrétne (1) jasnosť definície stanovených podmienok a (2) veľkosť a rýchlosť odmeny plynúca z ich prijatia.

Cieľom článku bolo posúdiť, či je dialóg na základe testovania dolu uvedených dvoch hypotéz efektívnym nástrojom kondicionality EÚ:

- (1) *„Jasná a špecifická definícia podmienky naviazaná na odmenu za jej splnenie prispieva k normalizácii vzťahov Srbska a Kosova.“*
- (2) *„Veľkosť a rýchlosť poskytnutia sľúbenej odmeny prispieva k normalizácii vzťahov Srbska a Kosova.“*

Prepojením analytického rámca modelu externých podnetov s prvkami diškurznej analýzy som vytvorila vlastný model, ktorý tvoril podklad na testovanie hore uvedených hypotéz. Podstatou modelu bola analýza verejne dostupných, oficiálnych dokumentov inštitúcií EÚ, pričom v analyzovaných textoch som skúmala využitie a definície podmienky dobrých susedských vzťahov.

Verifikácia hypotéz, a tým súčasne aj potvrdenie vplyvu sledovaných nezávislých premenných modelu externých podnetov – t.j. jasnosť definície podmienky a stanovenie konkrétnej odmeny za jej splnenie na prijímanie podmienok stanovených EÚ – závisela od toho, či získané výstupy modelu a reálny stav normalizácie vzťahov medzi Srbskom a Kosovom boli navzájom kompatibilné a či bolo medzi nimi možné identifikovať istú mieru kauzality.

V súlade s analytickým aparátom modelu externých podnetov som najskôr identifikovala bod zvratu v prístupe EÚ k podmienke dobrých susedských vzťahov medzi Srbskom a Kosovom. Komparáciou výstupov modelu a analýzy kľúčových historických udalostí som dospela k záveru, že oba prístupy k analýze indikujú, že týmto bodom je rok 2010. Model určil rok 2010 za bod zvratu v aplikácii kondicionality EÚ na základe rapidného nárastu výskytu jasných definícií podmienok a stanovenia odmen za ich splnenie v porovnaní s predchádzajúcim obdobím. Podmienka dobrých susedských vzťahov bola po prvýkrát formulovaná jasne ako podmienka na participáciu v dialógu a zároveň bola previazaná s víziou progresu v integrácii Srbska. S týmto nálezom korešpondovali aj hlavné udalosti, ku ktorým došlo v roku 2010, predovšetkým rezolúcia OSN zo septembra, ktorá bola prvou oficiálnou výzvou k dialógu medzi Srbskom a Kosovom. Prvý test potvrdil, že jasnosť definície podmienky a stanovenie odmeny za jej splnenie boli faktory prítomné pri bode zvratu v aplikácii kondicionality EÚ.

Vzhľadom na to, že Srbsko od roku 2012 dosiahlo tri dôležité míľniky procesu rozširovania EÚ – status kandidátskej krajiny, otvorenie prístupových rokovaní a stanovenie negociačného rámca – verifikácia stanovených hypotéz závisela od toho, či vplyvy faktorov jasnosť definície podmienky a veľkosť odmeny boli prítomné v zaznamenanom posune Srbska na ceste k EÚ („druhý test“).

Najväčší nárast v používaní konkrétnej definície podmienky dobrých susedských vzťahov v celom sledovanom období bol na základe analýzy dát modelu zaznamenaný v roku 2011. V tomto roku zároveň došlo k najvýraznejšiemu prepojeniu akéhokoľvek ďalšieho progresu oboch štátov na splnenie špecificky definovaného, konkrétneho súboru podmienok vedúcich k normalizácii vzťahov Srbska a Kosova. EÚ za splnenie týchto podmienok paralelne stanovila odmenu vo forme získania statusu kandidátskej krajiny. Skutočnosť, že dosiahnutie tohto míľnika bolo oficiálne prepojené s progresom v dialógu, znamená, že v kondicionalite EÚ došlo k zapojeniu oboch hlavných predpokladov úspešnosti prijatia daného pravidla kandidátskym štátom. Vzhľadom na to, že Srbsko získalo tento status v marci 2012, je možné dáta za rok 2011 interpretovať tak, že zvýšenie výskytu sledovaných nezávislých premenných zohralo úlohu v tom, že Srbsko prijalo podmienky stanovené EÚ, čím v konečnom dôsledku prislo k normalizácii vzťahov medzi Srbskom a Kosovom.

Výstupy modelu ďalej poukázali na to, že kombinácia jasnej definície podmienky dobrých susedských vzťahov a jasne stanovenej odmeny za jej splnenie bola najaktívnejšie využívaná práve v rokoch 2012-2013, t. j. v období, do ktorého spadá celý proces vedúci k otvoreniu prístupových rokovaní. To znamená, že sledované nezávislé premenné modelu externých podnetov boli najvýraznejšie prítomné v období, v ktorom zároveň došlo k najvýraznejšiemu pokroku v normalizácii vzťahov medzi Srbskom a Kosovom, ako aj k historickému posunu Srbska k EÚ.

Analýza dát za rok 2014 zaznamenala zaujímavý vývoj. Kým výskyt jasne definovanej podmienky na normalizáciu vzťahov Srbska a Kosova zostal po stanovení negociačného rámca v roku 2014 v porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami konštantný, výskyt jasne stanovenej odmeny za splnenie týchto podmienok sa v tomto roku znížil na nulu. Tento vývoj je možné interpretovať tak, že ďalším kľúčovým míľnikom v integrácii Srbska by malo byť až jeho členstvo v EÚ. Toto zistenie odráža skutočný vývoj, kedy EÚ bližšie nešpecifikovala dátum možného vstupu Srbska do EÚ, t. j. odmenu.

Na základe uskutočnenej analýzy je možné konštatovať, že posledným trom dosiahnutým míľnikom na ceste Srbska k EÚ vždy predchádzali jasne definované podmienky na normalizáciu vzťahov s Kosovom, pričom komplexnosť normalizácie vzťahov sa stupňovala priamo úmerne s výškou sľúbenej odmeny. V súvislosti s identifikáciou presného kauzálneho mechanizmu medzi skutočným stavom normalizácie vzťahov medzi Srbskom a Kosovom a nezávislými premennými modelu externých podnetov je však potrebný ďalší výskum

S istou mierou zjednodušenia je možné dospieť k záveru, že kým k udeleniu statusu kandidátskej krajiny postačovala participácia Srbska na dialógu, otvorenie prístupových rokovaní bolo podmienené celým systémom podmienok s dôrazom na prechod k politickému dialógu a otvorením otázky severného Kosova. V stupňovaní podmienok EÚ pokračovala aj v pri stanovení negociačného rámca, ktorý predpokladá

celkovú normalizáciu vzťahov medzi Srbskom a Kosovom vo forme právne záväznej dohody uzatvorenej na konci prístupových rokovaní Srbska.

Za predpokladu, že v procese dialógu bude kondicionalita EÚ naďalej aplikovaná ako kombinácia jasne definovanej podmienky previazanej s konkrétnou odmenou, dialóg disponuje potenciálom ovplyvňovať postupnú normalizáciu bilaterálnych vzťahov medzi Srbskom a Kosovom, ako aj ich posun v integračnom procese.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. Accession Document. ([S. a.]): *Ministerial meeting opening the Intergovernmental Conference on the Accession of Serbia to the European Union*. [Online.] 25 s. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.seio.gov.rs/upload/documents/pristupni_pregovori/neg_frame.PDF>.
2. ANASTASAKIS, O. (2008): The EU's political conditionality in the Western Balkans: towards a more pragmatic approach. . [Online.] In *Southeast European and Black Sea Studies*, december 2008, roč. 8, č. 4, s. 365–377. [Citované 1.5.2015.] Dostupné na internete: <https://www.sant.ox.ac.uk/sites/default/files/political_conditionality.pdf>.
3. AVERY, G. – BATT, J. (2007): Balkans in Europe: why, when and how. [Online.] In *European Policy Centre*. Policy Brief, marec 2007, s. 4. [Citované 15.3.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.epc.eu/documents/uploads/Balkans%20in%20Europe.pdf>>.
4. AYBET, G. – BIEBER, F. (2011): From Dayton to Brussels: The Impact of EU and NATO Conditionality on State Building in Bosnia & Hercegovina. In *Europe-Asia Studies*, december 2011, roč. 63, č. 10, s. 1911-1937.
5. BALFOUR, R. – STRATULAT, C. (2011): Enlargement to the Balkans: one step forward, two steps back. Commentary. [Online.] In *European Policy Centre*. 2011, [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_1379_enlargement_to_the_balkans.pdf>.
6. BARLOVAC, B. (2010): Serbia Submits Draft Resolution on Kosovo to UN. [Online.] In *BalkanInsight*, 2010. [Citované 6.4.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-submits-draft-resolution-on-kosovo-to-un>>.
7. BINDI, F. – ANGELESCU, I. (2012): *The Foreign Policy of the EU, Assessing Europe's Role in the World*. [Online.] Washington DC, The Brooking Institution, 2012. 367 s. ISBN 978-0-8157-2252-6. [Citované 1.4.2015.] Dostupné na internete: <http://hist.asu.ru/aes/FPEU_0815701403.pdf>.
8. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2009): *Council conclusions on Enlargement and Stabilisation and Association Process*. [Online.] 2984th General Affairs Council meeting Brussels, 7-8 December 2009. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/111830.pdf>.

9. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2010): *Council conclusions on Enlargement and Stabilisation and Association Process*. [Online.] 3060th General Affairs Council meeting Brussels, 14 December 2010. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/genaff/118487.pdf>.
10. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2011): *Council conclusions on Enlargement and Stabilisation and Association Process*. [Online.] 3132nd General Affairs Council meeting Brussels, 5 December 2011. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/126577.pdf>.
11. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2012a): *Council conclusions on Enlargement and the Stabilisation and Association Process*. [Online.] 3150th General Affairs Council meeting Brussels, 28 February 2012. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/genaff/128255.pdf>.
12. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2012b): *Council conclusions on Enlargement and the Stabilisation and Association Process*. [Online.] 3210th General Affairs Council meeting Brussels, 11 December 2012. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/genaff/134234.pdf>.
13. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2013a): *Council conclusions on Enlargement and the Stabilisation and Association Process*. [Online.] 3251st General Affairs Council meeting Brussels, 25 June 2013. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/137614.pdf>.
14. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2013b): *Council conclusions on Enlargement and the Stabilisation and Association Process*. [Online.] General Affairs Council meeting Brussels, 17 December 2013. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/genaff/140142.pdf>.
15. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2013c): *Joint Report to the European Parliament and the Council on Serbia's progress in achieving the necessary degree of compliance with the membership criteria and notably the key priority of taking steps towards a visible and sustainable improvement of relations with Kosovo*. [Online.] 22 April 2013. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/sr_spring_report_2013_en.pdf>.
16. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2013d): *Joint Report to the European Parliament and the Council on Kosovo's progress in addressing issues set out in the Council Conclusions of December 2012 in view of a possible decision on the opening of negotiations on the Stabilisation and Association Agreement*. [Online.] 22 April 2013. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/ks_spring_report_2013_en.pdf>.

17. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2013e): *Press Release*. [Online.] 3235th General Affairs Council meeting Luxembourg. 22 April 2013. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-13-153_en.htm>.
18. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2014a): *Council conclusions on Enlargement and the Stabilisation and Association Process*. [Online.] 3313th General Affairs Council meeting Brussels. 13 May 2014. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/142581.pdf>.
19. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2014b): *Council conclusions on Enlargement and the Stabilisation and Association Process*. [Online.] General Affairs Council meeting Brussels. 16 December 2014. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.consilium.europa.eu/en/workarea/downloadasset.aspx?id=40802190995>>.
20. DEVELOPMENT GROUP. (2012): *The Kosovo Serbia Dialogue. Close to the EU, Far from the Citizens*. [Online.] 2012. [Citované 9.4.2015.] Dostupné na internete: <http://www.fes-prishtina.org/wb/media/Publications/2012/Larg%20Qytetarit%20Afer%20BEse_finale%20eng.pdf>.
21. DOBBELS, M. (2009): Serbia and the ICTY: How Effective Is EU Conditionality? [Online.] In *College of Europe EU Diplomacy Papers, Working Paper*. 2009, 35 s. [Citované 5.5.2015.] Dostupné na internete: <<http://aei.pitt.edu/11556/>>.
22. ELBASANI, A. (2013): European Integration in the Western Balkans: Revising the Transformative Power of the EU. [Online.] In *E-International Relations*, 2013. [Citované 5.4.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.e-ir.info/2013/05/30/european-integration-travels-to-the-western-balkans-revising-the-transformative-power-of-the-eu/>>.
23. EURACTIV. (2010): Serbia abandons hard line on Kosovo. [Online.] In *Euractiv*, 2010. [Citované 6.4.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.com/enlargement/serbia-abandons-hard-line-kosovo-news-497652>>.
24. EUROPA. (2008): *EU Western Balkans: enhancing the European perspective*. [Online.] 2008. [Citované 4.4.2015.] Dostupné na internete: <http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/western_balkans/e50028_en.htm>.
25. EUROPEAN COMMISSION. (2005): *Progress Report on Serbia and Montenegro 2005*. [Online.] 2005. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_eu_ropeenne/sec/2005/1428/COM_SEC%282005%291428_EN.pdf>.
26. EUROPEAN COMMISSION. (2006): *Progress Report on Serbia 2006*. [Online.] 2006. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/Nov/sr_sec_1389_en.pdf>.
27. EUROPEAN COMMISSION. (2007): *Progress Report on Serbia 2007*. [Online.] 2007. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/serbia_progress_reports_en.pdf>.
28. EUROPEAN COMMISSION. (2008): *Progress Report on Serbia 2008*. [Online.] 2008. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <<http://ec.europa.eu/>>.

- enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/serbia_progress_report_en.pdf>.
29. EUROPEAN COMMISSION. (2009): *Progress Report on Serbia 2009*. [Online.] 2009. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/sr_rapport_2009_en.pdf>.
 30. EUROPEAN COMMISSION. (2010): *Progress Report on Serbia 2010*. [Online.] 2010. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/sr_rapport_2010_en.pdf>.
 31. EUROPEAN COMMISSION. (2011a): *Analytical Report Accompanying Commission Opinion on Serbia's Application for Membership in the European Union*. [Online.] 2011, 138 s. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/sr_analytical_rapport_2011_en.pdf>.
 32. EUROPEAN COMMISSION. (2011b): *Commission Opinion on Serbia's Application for Membership in the European Union*. [Online.] 2011, 13 s. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/sr_rapport_2011_en.pdf>.
 33. EUROPEAN COMMISSION. (2011c): *Conclusions and Recommendations of the Commission's Opinions on the Membership Applications by Serbia*. [Online.] 2011, 2 s. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/sr_conclusion_s_2011_en.pdf>.
 34. EUROPEAN COMMISSION. (2012): *Progress Report on Serbia 2012*. [Online.] 2012. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/sr_rapport_2012_en.pdf>.
 35. EUROPEAN COMMISSION. (2013): *Progress Report on Serbia 2013*. [Online.] 2013. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/sr_rapport_2013.pdf>.
 36. EUROPEAN COMMISSION. (2014): *Progress Report on Serbia 2014*. [Online.] 2014. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20140108-serbia-progress-report_en.pdf>.
 37. EUROPEAN COUNCIL. (2008): *Conclusions 19/20 June 2008*. [Online.] 2008. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/101346.pdf>.
 38. EUROPEAN COUNCIL. (2009): *Conclusions 10/11 December 2009*. [Online.] 2009. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/111877.pdf>.
 39. EUROPEAN COUNCIL. (2010): *Conclusions 16/17 December 2010*. [Online.] 2010. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/118578.pdf>.
 40. EUROPEAN COUNCIL. (2011a): *Conclusions 23/24 June 2011*. [Online.] 2011. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/123075.pdf>.

41. EUROPEAN COUNCIL. (2011b): *Conclusions 9 December 2011*. [Online.] 2011. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/126714.pdf>.
42. EUROPEAN COUNCIL. (2012a): *Conclusions 1/2 March 2012*. [Online.] 2012. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/128520.pdf>.
43. EUROPEAN COUNCIL. (2012b): *Conclusions 28/29 June 2012*. [Online.] 2012. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/131388.pdf>.
44. EUROPEAN COUNCIL. (2012c): *Conclusions 13/14 December 2012*. [Online.] 2012. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/134353.pdf>.
45. EUROPEAN COUNCIL. (2013a): *Conclusions 27/28 June 2013*. [Online.] 2013. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/137634.pdf>.
46. EUROPEAN COUNCIL. (2013b): *Conclusions 19/20 December 2013*. [Online.] 2013. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/140245.pdf>.
47. GAVRILOVIC, Z. – DIMITRIJEVIC, P. (2015): Report on the Implementation of the Brussels Agreement (by the Republic of Serbia) [Online.] In *Bureau for Social Research*, január 2015, 27 s. [Citované 10.5.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.birodi.rs/wp-content/uploads/2015/02/Report-on-Implementation-of-the-Brussels-Agreement-ENG-summary-BIRODI.pdf>>.
48. GRABBE, H. (2002): European Union Conditionality and the Acquis Communautaire. In *International Policital Science Review*. 2002, roč. 23, č. 3, s. 249-268. [Online.] [Citované 3.5.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.cesruc.org/uploads/soft/130221/1-130221113Z4.pdf>>.
49. GRABBE, H. (2006): *The EU's Transformative Power. Europeanization Through Conditionality in Central and Eastern Europe*. New York: Palgrave Macmillan, 2006. 231 s. ISBN-13: 978-1-4039-4903-5.
50. HAMILTON, A. – ŠAPIĆ, J. (2013): Dialogue-induced developments on the ground. Analysis on implementation of the EU-facilitated agreements on freedom of movement and trade between Kosovo and Serbia. [Online.] In *Group for Legal and Political Studies*, november 2013, 20 s. [Citované 10.3.2015.] Dostupné na internete: <<http://legalpoliticalstudies.org/download/Policy%20Report%2008%202013.pdf>>.
51. INTERNATIONAL COMMISSION ON THE BALKANS. (2005): *The Balkans in Europe's Future*. [Online.] April 2005. 64 s. [Citované 3.4.2015.] Dostupné na internete: <http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/EN/PUB_1497_Int_Commission_balkans.pdf>.
52. INTERNATIONAL CRISIS GROUP. (2011): *North Kosovo: Dual Sovereignty in Practice*. [Online.] Europe Report No. 211, marec 2011, 26 s. [Citované 5.3.2015.]

- Dostupné na internete: <<http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/kosovo/211%20North%20Kosovo%20---%20Dual%20Sovereignty%20in%20Practice.pdf>>.
53. LEHNE, S. (2012): Kosovo and Serbia: Toward a Normal Relationship. [Online.] In *Carnegie Endowment for International Peace. Policy Outlook*, 2012. 16 s. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://carnegieendowment.org/files/Kosovo_and_Serbia.pdf>.
 54. MORINA, E. (2014): Brussels „First Agreement“ – A year after. [Online.] In *Pristina Council of Foreign Relations*, apríl 2014, 8 s. [Citované 10.3.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.kas.de/kosovo/en/publications/37608/>>.
 55. OLSEN, J. P. (2002): The Many Faces of Europeanization. [Online.] In *ARENA Working Papers*, 2002, WP 01/2. [Citované 10.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.arena.uio.no/publications/wp02_2.htm>.
 56. PIPAN, C. (2004): The Rocky Road to Europe. The EU's Stabilization and Association Process for the Western Balkans and the Principle of Conditionality. In *European Foreign Affairs Review*, 2004, roč. 9, č. 2, s. 219-245.
 57. RADAELLI, C. M. (2003): The Europeanization of Public Policy. In FEATHERSTONE, K. – RADAELLI, C. M. (eds.): *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press, 2003. ISBN 978-0199252091.
 58. RUPNIK, J. (2011): The Balkans as a European Question. The Western Balkans and the EU: The Hour of Europe. [Online.] In *Institute for Security Studies. Chaillot Papers*, jún 2011, 186 s. [Citované 15.7.2011.] Dostupné na internete: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp126-The_Western_Balkans_and_the_EU.pdf>.
 59. SCHIMMELFENNIG, F. – SEDELMEIER, U. (2005): *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Ithaca: Cornell University Press, 2005. 274 s. ISBN 0-8014-8961-X.
 60. SCHIMMELFENNIG, F. (2008): EU political accession conditionality after the 2004 enlargement: consistency and effectiveness. [Online.] In *Journal of European Public Policy*, 2008, roč. 15, č. 6, s. 918-937.
 61. SMITH, K. E. (1998a): The Use of Political Conditionality in the EU's Relations with Third Countries: How effective? In *European Foreign Affairs Review*, 1998, roč. 3, č. 2, s. 253-274.
 62. SMITH, K. E. (1998b): The Instruments of European Union Foreign Policy. In ZIELONKA, J. (ed.): *Paradoxes of European Foreign Policy*. The Hague: Kluwer Law International, 1998. S. 67-86. ISBN 90-411-0571-9.
 63. ZIELONKA J. (2006): *Europe as Empire: The Nature of the Enlarged European Union*. New York: Oxford University Press, 2006. 293 s. ISBN 0-19-929-221-3.

ERIK PAJTINKA: SLOVNÍK DIPLOMACIE

ERIK PAJTINKA: A DICTIONARY OF DIPLOMACY

PAMIKO, BRATISLAVA, 2013, 169 PP. ISBN 978-80-85660-08-1

*Marta B. Zágoršeková*¹

Po vzniku Slovenskej republiky v roku 1993 medzi prvoradé úlohy štátu patrilo vybudovanie samostatnej zahraničnej služby. K splneniu tejto historickej úlohy sa prihlásili okrem štátnych orgánov aj verejné vysoké školy, na ktorých sa otvoril nový študijný odbor pod názvom medzinárodné vzťahy a diplomacia.

Samozrejme, trvalo isté obdobie, kým absolventi tohto štúdia začali participovať na praktickom i teoretickom rozvoji zahraničnej služby Slovenskej republiky.

K dvadsiatemu výročiu samostatnej slovenskej zahraničnej služby vyšiel v roku 2013 prvý slovenský slovník diplomacie od domáceho autora Erika Pajtinku, ktorý patrí medzi prvých erudovaných absolventov štúdia medzinárodných vzťahov a diplomacie na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Medzi najnáročnejšie úlohy rozvoja teórie diplomacie patrí uchopenie reálneho stavu pojmoslovia a kategórií, ktoré sa používajú v každodennej komunikácii pri výkone zahraničnej služby. Na túto náročnú úlohu sa podujal Erik Pajtinka. Do svojho *Slovníka diplomacie* zhromaždil vyše 250 hesiel čerpaných nielen z odbornej literatúry

¹ Doc. PhDr. Marta B. Zágoršeková, CSc., Katedra medzinárodných politických vzťahov, Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1, 85235 Bratislava, e-mail: marta.zagorsekova@euba.sk.

Autorka je významnou slovenskou filozofkou a kulturologičkou. Jej bohatá akademická kariéra zahŕňa funkcie prodekanke na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a prorektorky na uvedenej univerzite. Absolvovala zahraničné pobyty v Kanade, Japonsku, Veľkej Británii, Taliansku, Nemecku, Egypte, Maďarsku či Českej republike. Vedecky sa venuje kultúram v medzinárodných vzťahoch, otázkam náboženstva, civilizácie a kultúrneho kapitálu. Je autorkou desiatok štúdií v karentovaných a vedeckých časopisoch.

a dokumentov, ale aj z osobnej komunikácie s výkonnými diplomatmi, ktorí mu poskytli autentické informácie o používaní slovenského diplomatického jazyka.

Autorovi tohto slovníka sa podarilo nájsť to presné prepojenie dvoch dimenzií jazyka – *lingua a parole*, ktoré je nevyhnutné nielen pre splnenie vedeckého cieľa, ale aj v záujme praktickej použiteľnosti slovníka.

Dimenziu *lingua* autor veľmi precízne a erudovane prezentuje nielen pomocou teoretickej explanácie, ale aj uvádzaním konkrétnych historických udalostí, ktoré potvrdzovali adekvátnosť daného teoretického pojmu. Používateľ slovníka tak má možnosť predstaviť si reálne udalosti, ktoré iniciovali potrebu lingvistického zakotvenia daného výrazu v európskom diplomatickom jazyku a následne aj v slovenskom odbornom jazyku diplomacie.

Dimenziu *parole* autor slovníka používa v zmysle klasickej Saussureovej paradigmy, čiže z hľadiska prehovoru (hovorenia) v aktuálnej rečovej situácii. Tento postup výrazne obohatil jednotlivé heslá výkladového slovníka hlavne tým, že poukázal na kryštalizáciu slovenského diplomatického jazyka z hľadiska praktickej každodennej diplomatickej komunikácie. Autor v rámci možností niektoré výrazy a termíny neverifikoval iba pomocou odbornej literatúry, ale aj rozhovormi so slovenskými aktívnymi predstaviteľmi zahraničnej služby takých zvučných mien ako je Miroslav Lajčák, Eduard Kukan alebo Juraj Migaš.

Autor slovníka vyťažil z jazykového priestoru medzi kodifikovaným lingvistickým výrazom a jeho rečovým prehovorom maximum možného. V zmysle klasickej paradigmy výkladových slovníkov stručne poukazuje jednak na kultúrnohistorický vývoj pojmov diplomatického jazyka, jednak vzápätí funkčne nadväzuje na súčasnú jazykovú prax slovenskej diplomacie.

Samozrejme, slovenský diplomatický jazyk sa rozvinul a ustavične rozvíja v multilingválnom procese, v ktorom v okruhu západnej civilizácie historicky dominovali antické jazyky (grécky a latinský), od osvietenstva francúzština a dnes hlavne angličtina. Procesu implementácie a slovenskej kodifikácie neslovenských výrazov v slovenskom diplomatickom jazyku dlhodobo prekážala nesamostatnosť slovenskej zahraničnej služby, ale aj fakt, že počas totality štúdiom tzv. cudzích jazykov, okrem ruštiny, bolo limitované a marginalizované.

Autor, Erik Pajtinka, už patrí do generácie vyrastajúcej v nových demokratických podmienkach, ktoré umožnili nielen štúdiom inonárodných jazykov na domácej pôde, ale aj ich štúdiom v autentickom kultúrnom prostredí daného jazyka. Netreba vari zdôrazňovať, že v súčasnosti v rámci západnej civilizácie je vo funkcii *lingua franca* anglický jazyk. Pajtinka práve z tohto dôvodu každé heslo *Slovníka diplomacie* doplnil jeho anglickým výrazom, zaužívaným v súčasnej diplomatickej komunikácii.

Mojím cieľom nie je komplexná analýza hesiel tohto výkladového slovníka diplomacie. Rada by som však poukázala na jeho mimoriadnu užitočnosť a aktuálnosť.

Okrem klasických výrazov diplomatického jazyka autor teoreticky zdôvodnil funkcie aj tých termínov, voči ktorým v odborných kruhoch ešte donedávna existovali pochybnosti či vôbec niečo znamenajú a či ich treba v praxi používať. Medzi tieto heslá patrí napríklad verejná diplomacia, kultúrna diplomacia, paradiplomacia, samitová diplomacia a iné.

Odborníkov medzinárodného práva zrejme poteší fakt, že autor opiera svoje teoretické argumenty aj o poznatky z tejto oblasti.

Kulturológov v tomto slovníku zaujme predovšetkým fakt, že autor venuje pozornosť aj tým výrazom, ktoré do uvedenej vednej disciplíny prenikajú iba nesmelou a hľadajú svoje miesto medzi teóriou a politikou. Pajtinka pri interpretácii týchto výrazov z oblasti kultúrnej diplomacie však nebalansuje medzi istotou a neistotou, ale precízne uvádza ich funkčné zakotvenie v danom komunikačnom kontexte.

Pre tých, čo študujú v odbore medzinárodných vzťahov a diplomacie, Pajtkov *Slovník diplomacie* patrí medzi potrebnú a užitočnú učebnicu. Autor sám pôsobí ako vysokoškolský pedagóg a dobre pozná potreby štúdia v rámci tohto odboru.

Slovníku diplomacie želim veľa rúk, ktoré ho budú otvárať, podčiarkovať a študovať počas prípravy na svoju budúcu kariéru v medzinárodnom prostredí. A napokon všetkým tým, čo sa chcú podieľať na rozvoji teórie a praxe slovenskej diplomacie uvedený prvý slovenský diplomatický výkladový slovník nech je inšpiráciou na ďalšie prehľbovanie a rozširovanie teoretického pojmoslovía tohto odborného jazyka.

INFORMÁCIE O ČASOPISE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

Medzinárodné vzťahy sú interdisciplinárny vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave. Vychádza štyrikrát ročne, v marci, júni, septembri a v decembri. Uzávierky jednotlivých čísiel sú každoročne 15.12, 15.3., 15.6 a 15.9. Všetky príspevky sú pri zachovaní obojstrannej anonymity recenzované minimálne dvomi oponentmi.

Časopis Medzinárodné vzťahy (ISSN 1336-1562 tlačaná verzia, ISSN 1339-2751 online) je zaregistrovaný v Zozname periodickej tlače Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, evidenčné číslo EV 4785/13. Časopis je indexovaný v databázach Erih Plus, ProQuest, EBSCO, EconPapers, RePEc, EconBiz, DOAJ a Index Copernicus a cieľom redakčného kolektívu je zvyšovanie počtu a kvality citačných databáz, v ktorých je zaradený.

Časopis publikuje pôvodné vedecké články, diskusie, prehľady, informácie a recenzie z oblasti medzinárodných ekonomických, politických, právnych a kultúrnych vzťahov. Témy prijímaných článkov zahŕňajú (ale neobmedzujú sa na):

- históriu medzinárodných hospodárskych vzťahov
- medzinárodný obchod
- medzinárodné investície
- medzinárodnú migráciu
- aktuálne medzinárodnoekonomické problémy
- aktuálne medzinárodnopolitické problémy
- analýzu súčasných a minulých konfliktov
- medzikultúrne vzťahy
- medzinárodné právo obchodné
- medzinárodné právo verejné

Časopis Medzinárodné vzťahy publikuje články v anglickom, slovenskom a českom jazyku. Anglické články majú vo všeobecnosti prednosť pred slovenskými a českými článkami, hlavným kritériom je však kvalita.

ABOUT THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

The Journal of International Relations is an interdisciplinary scientific journal of international political, economic, cultural and legal relations, published by the Faculty of International Relations at the University of Economics in Bratislava, Slovakia. It is published quarterly, always in March, June, September and December. Papers are to be submitted by December 15, March 15, June 15 and September 15 of each year. All papers undergo a double-blind peer review process by at least two referees.

The Journal of International Relations (ISSN 1336-1562 print, ISSN 1339-2751 online) is registered with the Ministry of Culture of the Slovak Republic (EV 4785/13). The journal is currently covered by Erih Plus, ProQuest, EBSCO, EconPapers, RePEc, EconBiz, DOAJ and Index Copernicus databases. The goal of the editorial board is to increase the impact of the journal and the number of databases covering the journal.

The Journal of International Relations wishes to publish high-quality original scientific papers, discussions, surveys, short communications and book reviews from the field of international economic, political, legal and cultural relations. The topics of published papers include, but are not limited to:

- history of international economic relations
- international trade
- international investment
- international migration
- current international economic issues
- current international political issues
- analysis of current and past conflicts
- intercultural relations
- international trade law
- public international law

The Journal of International Relations publishes papers in English, Slovak and Czech languages. Generally, English papers have precedence before Slovak and Czech papers; however, the main criterion is quality of research.

INŠTRUKCIE PRE AUTOROV

Príspevky do časopisu Medzinárodné vzťahy sa predkladajú elektronicky v programe MS Word na e-mailovú adresu redakcie **mv.fmv@euba.sk**. Predpokladá sa, že príspevky neboli dosiaľ publikované ani odoslané na publikovanie inde. S článkom sa predkladá aj prehlásenie o originalite.

Autor je zodpovedný za formálnu a odbornú správnosť svojho článku. Články musia popri obsahových náležitostiach spĺňať formálne kritériá – formát strany „ISO B5“, okraje 2 cm zo všetkých strán, riadkovanie 1,15, písmo Times New Roman, veľkosť písma 11. Každý článok musí obsahovať abstrakt a kľúčové slová v slovenskom/českom jazyku, abstrakt a kľúčové slová v anglickom jazyku, 1 – 3 kódy JEL klasifikácie podľa Americkej asociácie ekonómov, korektné určenie všetkých grantov a programov, s ktorých podporou článok vznikol a na samostatnom liste plné meno, tituly, adresu, e-mail a telefónne číslo všetkých autorov. V článku treba definovať skúmaný problém, stanoviť ciele, použité metódy a identifikovať závery a prínosy. Šablóna príspevku je k dispozícii na webovej stránke časopisu **http://fmv.euba.sk/casopisy/casopis_mv/**. Upozorňujeme autorov, aby dodržali predpísanú šablónu, v opačnom prípade bude článok vrátený na prepracovanie podľa stanoveného vzoru, čo môže viesť k jeho oneskorenej publikácii.

Redakčné uzávierky sú každoročne **15.12.**, **15.3.**, **15.6.** a **15.9.** V mesiaci po uzávierke prebehne obojstranne anonymné recenzné konanie s minimálne dvomi oponentmi. Autori, ktorých príspevky budú v recenznom konaní pozitívne hodnotené, budú kontaktovaní e-mailom. Čas na zapracovanie pripomienok oponentov je spravidla 2 až 4 týždne. Autorské korektúry treba odoslať na e-mailovú adresu redakcie najneskôr do 3 pracovných dní od notifikácie.

Príspevky doručené po stanovených termínoch budú zaradené do nasledujúceho recenzného konania. Na uverejnenie článku v časopise neexistuje právny nárok.

GUIDE FOR AUTHORS

The manuscript submission process is fully electronic. All papers received by the editor (mv.fmv@euba.sk) will undergo a double-blind peer review process. Submission of a paper implies that the work has not been published previously and that it is not under consideration for publication elsewhere. Author's declaration of originality must be submitted along with the paper.

The sole responsibility for formal and scientific contents of each paper is borne by its author. Each paper must follow the formatting instructions – file format: MS Word, page size: “ISO B5”, margin: 2 cm from all sides, spacing 1.15, font: Times New Roman, font size: 11. Each paper must include abstract and key words in English, 1 – 3 codes, following the Journal of Economic Literature classification system, if applicable, the names and ID numbers of grants and programs funding the author's research and on a separate page, full names, academic degrees, addresses, e-mails and phone numbers of all authors. It is necessary to explicitly state research problem, goals, methods used, conclusions and contributions of the paper. All papers must follow the journal template which is available at <http://fmv.euba.sk/journal.html>, otherwise they will be returned for re-formatting.

Deadlines for submission are **December 15th**, **March 15th**, **June 15th** and **September 15th**. All papers will undergo a double-blind peer review process. Authors generally have 2 to 4 weeks to revise articles and incorporate reviewers' comments. Proofs should be returned by e-mail within 3 days of their receipt.

The editorial board has an exclusive right to accept/reject papers.

Medzinárodné vzťahy Journal of International Relations 3/2015

Ročník XIII.
Volume XIII.

Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, ročník XIII., 3/2015.

Hlavná redaktorka / Editor-in-chief:

Eudmila LIPKOVÁ

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Redakčná rada / Editorial board:

Md. Nasrudin Bin Md. AKHIR

University of Malaya, Malaysia

Doreen BEKKER

Rhodes University, South Africa

Alexandru BURIAN

Moldavian Association of International Law, Moldova

Eva CHELKOVÁ

Pan-European University, Slovakia

Alan V. DEARDORFF

University of Michigan-Ann Arbor, USA

FÁBIÁN Attila

University of West Hungary, Hungary

Tatiana FILOSOFOVA

NRU Higher School of Economics, Russia

François GEMENNE

Sciences Po, France

Otmar HÓLL

University of Vienna, Austria

Edward H. HUIJBENS

University of Akureyri, Iceland

María Teresa INFANTE Caffi

University of Chile, Chile

Siti Rohaini Binti KASSIM

University of Malaya, Malaysia

LI Hsi-Mei

Chinese Culture University, Taiwan

Klavdij LOGOŽAR

University of Maribor, Slovenia

Stanislav MRÁZ

College Danubius, Slovakia

Julija NESTERENKO

Russian State University for the Humanities, Russia

Rebecca NEUMANN

University of Wisconsin-Milwaukee, USA

Jan OSTOJ

Bielsko-Biala School of Finance and Law, Poland

Hakan G. SICAKKAN

University of Bergen, Norway

Karol SORBY

University of Economics in Bratislava, Slovakia

František ŠKVRNDA

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Pavel ŠTURMA

Charles University in Prague, Czech Republic

Chong-Ko Peter T'ZOU

Tamkang University, Taiwan

Harun UÇAK

University of Nigde, Turkey

Jolita VVEINHARDT

Vytautas Magnus University, Lithuania

Výkonný redaktor / Managing editor:

Martin GRANČAY

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Časopis je zaregistrovaný na Ministerstve kultúry Slovenskej republiky
EV 4785/13.

ISSN 1336-1562 (tlačené vydanie / print)

ISSN 1339-2751 (online)